

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
НДІ ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА ТА МІСЦЕВОГО
САМОВРЯДУВАННЯ НАПРН УКРАЇНИ
НДІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО
РОЗВИТКУ НАПРН УКРАЇНИ

УКРАЇНА І ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ: ШЛЯХ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ

**Збірник наукових статей за матеріалами
IV Всеукраїнської науково-практичної конференції
з європейського права**

(м. Харків, 19 листопада 2020 р.)

Харків
2020

Редакційна колегія:

А. П. Гетьман – проректор з наукової роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України;

І. В. Яковюк – завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор;

І. І. Бодрова – заступник директора з наукової роботи НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України, кандидат юридичних наук, доцент;

К. В. Єфремова – заступник директора з наукової роботи НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Матеріали друкуються в авторській редакції

Україна і Європейський Союз: шлях до сталого розвитку: зб. наук. У-45 статей за матеріалами IV Всеукр. наук. практ. конф. з європ. права, м. Харків, 19 листоп. 2020 р. / редкол.: А. П. Гетьман, І. В. Яковюк та ін. – Харків, 2020. – 186 с.

У збірнику подається стислий виклад доповідей та повідомлень науковців, викладачів та студентів освітніх і наукових закладів на IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Україна і Європейський Союз: шлях до сталого розвитку», яка була організована і проведена в м. Харків Національним юридичним університетом імені Ярослава Мудрого, НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування та НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку з нагоди Всесвітнього дня науки в ім'я миру та розвитку.

Для науковців, аспірантів, студентів, тих, хто цікавиться проблемами європейської інтеграції.

УДК 341(477)+(4-672 ЄС)

- © Колектив авторів, 2020
- © Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2020
- © НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України, 2020
- © НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України, 2020

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ ТИМЧАСОВИХ ЗАХОДІВ

Унікальність Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод² (надалі – Європейська конвенція або Конвенція) полягає не лише у можливості звернення до Європейського суду з прав людини (надалі – ЄСПЛ або Суд) з індивідуальною скаргою, а і у використанні інших дієвих елементів контрольного механізму захисту прав людини. Так, зазвичай вирішення справи у ЄСПЛ вимагає тривалого часу, але інколи як до, так і після звернення особи до ЄСПЛ з індивідуальною скаргою, у тому числі до розгляду справи по суті, можуть залишатись обставини що зумовлюють звернення до ЄСПЛ та завдають чи можуть завдати непоправної шкоди або значних збитків заявникові. Для запобігання таких наслідків, ЄСПЛ у виняткових випадках може вжити тимчасових заходів, які є обов'язковими для Держави, якої вони стосуються. Останнім часом актуальність їх застосування пов'язана з необхідністю своєчасного надання медичної допомоги. Так, зокрема, нещодавно ЄСПЛ приймав ряд рішень про зобов'язання уряду Російської Федерації здійснити заходи для транспортування Навального на лікування до Німеччини та зобов'язання невідкладно забезпечити життєво важливим препаратом Spiraза шестимісячну Аду Кешішянц, яка страждає на спінальну м'язову атрофію. У зв'язку з цим можна визначити ряд важливих аспектів застосування таких заходів.

По-перше, треба зауважити, що на відміну від багатьох інших міжнародних документів, зокрема Конвенції ООН з морського права³, Статуту Міжнародного Суду ООН⁴, Американської конвенції з прав

¹ К.ю.н., доцент, доцент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

² Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

³ Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 р. // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057#Text

⁴ Статуту Міжнародного Суду ООН // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text

людини¹, Європейська конвенція прямо не передбачає можливості застосування попередніх або забезпечувальних заходів. Така прогалина була усунута практикою Європейської комісії з прав людини, перш ніж це питання було включено до її Регламенту. Подібне положення потім було відображене у Регламенту Суду до суттєвого реформування контрольного механізму Протоколом № 11.

Після набуття чинності Протоколу № 11, за яким скасовується Європейська комісія з прав людини і ЄСПЛ стає єдиним органом розгляду справ, механізм застосування попередніх заходів також не був відображений у тексті Європейської конвенції, хоча знайшов більш чітке обґрунтування. Так, згідно з положеннями ст. 34 Європейської конвенції ЄСПЛ може приймати індивідуальні заяви від осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї, а Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права. Підкреслюючи важливість зобов'язання держав забезпечувати ефективне здійснення права на подання індивідуальні заяви ЄСПЛ у справі *Mamatkoulov i Askarov protu Туреччині*² зазначив, що ст. 34 Європейської конвенції є однією з основних гарантій ефективності системи захисту прав людини. Зобов'язання держави, не перешкоджати ефективному здійсненню права на індивідуальне звернення до ЄСПЛ, повинно виключати будь-яке втручання у право особи подавати скаргу та підтримувати її у Суді. Для ефективної роботи системи індивідуальних скарг, необхідно щоб заявники або потенційні заявники мали можливість вільно спілкуватися з ЄСПЛ, не наражаючись будь-якого тиску з боку влади з метою їх відкликання або зміни. У вищезазначеній справі та в інших справах³, ЄСПЛ підкреслив, що «тиск» включає «не тільки прямиї примус і відверті акти залякування» щодо фактичних або потенційних заявників, членів їх сімей або їх

¹ Американської конвенції з прав людини 1969 р. // URL: <http://hrlibrary.umn.edu/russian/instree/Rzoas3con.html>

² Case of Mamatkulov and Askarov v. Turkey, no. 46827/99 and 46951/99 // URL: МАМАТКОУЛОВ ЕТ АСКАРОВ с. TURQUIE (coe.int)

³ Case of Konstantin Markin v. Russia, no. 30078/06 // URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22:%5B%2201-109868%22%5D%7D>; Case Ahmed v. United Kingdom, no. 59727/13 // URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22appno%22:%5B%2259727/13%22%5D%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRAND%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%2201-171507%22%5D%7D>

законних представників, а й «інші неналежні непрямі дії чи контакти», спрямовані на те, щоб відмовити заявників або перешкодити їм в застосуванні конвенційних засобів правового захисту. Крім того, на думку суду зобов'язання, передбачене статтею 34 Європейської конвенції вимагає Держави не лише утримуватися від чинення тиску на заявників, а й від будь-якої дії або бездіяльності, яка може привести до знищення або усунення предмета скарги, зробити її безглуздою, та від здійснення інших дій, що будуть перешкоджати її розгляду Судом та зашкодять інтересам заявників.

Таким чином, хоча можливість застосування тимчасових заходів безпосередньо не і передбачено Європейською конвенцією, але гарантії звернення до ЄСПЛ з індивідуальною скаргою, відповідно до ст. 34 Конвенції, створюють правову основу їх запровадження через правило 39 Регламенту ЄСПЛ¹.

По-друге, як вже зазначалось, застосування таких виняткових заходів здійснюється лише у випадках, коли існує неминучий ризик заподіяння серйозної та непоправної шкоди, якщо їх не буде застосовано.

Тому ЄСПЛ, при прийнятті рішення про застосування тимчасових заходів, розглядає таке прохання на відповідність трьом критеріям: наявність загрози непоправної та тяжкої шкоди; неминучість непоправної шкоди, яка загрожує заявнику та доказовість справи. Невідповідність цим критеріям передбачає автоматичне відхилення будь-яких прохань про прийняття тимчасових заходів, які явно виходять за межі правила 39 Регламенту.

Як правило, тимчасові заходи застосовуються при обставинах, пов'язаних із порушенням положень статей 2 та 3 Європейської конвенції. У цьому контексті Суд приймав рішення про вжиття тимчасових заходів у тих випадках, коли існував ризик застосування смертної кари² або серйозний ризик заподіяння шкоди для здоров'ю ув'язненому³.

Переважає більшість попередніх заходів було прийнято Судом у випадках примусової депортації або екстрадиції, коли ЄСПЛ вимагає від

¹ Регламент Суду // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_067#Text

² Case Nivette v. France, no. 44190/98. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22languageisocode%22:%5B%22ENG%22%5D,%22appid%22:%5B%2244190/98%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22ADMISSIBILITY%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-23082%22%5D%7D>

³ Case of Kotsaftis v. Greece, no. 39780/06 // URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22:%5B%22001-125995%22%5D%7D>

влади утримуватися від повернення («примусової репатріації»), висилки або видачі осіб до будь-якої країни, якщо їх життю загрожуватиме небезпека або якщо існує реальний ризик їх катування або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання. У цьому випадку тимчасові заходи призначені запобігти заподіяння непоправної шкоди і збереження самого предмета індивідуальної скарги, поки триває розгляд справи особи, яку відповідна держава намагається вислати. Так, наприклад, ЄСПЛ застосовував заходи коли існували: ризик переслідування з політичних, етнічних чи релігійних підстав¹, небезпека переслідування за ознакою сексуальної орієнтації², загроза забивання камінням за подружню зраду³, загроза каліцтва статевих органів⁴, ризик сексуальної експлуатації⁵, ризик залишитись без необхідної медичної допомоги⁶, загроза довічного ув'язнення⁷.

Тимчасові заходи також можуть застосовуватися і в тих випадках, коли при депортації або екстрадиції існує ризик порушення ст. 6 Конвенції, наприклад у разі відвертої відмови у справедливому розгляді

¹ Case Y. P. and L. P. v. France, no. 32476/06 // URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%22itemid%22:%222001-100305%22%22%22>

² Case *Affaire M. E. c. Suède (radiation)*, no. 71398. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%22tabview%22:%22document%22,%22itemid%22:%222001-153917%22%22%22>

³ Case of *Jabari v. Turkey*, no. 40035/98. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%22fulltext%22:%22240035/98%22,%22documentcollectionid%22:%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22,%22itemid%22:%222001-58900%22%22%22>

⁴ Case *Abraham Lunguli v. Sweden*, no. 33692/02. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/en/g#%22languageisocode%22:%22RUS%22,%22appno%22:%2233692/02%22,%22documentcollectionid%22:%22ADMISSIBILITY%22,%22itemid%22:%222001-183963%22%22%22>

⁵ Case *M. v. the United Kingdom*, no. 16081/08. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22languageisocode%22:%22ENG%22,%22appno%22:%2216081/08%22,%22documentcollectionid%22:%22ADMISSIBILITY%22,%22itemid%22:%222001-96462%22%22%22>

⁶ Case of *Paposhvili v. Belgium*, no. 41738/10. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22languageisocode%22:%22ENG%22,%22appno%22:%2241738/10%22,%22documentcollectionid%22:%22GRANDCHAMBER%22,%22itemid%22:%222001-169662%22%22%22>

⁷ Case of *Babar Ahmad and Others v. the United Kingdom*, no. 24027/07, 11949/08, 36742/08, 66911/09 and 67354/09. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22languageisocode%22:%22ENG%22,%22appno%22:%2224027/07%22,%2211949/08%22,%2236742/08%22,%2266911/09%22,%2267354/09%22,%22documentcollectionid%22:%22CHAMBER%22,%22itemid%22:%222001-110267%22%22%22>

судової справи¹ або неналежному забезпеченні юридичного представництва², та як виключення у випадках, передбачених статтею 8 Конвенції, коли існує потенційний ризик для особистого чи сімейного життя, особливо з метою захисту дітей³ або в ситуаціях, пов'язаних з призупиненням виселення вразливих верств населення⁴.

По-третє, прохання про прийняття попередніх заходів повинно подаватися до ЄСПЛ якомога швидше у письмовому вигляді в довільній формі⁵. Крім того, таке звернення може бути подано навіть за відсутності індивідуальної скарги. У цьому випадку звернення заявника повинно бути вмотивованим, чітким та повним, з вказівкою про необхідність застосування правила 39 Регламенту Суду.

Рекомендується відправляти таке прохання факсом на адресу Секретаріату ЄСПЛ. До прохання необхідно також додати довіреність або пояснення про неможливість її надання, хоча відсутність довіреності не буде перешкоджати розгляду такого клопотання.

Ще однією особливістю застосування тимчасових заходів є те, що вони, як правило, застосовуються до держави-відповідача, але у деяких виключних випадках можуть бути направлені Судом і на заявника (наприклад, *Pașcu and Others v. Moldova and Russia*)⁶.

Виходячи з вищевикладеного необхідно констатувати, що ефективний захист прав і свобод за допомогою Страсбурзького конвенційного меха-

¹ *Case of Ismoilov and Others v. Russia*, no. 2947/06. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22tabview%22%3A%5B%22document%22%2C%22itemid%22%3A%5B%22001-86086%22%5D%7D>

² *Case of X v. Croatia*, no. 11223/04. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22tabview%22%3A%5B%22document%22%2C%22itemid%22%3A%5B%22001-87644%22%5D%7D>

³ *Case Soares de Melo c. Portugal*, no. 72850/14. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22tabview%22%3A%5B%22document%22%2C%22itemid%22%3A%5B%22001-160938%22%5D%7D>

⁴ *Case of Yordanova and Others v. Bulgaria*, no. 25446/06. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22tabview%22%3A%5B%22document%22%2C%22itemid%22%3A%5B%22001-110449%22%5D%7D> та *Case of Mohamed Raji and Others v. Spain*, no. 3537/13. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22tabview%22%3A%5B%22document%22%2C%22itemid%22%3A%5B%22001-150560%22%5D%7D>

⁵ Див. Практична інструкція Суду // URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Interim_Measures_UKR.pdf

⁶ *Case of Pașcu and Others v. Moldova and Russia*, no. 48787/99. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22tabview%22%3A%5B%22document%22%2C%22itemid%22%3A%5B%22001-61886%22%5D%7D>

нізму можливий не лише шляхом звернення з індивідуальною скаргою а й можливістю використання тимчасових заходів, які базуються на положеннях ст. 34 Європейської конвенції, та при застосуванні яких Суд використовує чіткі, задалегідь визначені критерії з обмеженого кола матеріально-правових положень Конвенції.

Маринів І. І.¹

ПРЕЦЕДЕНТНА ПРАКТИКА СУДУ ЄС ЩОДО НЕДІЙСНОСТІ ПРИВАТНО-ПРАВОВИХ ПРАВОЧИНІВ, ЩО СУПЕРЕЧАТЬ ACQUIS COMMUNAUTAIRE

В умовах побудови та розвитку єдиного внутрішнього ринку, Європейський Союз поставив за ціль гарантування свободи конкуренції та попередження недобросовісної діяльності підприємств, що її порушують. Особливе ставлення Європейського Союзу до свободи та правил конкуренції знайшло своє відображення в Лісабонському Договорі, який відніс дану сферу до виключної компетенції ЄС (ст. 3 ДФЄС), що означає, що тільки Союз здійснює законодавче регулювання в цій сфері. Законодавство держави-члена може як наслідок закріплювати базові поняття та заборони, що ґрунтуватимуться на європейському рівні. Так, наприклад в ст. 6 Закону Республіки Польща «Про конкуренцію та захист прав споживачів» містить положення щодо заборони укладення угод, що обмежують конкуренцію, а також заборони зловживання домінуючим становищем [1, с. 8].

В свою чергу слід зазначити, що попри виключну компетенцію ЄС в сфері встановлення правил конкуренції – все ж таки існує загроза виникнення суперечливих рішень на національному рівні (національні судові органи, антимонопольний комітет) та наднаціональному рівні (Європейська Комісія). У зв'язку з чим постає питання який рівень вправі визнати приватноправову угоду нікчемною, а також як вирішуватиметься ситуація якщо погляди в дійсності правочину національним судовим органом та Європейською Комісією різняться.

¹ К.ю.н., доцент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Показовим в цьому аспекті є справа Case C-547/16 (*Gasorba v. Repsol*) [2], за якою Верховний Суд Іспанії звернувся з преюдиційним запитом до Суду ЄС щодо тлумачення ст. 16 Регламенту Ради ЄС № 1/2003 від 16 грудня 2002 року щодо виконання правил конкуренції, викладених у статтях 101 С та 102 ДФЕС [3].

Запит було подано в рамках провадження Газорба, Джосефа ріко Гіл та Антоніо Фералді Гозалес (*Gasorba SL, Josefa Rico Gil and Antonio Ferrándiz González*) проти Репсол (*Repsol Comercial*), що стосувалось дійсності довгострокової ексклюзивної угоди про постачання палива між операторами станції технічного обслуговування з однієї сторони та нафтовою компанією з іншої.

Передумовою даного преюдиційного запиту стало порушення Європейською Комісією справи на підставі статті 101 ДФЕС проти Репсол (*Repsol*). Після проведення попередньої оцінки Європейська Комісія визнала, що довгострокові контракти на ексклюзивні поставки палива між сторонами, викликають занепокоєння та сумніви щодо відповідності ст. 101 ДФЕС, оскільки вони можуть спричинити значний ефект викупу роздрібного палива на іспанському ринку.

Після порушення справи Комісією, Репсол взяв на себе зобов'язання утриматись від укладення довгострокових контрактів про ексклюзивне постачання палива. У зв'язку з чим Комісія прийняла рішення, що вказані зобов'язання Репсол є достатніми та «розсіюють занепокоєння» щодо спотворення конкуренції (пункт 2) [4].

Після прийняття такого рішення Комісією Газорба та інші подали позов проти Репсол в Мадридський Суд з вимогою компенсації шкоди, що виникає внаслідок скасування контракту. Їх справу було відхилено, у зв'язку з чим була подана апеляція. Верховний Суд призупинив провадження та звернувся з преюдиційним запитом до Суду ЄС.

У своєму першому питанні Верховний Суд, по суті, запитує, чи слід тлумачити ст. 16 Регламенту як таку, що забороняє національному суду визнати угоду між підприємствами нікчемною (*void*) на підставі статті 101 ДФЕС в ситуації якщо Комісія раніше прийняла зобов'язання щодо цієї угоди і воно було позитивним. Адже згідно зі ст. 6 та пункт 22 Регламенту № 1/2003, застосування конкурентного законодавства ЄС базується на системі паралельних повноважень, в яких як Комісія, так і національні органи з питань конкуренції та національні суди можуть застосовувати статті 101 та 102 ДФЕС.

Згідно ст. 15 Регламенту, що стосується співпраці з національними судами – у провадженнях щодо застосування статті 101 або статті 102 ДФЄС суди держав-членів можуть звернутися до Комісії з проханням надіслати їм інформацію, яку вона має, або свою думку, з питань, що стосуються застосування правил конкуренції ЄС. В свою чергу згідно ч.1 ст. 16 Регламенту під назвою «Єдине застосування законодавства про конкуренцію ЄС» – якщо національні суди приймають рішення щодо угод, рішень або практик, передбачених статтями 101 або 102 ДФЄС, які вже є предметом рішень Комісії, вони не можуть приймати рішення, що суперечать рішенню, прийнятому Комісією. Вони також повинні уникати прийняття рішень, які суперечать рішенню, яке Комісія має намір прийняти у справі, яку вона порушила. З цією метою національний суд може вирішити, чи необхідно припинити розгляд справи. Те саме стосується органів з питань конкуренції держав-членів які також не можуть приймати рішень, що суперечать рішенню Комісії (ч. 2 ст. 16 Регламенту) .

В даній справі Суд ЄС зазначив, що статтю 16 Регламенту щодо імплементації правил конкуренції, викладених у статтях 101 та 102 ДФЄС, слід тлумачити як таку, що означає, що рішення щодо зобов'язань стосовно певних угод між підприємствами, ухвалене Європейською Комісією – не перешкоджає національним судам оцінювати, чи відповідають ці угоди правилам конкуренції і, якщо необхідно, оголошувати їх нікчемними (void) на підставі невідповідності ст. 101 ДФЄС (пункт 30) [2].

Фактично Суд ЄС створив прецедент щодо можливості перегляду позитивного рішення Європейської Комісії, за умов існування на національному рівні сумнівів щодо дотримання правил конкуренції. В той же час, навряд чи існує протилежна можливість у національних судових органів, визнати угоду дійсною, де рішення Комісії є негативним, а правочин визнається таким, що порушує правила конкуренції. Тут уже повинно строго діяти правило ст. 16 Регламенту Ради, за яким національні органи не можуть приймати рішень, що суперечать рішенню Комісії. Позиція Суду ЄС є проявом високих стандартів у гарантуванні та захисту правил конкуренції, оскільки в умовах коли союзний рівень приходить до висновку щодо «розсіяння занепокоєнь» щодо спотворення конкуренції, національний – виступає другим рівнем захисту конкурентного законодавства.

Список використаної літератури:

1. Ustawa z dnia 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów. Dz. U. 2007. № 50 poz. 331. 73 s. URL: http://dzp.us.edu.pl/sites/dzp.us.edu.pl/files/imce/akty_pop/ppubgos/ustawa_o_ochronie_konkurencji_i_konsumentow.pdf
2. Case C-547/16 Gasorba SL and Others v Repsol Comercial de Productos Petroliferos SA. European Court Reports. 2017. P. 891. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62016CJ0547&from=ES>
3. Council Regulation (EC) No 1/2003 of 16 December 2002 on the implementation of the rules on competition laid down in Articles 81 and 82 of the Treaty. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32003R0001&from=EN>
4. Commission Decision of 12 April 2006 relating to a proceeding pursuant to Article 81 of the EC Treaty (Case COMP/B-1/38.348 – Repsol CPP) – URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006D0446&qid=1552677285895&from=EN>

Чевичалова Ж. В.¹

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ І СВОБОДА ДУМКИ, СОВІСТІ ТА РЕЛІГІЇ. ОКРЕМІ ПИТАННЯ

Відсутність до недавнього часу широкої практики Європейської комісії з прав людини (далі – Комісія) і Європейського суду з прав людини (далі – Суд) ускладнила тлумачення ключових понять і свобод, що гарантовані Конвенцією. У значній кількості скарг конвенційний орган доходив висновку, що питання, підняті у скаргах, швидше за все, потрібно було розглядати крізь призму або ст. 10, адже вони стосувалися свободи вираження поглядів, або підпадали під межі ст. 11 Конвенції, яка гарантує свободу мирних зібрань та об'єднань. Водночас цінності, що захищаються ст. 9 Конвенції, є спорідненими із передбаченою у ст. 8 вимогою поваги до приватного життя. Також вона має тісний зв'язок із правом батьків забезпечувати такі освіту і навчання, які відповідають їхнім релігійним

¹ Кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного приватного права і порівняльного правознавства Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

і світоглядним переконанням, що гарантується ст. 2 Першого протоколу до Конвенції [1, с. 18].

Останніми роками кількість звернень, що пов'язані з вирішенням питань значення і меж, передбачених ст. 9 Конвенції, до Суду зростає, як наслідок збільшилася кількість ключових справ, рішення у яких акцентували увагу на тому важливому місці, що посідають релігійні і філософські переконання в спільноті Європи, та непохитності засад толерантності.

Згадаємо формулювання самої норми ст. 9 Конвенції.

1. Кожен має право на свободу думки, совісті та релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання під час богослужіння, навчання, виконання та дотримання релігійної практики і ритуальних обрядів як одноособово, так і спільно з іншими, як прилюдно, так і приватно.

2. Свобода сповідувати свою релігію або переконання підлягає лише таким обмеженням, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони публічного порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Традиційно для Конвенції стаття не містить визначення ані таких ключових понять, як «свобода думки», «совість», «релігія», ані хоча б приблизного переліку поглядів або критеріїв, які б чітко окреслювали межі дії ст. 9. Не вперше наголосимо на тому, що право на свободу думки, совісті і релігії є одним із фундаментальних прав людини. Водночас існує досить широкий спектр проблем, пов'язаних із зазначеною свободою. Серед таких проблем можемо згадати і пряму дискримінацію та переслідування на підставі певних переконань, і зловживання відповідною свободою, що призводять до порушення прав осіб, які не поділяють ті чи інші погляди. У межах цієї статті вважаємо за доцільне навести позицію Європейського Союзу (далі – ЄС) щодо ставлення до розглядуваних проблем і шляхів ефективного їх вирішення. Як суб'єкт міжнародного права й одна з найвпливовіших міжнародних організацій, заснованих на цінностях поваги людської гідності, свободи, рівності й дотримання прав людини (ст. 2 Договору про Європейський Союз (далі ДЄС)), ЄС виступає за їх реальний захист, що потребує розроблення конкретних правових інструментів [2, с. 173]. Розроблення й застосуван-

ня таких інструментів лежать у двох площинах: правовій та політико-дипломатичній. Окрім ДЄС, документом, який встановлює, що однією з цінностей, на яких засновано ЄС, є Хартія Європейського Союзу про основоположні права, в ст. 10 якої закріплено свободу думки, совісті і релігії. Обидва документи є актами прямої дії, з чого випливає наділення правосуб'єктністю осіб у межах їхньої юрисдикції. Названими документами не обмежується правотворчість ЄС у питаннях захисту прав і свобод, окрім того, держави – члени ЄС є учасниками Конвенції. Отже, як внутрішню свою діяльність, так і діяльність на міжнародній арені ЄС здійснює виходячи з принципів, що покладені в основу його створення. Саме зовнішньополітичний аспект діяльності ЄС, спрямованої на захист прав, що є предметом нашої статті, відображений у Керівних принципах Європейського Союзу зі сприяння і захисту свободі релігії або переконань від 24 червня 2013 р. (далі – Принципи) [3]. Розроблення Принципів здійснювалося з метою забезпечення посадових осіб ЄС практичним керівництвом у разі необхідної участі у запобіганні посягань на свободу совісті і релігії та ефективного реагування на посягання такого роду. Принципи передбачають низку інструментів, за допомогою яких ЄС у своїй зовнішньополітичній діяльності безпосередньо може здійснювати захист свободи совісті і релігії. Набір інструментів містить у собі як ті, що спрямовані на досягнення превентивної мети, так і ті, що використовуються для реагування на вже вчинене правопорушення. Також застосування зазначених інструментів може мати і тактичний, і стратегічний характер, що сприяє стабільному розвитку захисту свободи совісті і релігії.

До таких інструментів насамперед належать моніторинг, оцінка і підготовка звітності. У межах цього інструменту виконуються інформаційна й аналітична функції, які дають змогу виявляти тенденції в галузі дотримання права на свободу совісті і релігії та прогнозувати імовірні порушення такого права в майбутньому.

Наступними інструментами в розпорядженні ЄС є демарші та публічна дипломатія. Їх використання під час здійснення контактів на високому рівні спрямоване як на запобігання, так і у відповідь на серйозні порушення права на свободу совісті і релігії.

Під час використання такого інструменту, як політичні діалоги ЄС сприятиме приєднанню держав і регіональних організацій до міжнарод-

них заходів захисту свободи совісті і релігії, передусім тих, які пропонує ООН. Серед іншого в ході таких діалогів ЄС підтримує розвиток співпраці й координацію зусиль щодо поширення свободи совісті і релігії.

Поставленої у Принципах мети ЄС досягає також завдяки такому інструменту, як візити до ЄС та держав-членів. Під час відвідувань трьох країн інститути ЄС і держави-члени повинні бути повною мірою ознайомлені із ситуацією щодо свободи релігії або переконань.

Не менш важливими є такі засоби, як сприяння свободі релігії або переконань на багатосторонніх форумах та навчання співробітників на місцях і у штаб-квартирах тощо.

Одним із найефективніших засобів, на наш погляд, є використання зовнішніх фінансових інструментів, що характеризується широким спектром дії. Використовуючи цей інструмент, ЄС дотримується таких основних напрямків, як фінансування різноманітних правозахисних ініціатив і надання допомоги особам, що безпосередньо знаходяться під загрозою.

Як приклад застосування зазначеного інструменту можна навести дії ЄС стосовно справи Асії Бібі. Стислий виклад фабули такий: Асія – християнка, яка мешкає в Пакистані. У 2009 р. Асія працювала на фермі біля Лахору, де виник конфлікт через те, що вона випила води з «мусульманської» криницею, у наслідок цього Асію було звинувачено в богохульстві та заарештовано. У 2010 р. Суд визнав її винною і засудив до смертної кари. У 2014 р. Високий суд міста Лахор залишив вирок без змін. У 2016 р. справа дійшла до Верховного суду Пакистану. Розгляд супроводжувався заворушеннями в країні, справа привернула увагу світового співтовариства. Саме тут слід звернутися до зв'язків Пакистану з ЄС і внеску останнього у вирішення зазначеної справи.

Між Європейським Союзом і Пакистаном встановлено торговельні відносини, і Пакистан користувався значними преференціями в рамках «Загальної системи преференцій Плюс» (Generalised Scheme of Preferences Plus / GSP Plus), призначеної для найбільш уразливих країн із низьким рівнем доходу [4].

Спеціальний посланник ЄС під час свого візиту до Пакистану на початку 2018 р. заявив, що оновлення торговельного статусу GSP Plus для Пакистану буде залежати, зокрема, від результату вирішення справи Асії Бібі. Подібну заяву можна було б уважати наміром застосувати зо-

внішньо-фінансовий інструмент, як це передбачено в «Керівних принципах».

Отже, заява пролунала, Пакистану було висунуто низку умов, пов'язаних з усуненням порушень прав людини, включаючи право на свободу совісті і релігії. Чи виявилися зусилля ЄС вирішальним фактором для винесення Верховним судом Пакистану виправдувального вироку Асії у жовтні 2018 р., сказати важко, однак застосування зовнішніх фінансових інструментів, спрямоване на захист права на свободу совісті і релігії, є очевидним [5, с. 107].

На підставі наведеного, вбачається за доцільне зробити низку висновків. Перш з все ЄС виокремлює проблемні питання у сфері захисту свободи совісті і релігії як такі, що заслуговують на особливу увагу, і докладає зусиль для їх вирішення не лише у своїх межах, а й у зовнішньополітичних зносинах та ініціативах. Окрім того, для ЄС проблема порушення права на свободу релігії або переконань є взаємопов'язаною зі свободою вираження поглядів, свободою зібрань та об'єднання. Не залишаються без уваги і питання боротьби з різного роду дискримінацією. Стосовно зовнішньополітичної позиції з окреслених проблемних питань ЄС в основному використовує широкий спектр дипломатичних інструментів, серед яких фінансові займають не останнє місце.

Список використаної літератури:

1. Мердок Д. Защита права на свободу мысли, совести и религии в рамках Европейской конвенции о защите прав человека. Воронеж : Фирма «Элист», 2014. 163 с.

2. Гречухина М. А. Свобода совести и вероисповедания во внешнеполитической деятельности Европейского Союза: общие положения. *Юридическая наука*. 2018. №3. С.172–179.

3. Керівні принципи Європейського Союзу зі сприяння і захисту свободи релігії або переконань / пер. з англ. Д. Бойчука і К. Дайнеко ; за ред. Д. Вовка ; вступне слово Т. Комарової, Д. Вовка. Херсон : Вид. дім «Гельветика», 2019. 36 с.

4. Joint Staff Working Document. The EU Special Incentive Arrangement for Sustainable Development and Good Governance («GSP+») assessment of Pakistan covering the period 2016–2017SWD(2018) 29 final, Brussels, 19.1.2018.

5. Гречухина М. А. Свобода совести и вероисповедания во внешнеполитической деятельности Европейского Союза. Применяемые инструменты. *Юридическая наука*. 2018. №4. С. 105–108.

ЄВРОПЕЙСЬКА СОЦІАЛЬНА МОДЕЛЬ: СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ

Держави-члени ЄС відрізняється одна від одної за своїми моделями соціальної політики країн-членів ЄС. Про різноманіття таких моделей було сказано багато, однак, чи можливо говорити про можливість створення єдиної, спільної для всіх європейських держав соціальної моделі? На нашу думку, відповідь на це запитання – ні, принаймні на сьогодні та найближчу перспективу. Для кращого розуміння ситуації слід звернутися до тлумачення такого складного феномену як Європейська соціальна модель.

Дослідженням питання становлення Європейської соціальної моделі серед вітчизняних науковців займалися Вітте Л., Яковюк І. В., Дериглазова Л. В., Топішко Н. П., Ткач О. І., Сіденко С. В., Семигіна Т. В., Слюсаренко К. В., Садовенко М. М. Чалюк Ю. О. Варто наголосити, що єдиного загальновизнаного визначення даного явища на сьогодні не існує. Зазвичай, під Європейською соціальною моделлю прийнято розуміти спільні дії держави і громадянського суспільства, спрямовані на те, щоб для всіх громадян забезпечувалось задоволення основних матеріальних потреб, участь у житті суспільства, посилення соціальної згуртованості [1, с. 116].

Європейський парламент у одному зі своїх документів зазначив, що «Європейська соціальна модель – це перш за все питання цінностей. Незалежно від того, яку європейську соціальну систему ми досліджуємо, знаходяться спільні цінності, які стосуються рівності, недискримінації, солідарності і перерозподілу як основоположні, разом із загальними, безкоштовним або дешевим доступом до освіти та охороною здоров'я, а також іншими різноманітними державними послугами як право громадянина і як необхідна умова, аби створити основу для успішної сучасної економіки та справедливого суспільства. Саме в цьому відношенні наша європейська модель відрізняється від моделі США. Соціальна політика (включаючи соціальний захист, охорону здоров'я, освіту та послуги із

¹ Аспірантка кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

догляду) широко розроблена в ЄС, що свідчить про стійку прихильність до соціальної згуртованості» [2, с. 14].

Обговорюючи Європейську соціальну модель, варто виділити її базові елементи, а саме: економічну політику, політику зайнятості, соціальну політику системи соціального захисту та фіскальну політику; освітню політику [1, с. 116].

Аналіз Європейської соціальної моделі свідчить як про спільність дій держав-членів ЄС у сфері соціальної політики, так і збереження національних відмінностей. Лісабонський договір 2007 р. розмежовує компетенції інститутів ЄС та національних урядів, зберігаючи основну відповідальність за виконання соціальних зобов'язань за національними урядами. Однак, у той же час відносить соціальну політику до сфери спільної компетенції інститутів ЄС та національних урядів.

Деякі сфери соціальної політики координуються інститутами ЄС та національними урядами, створюючи можливість обліку трудового стажу і виконання соціальних зобов'язань для «мобільних європейців», які працюють і живуть в різних країнах ЄС. Деякі сфери соціального захисту знаходяться у виключній компетенції національних органів влади: це соціальна і медична допомога, пенсійне забезпечення, забезпечення людей з професійними захворюваннями, учасників збройних конфліктів, соціальні права цивільних службовців. Крім того, Лісабонський договір акцентує увагу на тому, що загальноєвропейська наднаціональна за своїм характером система соціального захисту створюватися не буде [3, с. 29].

На підтримку даної точки зору виступають Слюсаренко К. В. та Садовенко М. М., вважаючи, що використання поняття «європейська соціальна модель» є не зовсім коректним, оскільки в системі економічного управління Євросоюзу деякі питання політики вирішуються на національному рівні, а інші на рівні ЄС. Вирішення більшості проблем у сфері зайнятості, працевлаштування та реформування соціальної політики здійснюється на рівні держав-членів ЄС, а не на рівні Євросоюзу. Тому насправді існують різні європейські соціальні моделі, з різними особливостями й різною ефективністю.

Попри те, що між членами ЄС існують розбіжності як у баченні сутності, мети та напрямків соціальної політики, так і її змісту, переважна більшість з них (окрім Великобританії та Ірландії) декларують прагнення змінити національні соціальні моделі відповідно до моделі,

яка отримала назву Європейська соціальна модель. Таким чином, декларуючи Єдину соціальну модель, європейські уряди мали на меті досягти суттєвого покращення добробуту і підвищення рівня економічного розвитку Союзу загалом і кожної держави-члена зокрема, сприяння зайнятості, поліпшення умов життя і праці, підтримка високого рівня соціальної захищеності, високого рівня освіти та соціальний діалог [4, с. 83].

Незалежно від відмінностей у моделях соціальної політики, члени Європейського союзу спільні у тому, що розвивають свою економіку у напрямку забезпечення високого рівня зайнятості, забезпечення високого рівня соціального захисту, гарної освіти і якості здоров'я, подолання бідності й нерівності.

В європейських країнах не існує єдиної європейської соціальної моделі в сенсі рішень або створення соціальної політики. Системи соціального забезпечення держав-членів характеризуються різноманітністю. Оскільки спільна компетенція Союзу у сфері соціальної політики відсутня (вона залишається в компетенції держав-членів) і Союз суттєво розширився з перших 6 до нинішніх 27 держав, різноманітність рішень або моделей соціальної політики різко зросла за 50 років європейської інтеграції.

Концепцію Європейської соціальної моделі можна трактувати як: 1) загальне ядро національних соціальних держав; 2) європейську соціальну політику; 3) інтерналізацію європейської політики та стратегій (не тільки соціальних) національними економіками; 4) спільну (європейську та національну) відповідь на виклики майбутнього.

Існування спільної для всіх країн-членів ЄС Європейської соціальної моделі вдається за неможливе. Причиною цього різний економічний рівень цих країн, їх можливості у соціальному забезпеченні тих верств населення, які цього найбільше потребують (різний рівень витрат на соціальну сферу). Прикладом може слугувати сучасне становище у світі пов'язане із пандемією. Коли з'явилося дещо незвідане, що загрожує найбільшій цінності у соціальній та правовій державі – людині, її здоров'ю, життю, нормальній життєдіяльності. Зараз вже не йдеться мова про гідний рівень життя людини, а ставиться під загрозу саме питання існування людини. Кожна країна-член ЄС взяла на себе обов'язок віднайти найбільш ефективні механізми та способи боротьби із пандемією, багато країн закрили свої кордони, так як держави знаходяться на різному рівні у можливостях соціального забезпечення, на різному рівні розвитку медичного обслуговування і саме головне перебувають у різному

економічному/фінансовому становищі. Деякі країни просто не мають змоги продовжувати карантинні заходи через економічну кризу, хоча і стан захворюваності вимагає саме таких механізмів захисту населення.

Якщо ж говорити про нашу країну, то соціальну політику України важко віднести до будь-якої з існуючих моделей. Однак, з огляду на європейський вибір України, моделлю соціальної політики нашої держави має стати побудова моделі соціально орієнтованої економіки, в основі якої мають бути покладені високі стандарти рівня життя людей, які максимально повно враховують соціальні потреби та надають гарантії споживачам соціальних послуг [4, с. 85].

Список використаної літератури:

1. Чалюк Ю. О. Особливості соціальної політики ЄС. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Сер. : Економічні науки. 2014. Вип. 5(1) . С. 115–118.
2. Stanisława Golinowska, Peter Hengstenberg, Maciej Żukowski. Diversity and commonality in European social policies: the forging of a European social model. 2009. P. 427.
3. Дериглазова Л. В. Социальная Европа и социальная политика Европейского Союза. Учеб.-метод. материалы №5. М.: НИ РСМД, 2017. 56 с.
4. Слюсаренко К. В. Соціальна політика ЄС: сучасні виклики та перспективи. *Економічний аналіз*. 2017. Т. 27(1) . С. 80–90.

Науковий керівник: Яковюк І. В., д.ю.н., професор, завідувач кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

*Зуб В. В.*¹

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА В СТРУКТУРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТУ

Стрімка інтеграція національної економіки України в світову породжує велику кількість різного роду наслідків. Крім позитивних аспектів,

¹ Аспірант кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

такі інтеграційні процеси виявляють факти недостатнього рівня правового забезпечення зазначеної сфери як на рівні міжнародного, так і національного права. На сьогоднішній день існує необхідність перегляду наявних в юридичній науці підходів до оцінки її ефективності, конкурентоспроможності та стану захищеності. Окремими авторами пропонується розглядати економічну безпеку країни саме через призму стану захищеності економіки [1, с. 28].

Першочерговою проблемою при вивченні питання економічної безпеки є відсутність єдиного наукового підходу до визначення поняття «економічна безпека». При цьому, вчені сходяться на думці, що зазначене поняття тісно пов'язане з такою категорією як національна безпека. Безсумнівно, ці два поняття співвідносяться між собою як система та елемент системи, тобто економічна безпека – частина національної безпеки держави. Відповідно, обидві категорії мають безпосередній вплив одна на одну.

В юридичній літературі вже давно точаться дискусії щодо трактування поняття «економічна безпека», тому прийнятного визначення поки що не існує. Автор погоджується з думкою вченого О. Михайленка, який пояснює труднощі з науковим обґрунтуванням єдиного правильного визначення наступним чином: «Економічна безпека знаходиться на стику економіки та безпеки і, як будь-яке міждисциплінарне поняття, залежить від ступеню розробленості їх наукового апарату. Тому дослідження сенсу та змісту даного поняття може слідувати лиш за усвідомленням категорій двох базових дисциплін» [2, с. 119–127].

З огляду на це, пропонуємо почати з розгляду визначення поняття національної безпеки. Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» зазначена категорія визначається як стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [3]. На нашу думку, дане визначення не повно розкриває зміст поняття «національна безпека». Виникають питання: який саме цей стан? Який ступінь захищеності необхідний для підтримання національної безпеки? Отже, визначення поняття «національна безпека» вимагає уточнень та конкретизації задля подальшого визначення такої категорії як «економічна безпека».

На нашу думку, розкриття поняття «національної безпеки» через терміни «захищеність», «захищати» істотно звужує її сенс та поставлені

перед нею завдання. Відповідно до академічного тлумачного словника української мови, захищати – означає обороняти, охороняти кого-, щонебудь від нападу, замаху, удару, обертати, загороджувати [4]. В такому вигляді поняття «національна безпека» втрачає левову частку своїх важливих властивостей та функцій, таких як зниження, послаблення, усунення та попередження загроз.

З огляду на вищезазначене, на нашу думку, має сенс звернення до визначення, яке надали В. Серебрянніков та О. Хлоп'єв: «Безпека є діяльність людей, суспільства, держави, світового співтовариства народів по виявленню (вивченню) , попередженню, послабленню, усуненню (ліквідації) і відбиттю небезпек та загроз, здатних знищити їх, позбавити фундаментальних матеріальних та духовних цінностей, нанести неприйнятну (недопустиму об'єктивно та суб'єктивно) шкоду, закрити шлях до виживання та розвитку» [5; с. 16].

Постає цілком логічне питання про місце економіки та економічної безпеки в структурі національної безпеки? В. Акімов та А. Гиске висловлюються наступним чином щодо цього: «...оскільки економіка являє собою одну з життєво важливих сторін діяльності суспільства, держави і особистості, то поняття національної безпеки немислиме без оцінки життєздатності економіки, її міцності при можливих внутрішніх та зовнішніх загрозах. Тому комплексний розгляд концепції національної безпеки слід починати саме з економіки, адже економічні умови, наскільки б сильно на них не впливали політичні відносини, є вирішальними й утворюють ту червону лінію, яка пронизує весь розвиток суспільства» [6, с. 3]. Насправді, без нормально функціонуючої економіки неможливе гідне існування соціальної, політичної, військової, екологічної, інформаційної та інших сфер. Можемо зробити проміжний висновок, що економічна безпека – одна із основ забезпечення національної безпеки та її структурних елементів.

Що ж до визначення поняття «економічна безпека», як ми зазначали раніше, сучасній науковій літературі відома велика кількість різних її тлумачень. Розглянемо деякі з них.

Л. Абалкін, В. Медведєв та інші визначають економічну безпеку як сукупність умов, які захищають господарство країни від різного роду загроз та забезпечують стійкий безкризовий розвиток економіки [7; с. 56].

А. Прохоровський, В. Сенчагов, А. Татаркін та інші пов'язують економічну безпеку з таким станом економіки країни, при якому можливий захист її життєво важливих інтересів [7; с. 56].

О. Р. Рахімов розглядає економічну безпеку як певне економічне благо, трактуючи це поняття наступним чином: економічна безпека постає як благо, яке надається на платній або безоплатній основі різним суб'єктам економіки, починаючи з особистої безпеки і закінчуючи безпекою держави в цілому. Такий підхід надає уточнення змісту економічних відносин щодо забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності. Вони постають як відносини, які прямо пов'язані з виробництвом суспільних, змішаних або приватних благ, які забезпечують економічну безпеку на різних рівнях господарської діяльності. [7; с. 56]

Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, С. М. Макуха та інші розглядають економічну безпеку як найважливішу якісну характеристику економічної системи, що визначає здатність підтримувати послідовну реалізацію національно-державних інтересів, стійку дієздатність господарських суб'єктів, нормальні умови життєдіяльності населення. [8; с. 11]

Зазначимо, що жодне із вищезазначених трактувань не можна назвати універсальним, але, в той же час, кожне з них є вірним та має під собою наукове підґрунтя. Кожне з наведених визначень акцентує увагу на окремих аспектах зазначеної категорії, внаслідок чого виникає ряд близьких, але не тотожних підходів до трактування поняття «економічна безпека».

Підбиваючи підсумки, наголошуємо на тому, що питання визначення економічної безпеки потребує подальших теоретичних досліджень, має важливе значення для подальшого сталого розвитку держави та підтримання її національної безпеки. При цьому, ми не можемо повністю погодитися з поширеною думкою, що «відсутність чіткого законодавчого визначення поняття економічної безпеки породжує невизначеність у діях державного управлінського апарату і призводить до помилок у формуванні програм економічного розвитку як України в цілому, так і її регіонів» [9, с. 21]. Вважаємо, що зазначені помилки у здійсненні економічної політики зумовлені не тільки недоліками термінологічного апарату вітчизняного законодавства, а в тому числі, корисливими інтересами на різних рівнях влади. Тому, вважаємо, що вирішення цього питання можливе не тільки шляхом виправлення термінологічних помилок та прогалів у законодавстві: існує мотивована необхідність прийняття таких правових положень, які б максимально унеможливили різного роду махінації в економічній сфері та посилювали нагляд зі сторони уповноважених на це правоохоронних органів.

Список використаної літератури:

1. Каратонов М. Е., Финансовая безопасность и финансовый контроль в условиях рыночных отношений. *Юрист*. 2006. №6. С. 25–34;
2. Михайленко А., Механизм обеспечения экономической безопасности России. *Мировая экономика и международные отношения*. 1996. №7. С. 119–127
3. Закон України «Про національну безпеку» від 21.06.2018 р.. Дата оновлення: 24.10.2020 р.. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469–19#Text> (дата звернення: 03.11.2020 р.)
4. Академічний тлумачний словник (1970-1980) . URL: <http://sum.in.ua/s/zakhyshhaty> (дата звернення: 03.11.2020 р.)
5. Серебрянников В., Хлопьев А. Социальная безопасность России. Москва. 1996 р.
6. Акимов В., Гыске А. Методологические аспекты экономической безопасности России. *Управление риском*. 1999. №3. С.3
7. Климонова А. Н. Основные подходы к исследованию понятий «Экономическая безопасность» и «Экономическая безопасность государства». *Социально-экономические явления и процессы*. 2014. №9. С.54–60
8. Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, С. М. Макуха та ін.. Поняття економічної безпеки держави Економічна безпека держави: сутність та напрями формування: монографія / ред. Л. С. Шевченко. – Харків: Право, 2009. Розд. 1 гл. 1.1 С. 8–16
9. Тропіна В. Б. Економічна безпека: теоретичні аспекти дослідження/В. Б. Тропіна, І. В. Губенко// Науковий вісник ЧДІЕУ – 2011. – Вип. 52. – С. 351–357.

Науковий керівник: Бойчук Д. С., к.ю.н., асистент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Косінова Д. С.¹

КОНЦЕПЦІЯ СВОБОДИ РОЗСУДУ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

На основі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (далі – Конвенція) був створений особливий механізм захисту прав

¹ Доктор філософії, асистент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

людини, центральним ланцюгом якого є Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ). Згідно зі ст. 32 Конвенції юрисдикція ЄСПЛ «поширюється на всі питання тлумачення і застосування Конвенції...» [1]. Суд протягом своєї діяльності виробив специфічні принципи тлумачення ЄСПЛ, одним з них є принцип свободи розсуду держави. Розроблена і активно вживана в практиці ЄСПЛ концепція свободи розсуду держав є безпосереднім наслідком субсидіарного характеру системи захисту прав людини, створеної Конвенцією. На сьогоднішній день вченими-міжнародниками особливу увагу приділено питанню про використання даної концепції, як принципу тлумачення ЄСПЛ, відповідно до положень Конвенції.

Власне сам ЄСПЛ висловив думку, згідно з якою «договірні держави користуються певною свободою розсуду для визначення того, наскільки відмінності між в іншому схожими ситуаціями виправдовують різне ставлення з боку держави. Об'єм свободи розсуду залежить від обставин, сфери застосування і контексту; наявність або відсутність спільного знаменника між державами може також служити доречним чинником» [2,3]. Тобто, згідно з доктриною свободи розсуду, держави – Високі договірні сторони Конвенції, – можуть самостійно визначати найбільш адекватні і відповідні для цієї країни і суспільства способи і засоби виконання своїх міжнародно-правових зобов'язань за Конвенцією. Положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, закріплюючи права і свободи, одночасно передбачають можливість відступу держави від своїх зобов'язань, якщо такий відступ потрібний в демократичному суспільстві. Якраз оцінку цієї необхідності Європейський суд довіряє державі, оскільки «завдяки безпосередньому і постійному контакту з рушійними силами своєї країни органи державної влади кожної держави можуть свідомо легше і точніше судити про необхідність того або іншого обмеження, ніж наднаціональний судовий орган» [2].

Європейський суд з прав людини здійснює контроль за результатом такого виконання зобов'язань державами і при цьому встановлює у своїй практиці чинники, що впливають на об'єми свободи розсуду. Традиційно Суд визнавав досить широкі дискреційні повноваження держав-учасниць в ситуаціях, що стосуються оцінки загрози національній безпеці вибору заходів для боротьби з нею, а також у разі відсутності загальноєвропейського консенсусу з якого-небудь питання.

Розглянемо негативні та позитивні сторони даної концепції, які дозволяють значною мірою оцінити її. Перший аргумент на захист концепції свободи розсуду полягає в тому, що даний механізм є засобом для

просування демократичних принципів і досягнення балансу міжнародних і національних інтересів. До уваги Європейським судом з прав людини приймаються культурні та релігійні відмінності в європейських країнах, які склалися в процесі історичного формування суспільства в кожній окремії державі.

На нашу думку доктрина свободи розсуду є «живим» принципом, оскільки суд кожним своїм рішенням, в якому його використовує, продовжує формування системи критеріїв задля його правильного застосування. Саме розуміння «живого» принципу вбачається не у можливості його практичного застосування, а в постійному перетворенні об'єму. Такий механізм допомагає концепції залишатися актуальною у час змін.

З іншого боку, концепція зазнає значної критики зі сторони науковців. Серед основних аргументів проти можна виділити наступні: а) принципу свободи розсуду бракує узгодженості і передбачуваності, що погрожує законності конвенційного режиму і веде до непередбачуваних результатів, породжує його довільне використання залежно від права, що захищається. Так, Дін Шпілман (Dean Spielman), який з 2016 року є суддею Суду ЄС загальної юрисдикції характеризує принцип наступним чином: «він став слизьким і невловимим як вугор» [4, с. 28]; б) принцип свободи розсуду йде в розріз з концепцією універсальності прав людини. Його використання може серйозно загрожувати авторитету міжнародного правозастосування прав людини, яке повинне долати національну політику; в) риторика підтримки національної свободи розсуду і відсутність відповідної уваги до універсальних цінностей і стандартів може підірвати довіру до міжнародного органу, і, тим самим, породити практику подвійних стандартів, що в результаті може призвести до протидії національних інститутів зовнішньому погляду в цілому.

Отже, критика зводиться до того, що цей інструмент йде в розріз з концепцією універсальності прав людини, а отже сприймається як механізм подвійних стандартів, підриваючи авторитет міжнародних інстанцій. Більшість учених сходяться на тому, що використання концепції «свободи розсуду» досить непередбачувана і носить неоднозначний характер. Ф. де Лондрас і К. Дегтярева доводять, що цей феномен викликає істотні нарікання з точки зору конституціоналізму, як мінімум через потенційні загрози, які він несе для гармонізації права, а також сумнівної методологічної бази [5].

Однак, на нашу думку, концепція свободи розсуду є одним з найбільш вдалих інструментів у системі Європейського правосуддя. Відповідно до

неї конвенційні права вплетені в мережу місцевих законів і практики, та національні органи можуть самостійно оцінити відповідні стандарти прав, гарантованих ЄКПЛ, з урахуванням конкретних обставин і інших чинників. Даний принцип має динамічний характер, що зумовлює його постійний розвиток та пристосування до нових умов.

Список використаної літератури:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікована Законом №475/97-ВР від 17.07.97 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text [дата звернення: 28.11.2020 р.]
2. Постанова ЄСПЛ. *Handyside v. UK* (Хендсайд проти Об'єднаного Королівства) від 7.12.1976 р. URL: <https://archive.crin.org/en/library/legal-database/handyside-v-united-kingdom.html> [дата звернення: 28.11.2020 р.]
3. Постанова ЄСПЛ. *Fretté v. France* (Фретт проти Франції) від 26.02.2002. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-60168%22%5D%7D> [дата звернення: 28.11.2020 р.]
4. Spielman D. *Allowing the Right Margin the European Court of Human Rights and the national Margin of Appreciation Doctrine: Waiver or Subsidiarity of European Review* // CELS Working Paper Series. 2012.
5. Ф. де Лондрас, Дегтярев К. «А., В. и С. проти Ірландії»: виникнення блокуючого внутрішньодержавного консенсусу. *SCRIPTORIUM. Justicia*. №1 (5) . – 2013. С. 23–35.

*Муравйова С. В.*¹

НАДНАЦІОНАЛЬНІ ТА/ЧИ НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ: ЩО ЗАХИЩАЄ ГЛОБАЛЬНА СТРАТЕГІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ІЗ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ?

Європейський Союз – це унікальна організація влади, аналогів якої не знає історія людства. За майже сімдесят років об'єднаного процесу Європейські співтовариства/Європейський Союз перетворився з міжнародної організації на інтеграційне об'єднання, в правовій природі якого можна віднайти елементи як міжнародної організації, так і конфе-

¹ Аспірантка кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

дералізму та федералізму [2]. В межах інституційного виміру наднаціонально-міжурядовий дуалізм сьогодні визначається комбінацією наднаціональних та міжурядових засад ЄС [1].

Практика делегування національними урядами інститутам Європейського Союзу права реалізації значної частки своїх суверенних прав і повноважень створило ситуацію, коли не лише у пересічних громадян Союзу, але й політиків і науковців виникає питання: кому сьогодні насправді належить суверенітет? Кого представляє ЄС? Чиї інтереси він захищає? На ці, як і на низку інших не менш важливих питань, на сьогодні не завжди легко дати однозначну відповідь, адже кінцева мета створення Європейського Союзу нормативно не визначена; попри те, що до виключної компетенції ЄС передано багато сфер правового регулювання, питання про розмежування відповідальності між державами-членами і ЄС за забезпечення безпеки у різних сферах (політичній, економічній, соціальній, енергетичній, продовольчій, інформаційній та ін.) залишається доволі розмитим.

Дуалізм у сприйнятті загроз безпеки проходить червоною ниткою як через політику держав-членів, так і позицію Брюссельської бюрократії. Йдеться про поділ держав на дві групи. До першої групи на лежать ті держави-члени (зазвичай це держави-евроскептики), які вважають, що національні інтереси мають безумовний пріоритет над наднаціональними інтересами, внаслідок чого саме на державу як виразника національних інтересів покладається завдання щодо їх забезпечення. До другої групи належать держави і їх більшість, які наполягають на досягненні розумного балансу між забезпеченням національних і реалізацію наднаціональних інтересів, адже без цього факт створення Європейського Союзу, поглиблення інтеграції втрачає будь-який сенс.

Отримати відповідь на питання про співвідношення національних і наднаціональних інтересів в Європейському Союзі можна шляхом аналізу еволюції стратегій ЄС з питань зовнішньої політики і політики безпеки та пов'язаних з ними документів¹.

¹ Для держав-членів Європейського Союзу іноземні інвестиції мають важливе значення. Вартість активів інвесторів з-за меж ЄС на кінець 2017 р. склала 6,5 трлн євро, забезпечуючи при цьому 16 млн робочих місць. Разом з тим в окремих випадках інвестиції можуть завдавати шкоди безпеці як окремих держав-членів, так і ЄС в цілому. Справа в тому, що за 10 років вартість активів, контрольованих організаціями з-за меж ЄС, збільшилася в 10 разів. Особливо швидко зростає частка інвестицій, що надходять з Індії та Китаю, зокрема з державного сектору економіки цих та інших країн. Особливу небезпеку становлять інвестиції, які спрямовані на поглинання унікальних постачальників технологій інвестором з-за меж ЄС. Тому метою захисту

Глобальна стратегія ЄС «Спільне бачення, єдиний підхід: сильна Європа» [4] була представлена на саміті Європейської Ради 28 червня 2016 р. (через тиждень після голосування за Brexit) . Попри збереження відмінностей у зовнішньополітичних інтересах держав-членів Глобальна стратегія відображає спільне бачення перспектив розвитку інтеграційних процесів у сферах зовнішньої політики і політики безпеки ЄС і є першим документом такого роду з моменту прийняття Європейської стратегії безпеки «Безпечна Європа в кращому світі» (2003 р.) [3, С. 3].

Глобальна стратегія порівняно з Європейською стратегією безпеки «Безпечна Європа в кращому світі» (2003 р.) демонструє певну зміну акцентів. В Європейській стратегії наголос робився на глобальному рівні дипломатії, зміцненні регіональної та міжнародної безпеки через миротворчість. Глобальна стратегія акцентує увагу на завданнях щодо облаштування власного «європейського дома», що зумовлює зміну пріоритетів, зокрема фокус переноситься з глобального на регіональний рівень; встановлюється пріоритетність гарантій безпеки, перш за все, для громадян і території Євросоюзу, внаслідок чого відносини з третіми країнами розглядаються крізь призму забезпечення власної безпеки; підтверджується необхідність урахування національних інтересів при формуванні та впровадженні спільної зовнішньої і безпекової політики ЄС; наголошується на необхідності надання допомоги державам-членам спільно зміцнювати військовий потенціал, досягнути стратегічної автономії [6], а також розробити більш досконалі механізми реагування на кризові ситуації¹; вказується на необхідність підвищення стійкості всередині Союзу і за його межами; підкреслюється необхідність підтримання інтегрованого підходу до вирішення конфліктних і кризових ситуацій, що робить необхідним всебічне участь ЄС на всіх стадіях конфлікту, включаючи дії із запобігання конфліктам; ставиться завдання щодо зміцнення внутрішніх і зовнішніх взаємозв'язків та більш тісної співпраці держав-членів ЄС з питань протидії тероризму, насильства і екстремізму,

стратегічних інтересів Союзу було ухвалено Регламент, спрямований на моніторинг прямих іноземних інвестицій в ЄС з точки зору загроз стратегічним інтересам членів ЄС, який набрав чинності 11 жовтня 2020 р. Даний Регламент створює механізми для обміну інформацією та для подачі заперечень проти іноземних інвестицій між державами-членами та Європейською комісією.

¹ Аналіз Глобальної стратегії дозволяє констатувати факт не тільки відданості підходам, викладеним у Гентській ініціативі (2011 р.), яка заложила основу інтеграційного проекту Pooling and Sharing, спрямованого на раціональне використання військових потенційних держав-членів ЄС на основі рольової спеціалізації, але й їх розвиток.

міграції і кібербезпеки, розробки спільної політичної стратегії та створення єдиних установок. Усе це дозволяє оцінити Глобальну стратегію як більш прагматичну і менш амбітну в просуванні інтересів ЄС як глобального гравця [5].

Список використаної літератури:

1. Киричук О. С. Наднаціональний рівень європейського управління: загальноєвропейська домінанта чи міждержавний і міжурядовий підхід. *Ефективність державного управління*. 2012. Вип. 33. С. 41–49.
2. Яковюк І. В. Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз. Харків : Право, 2013. 760 с.
3. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy 2016. Analytical Report [Online edition] / Arbatova N. K., Kokeev A. M., ed. Moscow, IMEMO, 2017. 31 с. DOI: 10.20542/978-5-9535-0505-5. URL: https://www.imemo.ru/en/index.php?page_id=645&id=3850.
4. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy, 2016. URL: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eugs_review_web_0.pdf.
5. Winn, H. (2019) . Between soft power, neo-Westphalianism and transnationalism: the European Union, (trans) national interests and the politics of strategy. *International Politics*. 56 (3) . pp. 272–287. doi: 10.1057/s41311-017-0126-9.
6. Yakoviuk I. V., Tragniuk O. Y., Boichuk D. S. Strategic autonomy of the European Union: on the way to «European Sovereignty» in defense? *Problems of Legality*. 2020. № 149. С. 223–242.

Науковий керівник: Бойчук Д. С., к.ю.н., асистент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Полич В. П.¹

КОНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ЗДОРОВЕ НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ТЕНДЕНЦІЯ У РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА В ХХІ СТОЛІТТІ

Стан екологічних систем протягом ХХ – початку ХХІ ст. настільки погіршився, а кількість екологічних мігрантів настільки швидко зростає,

¹ Аспірантка кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

що дедалі частіше лунають побоювання про настання планетарного колапса. Ця тенденція є наслідком недосконалості як міжнародного, так і національного екологічного законодавства.

Попри те, що право на здорове навколишнє середовище не закріплено ані у Загальній декларації прав людини, ані у будь-якому іншому глобальному договорі про права людини [1], протягом останніх десятиліть було зроблено певні кроки для виправлення ситуації, що склалася, а саме відбувається: а) активне включення екологічних прав у регіональні договори та національні конституції; б) «екологізація» інших прав людини, насамперед права на життя та здоров'я, шляхом їх застосування до екологічних проблем; с) включення до багатосторонніх екологічних інструментів права доступу до інформації, участі громадськості та доступу до правосуддя [2].

Свій внесок в цей процес роблять міжнародні та національні суди і трибунали, які в окремих випадках роблять новаторські кроки для розробки нових правових інструментів, які б сприяли збереженню здорового навколишнього середовища¹. Так, Міжамериканський суд з прав людини шляхом застосування еволюційного та системного підходів до тлумачення положень Американської конвенції з прав людини розглянув право на здорове навколишнє середовище як індивідуальне, так і колективне, визнавши його основним правом, що забезпечує існування людства; вказав на взаємозалежність між правами людини і захистом навколишнього середовища. Слід зазначити, що Міжамериканський суд з прав людини також зробив важливий крок у розвитку міжнародної юриспруденції в області транскордонних (або «діагональних») зобов'язань в галузі прав індивідів. Так, у консультативному висновку Суд чітко зазначив, що (і) в принципі претензії щодо транскордонних прав людини щодо транскордонного забруднення і екологічної шкоди допустимі відповідно до Американської конвенції, і (ii) такі претензії не обмежуються тільки збитками, завданими державними агентами – скоріше, юрисдикція МАСПЛ буде поширюватися на діяльність, щодо якої держава здій-

¹ Міжамериканський суд з прав людини за запитом Колумбії в своєму консультативному висновку від 7 лютого 2018 р. зазначив: «У своєму колективному вимірі право на здорове довкілля становить загальний інтерес, який обумовлений як нинішніми поколіннями, так і майбутніми. [...] Деградація навколишнього середовища може завдати непоправної шкоди – саме тому здорове довкілля є основним правом для існування людства» [3].

снює «ефективний контроль». Таке принципове і прагматичне поведження Суду з концепцією «ефективного контролю» є важливим досягненням, яке має допомогти в майбутньому уникнути безкарності за тяжку транскордонну шкоду [3].

Міжамериканський суд з прав людини визнає, що більшість екологічних зобов'язань ґрунтується на обов'язку проявляти належну обачність з боку держави, що розуміється як зобов'язання поведінки (тобто зосередження уваги на тому, що держави роблять), а не як зобов'язання результату (тобто зосередження уваги на тому, наскільки результативні зусилля держави в досягненні конкретного результату).

МАСПЛ визнав, що для того, щоб гарантувати права на життя та недоторканість, держави зобов'язані:

- запобігати значній екологічній шкоді як всередині своєї території, так і за її межами;
- регулювати та контролювати діяльність, що перебуває під їхньою юрисдикцією, яка може завдати значну шкоду навколишньому середовищу; проводити дослідження впливу на довкілля за наявності ризику нанесення довкіллю значної шкоди; розробляти план дій на випадок непередбачених ситуацій, щоб передбачити заходи безпеки та процедури для мінімізації можливості виникнення значних екологічних катастроф та пом'якшення будь-якої значної екологічної шкоди навколишньому середовищу;
- діяти відповідно до принципу обережності, коли виникає вирогідність нанесення довкіллю серйозної або незворотної шкоди навіть за відсутності наукової визначеності;
- добросовісно співпрацювати з метою захисту від пошкодження навколишнього середовища;
- відповідно до цього обов'язку співпрацювати і повідомляти інші держави про діяльність, яка відбувається під їхньою юрисдикцією і яка може призвести до виникнення ризику значного транскордонного збитку, а також у випадках надзвичайних ситуацій із навколишнім середовищем, проводити консультації та переговори з державами, які потенційно можуть постраждати від значних транскордонних збитків;
- гарантувати право доступу до інформації, що стосується можливого негативного впливу на навколишнє середовище;
- гарантувати право участі осіб, що перебувають під їх юрисдикцію, в обговоренні рішень та політики, що може вплинути на навколишнє середовище;

– гарантований доступ до правосуддя щодо державних зобов'язань для захисту навколишнього середовища.

Глобальна тенденція стосовно включення екологічних прав у національні конституції та міжнародні правові акти слід безумовно розцінювати як позитивне явище як в контексті розвитку інституту прав людини, так і для охорони навколишнього середовища.

Список використаної літератури:

1. Human Rights Council, Preliminary report of the independent expert on the issue of human rights obligations relating to the enjoyment of a safe, clean, healthy and sustainable environment, John H. Knox, 24 December 2012, un Doc. A/HRC/22/43, § 7.

2. Knox J. H. (2020) . Constructing the Human Right to a Healthy Environment. Annual Review of Law and Social Science. Vol. 16:79–95. doi: 10.1146/annurev-lawsocsci-031720–074856.

3. Inter-Am. Ct. H. R., The environment and human rights —State obligations in relation to the environment in the context of the protection and guarantee of the rights to life and to personal integrity – Interpretation and scope of articles 4(1) and 5(1) of the American Convention on Human Rights: Advisory Opinion OC-23/18, (ser. A) , N° 23, 15 November 2017 (available in Spanish only) , § 59.

Ріонідзе Х. Т.¹

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА ПРИНЦИП ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Рівність та недискримінація є основними цінностями Європейського Союзу (ЄС) , відповідно до ст. 2 Договору про Європейський Союз (ДЄС) [1]. Законодавство ЄС про рівність є юридично обов'язковим для всіх держав-членів ЄС. Кожна країна, що прагне набути членство в ЄС, повинна наблизити своє національне законодавство до законодавства ЄС, у тому числі про рівність.

Гендерна рівність означає існування суспільства, в якому і жінки, і чоловіки володіють рівними можливостями, правами та обов'язками

¹ Аспірантка кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

в усіх сферах життя. Рівність між жінками та чоловіками має декілька аспектів: рівний доступ до освіти і охорони здоров'я, управління і влади представників обох статей, їхні рівні можливості щодо фінансової незалежності, реалізації своїх особистісних та професійних потреб та інтересів.

Незважаючи на деякі позитивні тенденції, гендерна нерівність залишається важливою проблемою в Європі, у зв'язку з чим шляхи її подолання стали предметом масштабної Стратегії Європейської Комісії щодо гендерної рівності на 2020–2025 рр [5]. Основні проблеми включають масову гендерну сегрегацію в кількох секторах зайнятості та професій, нерівний розподіл домашніх обов'язків та роботу по догляду, а також найжорстокіший прояв гендерної нерівності: насильство проти жінок. Саме для цих розбіжностей нинішня криза пандемії COVID-19 створює нові та неминучі виклики забезпеченню рівних прав для чоловіків та жінок [4, с. 6].

Гендерна рівність – це не тільки одне з основних прав людини, а й необхідна основа для досягнення миру, процвітання та сталого розвитку. 2020 рік мав би стати річницею відзначення досягнень у сфері забезпечення прав жінок, ознаменувавши 25-й ювілей прийняття Пекінської декларації, яка була прийнята на IV Всесвітній конференції зі становища жінок 15 вересня 1995 року та Платформи дій. У 2020 році також минає 15 років з того часу, як було ухвалено Закон про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в Україні [2]. Натомість, пандемія COVID-19 несе з собою серйозну небезпеку того, що все ще скромні здобутки у сфері забезпечення прав жінок будуть зведені нанівець, якщо принцип гендерної рівності не буде повністю інтегрований у заходи з протидії COVID-19 та відновлення після пандемії [3, с. 5].

Хоча занадто рано говорити про повний та остаточний вплив пандемії COVID-19 на гендерну рівність, однак, ймовірно, вона по-різному вплине на жінок та чоловіків. Можна виділити чотири потенційні сегменти впливу пандемії на гендерний розрив. По-перше, гендерна сегрегація в професіях може вплинути на швидкість, з якою жінки і чоловіки втрачають роботу під час пандемії. По-друге, якщо говорити про професії в яких переважають жінки, з більшою ймовірністю така праця буде охарактеризована як «необхідна», і тому праця жінок може піддати їх серйознішим ризикам зараження і стресу на такій роботі. По-третє, традиційно жінки відповідальні у догляді за дітьми та інших домашніх

обов'язках, а не чоловіки, і ці обов'язки можуть посилитися пандемією, особливо у зв'язку із закриттям шкіл і скороченням доступності соціальних послуг, таких як дитячі сади та догляд за людьми похилого віку. По-четверте, зростання числа працюючих на дому може призвести до довгострокових змін в гнучкості роботи і внесків батьків у догляд за дітьми, або це може покласти велике навантаження на жінок, у яких більше домашніх обов'язків, ніж у чоловіків, і які можуть зіткнутися з більшими труднощами із суміщенням оплачуваної роботи та сімейних обов'язків під час дистанційної роботи, що може перешкоджати прогресу жінок і зменшувати їхню заробітну плату [7].

Економічний вплив пандемії COVID-19, швидше за все, призведе до рецесії в ЄС. Особи, які працюють в умовах нестабільної роботи, особливо вразливі до економічних потрясінь, оскільки багато контрактів були розірвані або заморожені незабаром після того, як вірус потрапив до Європи. Міжнародна організація праці підрахувала, що через COVID-19 у всьому світі може бути втрачено майже 25 мільйонів робочих місць, де ще 35 мільйонів людей стикаються з бідністю серед працюючих [11]. Так, жінки вразливіші до економічних наслідків, пов'язаних з COVID-19, через існуючу гендерну нерівність.

Однак існує ймовірність того, що робота на дому може мати зовсім протилежний ефект. Зростання дистанційної роботи може змінити гендерні ролі, так, що догляд за дітьми з боку батьків стане більш нормативний. Якщо це станеться, це потенційно може скоротити гендерний розрив, не тільки в часі, присвяченому по догляду за дітьми, але також і у відпустці за сімейними обставинами, в роботі неповний робочий день і використанні інших гнучких умови роботи для сім'ї, тим самим зменшуючи гендерну нерівність в оплаті праці і просуванні по кар'єрних сходах [7].

Глобальна пандемія COVID-19 матиме довгострокові наслідки для нашого суспільства та світової економіки. Вкрай важливо застосовувати гендерно-чутливий підхід у відповідях на пандемію та на етапі одужання – зробити ці заходи більш ефективними та забезпечити, щоб ніхто не залишався позаду. Таким чином, Європейська Комісія розпочала серію веб-семінарів з аспектів гендерної рівності кризи COVID-19 в рамках Програми взаємного навчання з питань гендерної рівності. Хоча проблеми подібні, держави-члени можуть вирішувати їх по-різному. Серія вебінарів, які організовані в рамках Стратегії Європейської Комісії щодо

гендерної рівності на 2020–2025 рр., дають можливість обмінятися та обговорити різні підходи та можливості [6].

Багато організацій та експертних груп співпрацюють по всьому ЄС за-для припинення гендерної дискримінації шляхом ініціатив та обміну іде-ями та практиками, у тому числі під час пандемії COVID-19. Європейська Комісія співпрацює у сфері гендерної рівності з Національними орга-нами з питань гендерної рівності (*англ. National Equality Body, NEB*) , Європейською мережею органів рівності (*англ. Equinet*) , Групою ви-сокого рівня з питань гендерної проблематики (*англ. High-level group on gender mainstreaming*) , Консультативним комітетом з питань рівних можливостей для жінок та чоловіків (*англ. Advisory committee on equal opportunities for women and men*) , Європейським інститутом із гендерної рівності (*англ. European Institute for Gender Equality, EIGE*) , Мережею юридичних експертів з питань гендерної рівності та недискримінації (*англ. Network of legal experts in gender equality and non-discrimination*) , Європейською мережею експертів з питань гендерної рівності (*англ. European network of experts on gender equality*) та Програмою взаємного навчання з питань гендерної рівності (*англ. Mutual Learning Programme in gender equality*) .

Зараз, коли багато країн рухаються до наступного етапу у відповіді на пандемію, з'являються нові виклики, і необхідність відстежувати та захищати принципи рівності та недискримінації, що залишається жит-тево важливою для забезпечення відновлення, яке принесе користь усім у регіоні. Більшість Національних органів з питань рівності вирішують занепокоєння щодо соціально-економічного впливу кризи, тоді як інші працюють над тим, щоб заходи, спрямовані на сприяння відновленню, не порушували закони про рівність та права людини [8].

Національні органи з питань рівності – це державні установи, які відстоюють основну цінність ЄС щодо рівності та захищають право на недискримінацію шляхом надання допомоги потерпілим, експертних консультацій, моніторингу та звітування з питань дискримінації. Це означає, що NEB мають унікальне місце для того, щоб надати цінну ін-формацію про те, як криза COVID-19 впливає на рівність у їхніх країнах, та допомогти передбачити майбутні виклики, які можуть виникнути [9].

Європейська мережа органів рівності рекомендує, щоб дії ЄС та на-ціональних органів влади держав-членів мали на меті усунення систем-них проблем нерівності. Це повинно включати сприяння рівності як

спільну цінність і як ключову характеристику, яка лежить в основі реагування на економічну та соціальну кризу та всі цикли економічної та соціальної політики [10].

Крім того, ЄС та всі країни повинні посилити своє законодавство про рівність таким чином, щоб підтвердити рівність як центральну цінність, переконатися, що вона ефективно виконується та демонструє прагнення досягти повної, суттєвої рівності на практиці.

У міру розвитку ситуації з пандемією COVID-19 життєво важливо, щоб основні цінності рівності та недискримінації продовжували захищатися та пропагуватися для всіх. По всій Європі існує серйозний ризик того, що криза, викликана пандемією COVID-19 посилить існуючу нерівність або створить нові моделі дискримінації в нашому суспільстві [9].

З біологічної точки зору жінки не схильні до більшого ризику захворювання COVID-19, ніж чоловіки, однак вони ризикують заплатити за кризу більш високу ціну, ніж чоловіки. Це може проявитися у формі величезного фізичного і розумового навантаження під час пандемії, яка може призвести до збоїв в кар'єрі як в короткостроковій, так і довгостроковій перспективі, а в крайніх випадках навіть фізичних стражданнях [4, с. 16].

Так, пандемія COVID-19 не є першопричиною нерівності, але вона посилює, нагнітає та погіршує дискримінаційність і несправедливість наших систем та громад, зокрема через пригнічення, використання та віктимізацію жінок у багатьох сферах повсякденного життя.

Європейським інститутом із гендерної рівності розроблено Індекс гендерної рівності (*англ. Gender Equality Index*) для вимірювання прогресу гендерної рівності в ЄС у різних сферах суспільного життя.

Індекс гендерної рівності ґрунтується на показниках у шести ключових сферах: праця, гроші, знання, час, влада, здоров'я, а також у двох додаткових – насильство проти жінок та супутні нерівності. У 2020 році, набравши 67,9 балів із 100, ЄС має пройти довгий шлях до досягнення гендерної рівності. Показник індексу гендерної рівності з 2013 року зріс лише на 4,1 бала та з 2019 року – на 0,5 бала [12]. При такому темпі прогресу – 1 бал кожні 2 роки – для досягнення гендерної рівності в ЄС знадобиться щонайменше 60 років.

Пандемія COVID-19 загрожуватиме повернути назад досягнутий прогрес в області економічних можливостей для жінок, а це спричинить за собою

розширення все ще існуючого гендерного розриву, незважаючи на досягнуті за останні 30 років успіхи.

Список використаної літератури:

1. Договір про Європейський Союз від 07.02.1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029#Text (дата звернення: 11.11.2020) .

2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 11.11.2020) .

3. Оперативна гендерна оцінка становища та потреб жінок у контексті ситуації з COVID-19 в Україні. Стислий звіт. URL: https://www.preventionweb.net/files/73974_rgasummaryreportukrmin.pdf (дата звернення: 11.11.2020) .

4. Blaskó, Z., Papadimitriou, E., Manca, A. R., How will the COVID-19 crisis affect existing gender divides in Europe?, EUR 30181 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2020, ISBN 978-92-76-18170-5, doi:10.2760/37511, JRC120525

URL: https://www.genderportal.eu/sites/default/files/resource_pool/covid_gender_effects_f.pdf (Last accessed: 11.11.2020) .

5. Gender Equality Strategy 2020–2025 URL: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/gender-equality-strategy_en (Last accessed: 11.11.2020) .

6. Webinar series on gender-sensitive responses to the COVID-19 crisis URL: https://ec.europa.eu/info/publications/webinar-series-gender-sensitive-responses-covid-19-crisis_en (Last accessed: 11.11.2020) .

7. Women, Gender equality and COVID-19 Linda L. Carli URL: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/GM-07-2020-0236/full/pdf?title=women-gender-equality-and-covid-19> (Last accessed: 11.11.2020) .

8. COVID-19 impact on equality: equinet launches new online database URL: <https://equineteurope.org/2020/covid-19-impact-on-equality-equinet-launches-new-online-database/> (Last accessed: 11.11.2020) .

9. COVID-19: national equality bodies report impacts on equality and share their responses to the coronavirus pandemic URL: <https://equineteurope.org/2020/covid-19-national-equality-bodies-report-impacts-on-equality-and-share-their-responses-to-the-coronavirus-pandemic/> (Last accessed: 11.11.2020) .

10. 11 recommendations for a fair and equal europe: rebuilding our societies after COVID-19 URL: <https://equineteurope.org/2020/11-recommendations-for-a-fair-and-equal-europe-rebuilding-our-societies-after-covid-19/> (Last accessed: 11.11.2020) .

11. Economic hardship and gender URL: <https://eige.europa.eu/covid-19-and-gender-equality/economic-hardship-and-gender> (Last accessed: 11.11.2020) .

12. Index score for European Union for 2020 URL: <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2020> (Last accessed: 11.11.2020) .

Науковий керівник: Комарова Т. В., д.ю.н., професор кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Соколова О. О.¹

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПАРОСТКИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПАТЕНТНИХ ПРАВ

Запровадження уніфікованої патентної системи наразі є насущним питанням європейської спільноти у зв'язку з посиленням процесів економічної євроінтеграції. Держави ставили перед собою завдання з уніфікації норм патентного законодавства ще у ХІХ ст. Проте, можна відзначити, що цей процес триває і досі.

Теоретично, співробітництво європейських держав у сфері патентного захисту у ХІХ – ХХІ ст. можна розмежувати на період до створення Європейського Союзу (далі – ЄС) та співпрацю незалежних європейських держав з питань патентного захисту вже після створення ЄС.

Відносини у сфері захисту патентних прав почали розвиватися у ХІХ ст. Відтоді держави почали розуміти, що співробітництво, розроблення загальних стандартів та принципів у цій сфері сприятимуть їх економічному розвитку.

Відправною точкою розвитку міжнародного регулювання патентного захисту було укладення Паризької конвенції про охорону промислової власності 20 березня 1883 року. У результаті утворився Союз з охорони інтелектуальної власності, до якого приєдналися 11 держав (Бельгія, Бразилія, Гватемала, Іспанія, Італія, Нідерланди, Португалія, Сальвадор, Сербія, Франція та Швейцарія) . Принциповими засадами Конвенції є національний режим, право пріоритету, встановлення загальних правил.

Національний режим передбачає, що для охорони промислової власності кожна із країн, що вступила до цього Союзу, зобов'язана надавати

¹ Аспірантка кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

громадянам інших країн, які приєдналися чи є членами цього Союзу, таку ж саму охорону, яку ця країна надає власним громадянам.

Право пріоритету полягає у тому, що заявка на патент, подана в одній із країн-членів Паризького Союзу, надає заявникові право подати цю саму заявку на цей самий винахід протягом 12 місяців від дати подання першої заявки до будь-якої держави – члена Паризького Союзу з пріоритетом за першою заявкою.

Загальних правил, встановлених Конвенцією, є кілька. Щодо патентів діє правило, за яким патент, виданий в одній із держав – членів Союзу, має чинність лише у межах цієї країни. Факт видачі патенту в одній державі – члені Союзу не зобов'язує інші держави-члени видавати патент на цей самий винахід. Так само відмова у видачі патенту в одній із країн Союзу не може бути підставою для відмови у видачі патенту в іншій країні-члені Союзу. [1]

Початок ХХ ст. характеризується глобалізацією в промисловості. У зв'язку з цим держави ставили питання створення уніфікованої патентної системи, яка б мала переваги для всієї світової спільноти. На той час лише національні патентні відомства мали повноваження з реєстрації патентів та захисту прав патентовласників на національному рівні. До їх числа входили патентні відомства Великої Британії, Німеччини, Нідерландів та інших держав. Проте вже після Другої Світової війни, наприклад, патентне відомство Німеччини зупинило свою діяльність. [2, ст. 510]

Європейські держави стали обговорювати створення певної міжнародної організації, яка б сприяла транснаціональній торгівлі, економічному розвитку в Європі після втрат війни, створила б гармонізовані умови для отримання патентної охорони в усіх країнах Європи. В результаті перемовин між Францією, Бельгією, Нідерландами та Люксембургом була підписана Гаазька угода про створення Міжнародного патентного інституту 1947 року. [див.: 3] При цьому метою держав було досягнення справедливої і прозорої патентної системи. Пізніше до договору приєдналися Велика Британія, Італія, Швейцарія. [4, ст. 36]

У своїй роботі Інститут формально аналізував патентоспроможність винаходу, а держави отримували можливість користуватися бібліографічним фондом патентного відомства Нідерландів, який становив собою на той час найповніше у світі упорядковане зібрання патентних і технічних документів з вже відомими технічними рішеннями. [4, ст. 36]

Надалі значущу роль в уніфікації патентного захисту зіграла така організація як Рада Європи, створена 5 травня 1949 року. Рада Європи була покликана об'єднати європейські країни для втілення спільних ідеалів і принципів. Об'єднання передбачалося у різних сферах, в тому числі і в захисті інтелектуальної власності.

Так, вже 3 вересня 1949 року на одній із сесій Ради Європи було ініційовано створення Європейського патентного офісу та підготовлено проєкт відповідної міжнародної Конвенції. [див.: 5]

Передбачалося, що функцією Офісу буде перевірка винаходу на новизну відповідно до законодавства держав-членів та видача Європейських сертифікатів на підтвердження патентоспроможності. Відповідно до домовленості сторін, запит на отримання такого свідоцтва на патент мав бути не обов'язковим, оскільки будь-який винахідник мав би вибір між європейською та національною процедурою перевірки винаходу.

За проєктом Конвенції остаточне рішення про видачу патенту залишалося за національними патентними відомствами, а Європейський патентний офіс лише давав би технічну оцінку щодо новизни винаходу. Проте, Конвенція не була підписана через те, що фактично Офісом дублювалися функції вже існуючого Міжнародного патентного інституту.

Місією держав все ще залишалося досягнення уніфікації законодавства з охорони винаходів задля економічного процвітання європейського регіону, а саме для єдності внутрішнього ринку, підвищення конкурентоспроможності, забезпечення безпеки і захисту творчої діяльності. [6, ст. 278]

Для вирішення цього завдання у 1950 році в межах Ради Європи було створено Комітет експертів з патентів, що складався з керівників патентних відомств та представників держав-членів Ради Європи. Результатом діяльності Комітету було розроблення та підписання двох важливих для процесу уніфікації конвенцій. Перша з них – Європейська Конвенція про формальні вимоги до заявки на патент 1953 року, метою якої було спрощення вимог, що висуваються до заявок на патент, які встановлюються національним законодавством. Конвенцією чітко встановлювалися вимоги до змісту та форми пакету документів, які мав подати заявник для отримання патенту. [див.: 7]

Другою конвенцією була Європейська конвенція про міжнародну патентну класифікацію 1954 року, на основі якої було розроблено єдину систему класифікації патентів на винаходи – Міжнародну патентну кла-

сифікацію. [8] При цьому, створення уніфікованої класифікації патентів виявилось доволі складною задачею, оскільки це не суто технічна процедура, адже вимоги до законодавства з захисту патентних прав відображають національні економічні пріоритети та політику держави.

Тому перед Комітетом експертів стояли задачі зі з'ясування які саме закони повинні бути уніфіковані та яким чином. З цією метою у 1955 році було вирішено зробити запити до держав-членів з проханням подати свої коментарі. Дослідження було завершено лише у 1962 році, а звіти держав стали фундаментом для прийняття Конвенції про уніфікацію деяких положень патентного права, підписаної у 1963 році у Страсбурзі. [див.: 9]

Європейська конвенція про міжнародну патентну класифікацію стала підґрунтям для внесення змін в національне законодавство не лише держав-членів Ради Європи, а й вплинула на інші країни. Конвенція встановила єдині елементи загального європейського патенту – новизна, винахідницький рівень та промислова придатність. Без встановлення цих характеристик уніфікація видачі європейських патентів в майбутньому не могла б відбутися. У свою чергу, методи забезпечення захисту патентних прав та деякі інші аспекти залишалися у сфері відання національної компетенції, а отже регулювалося національним правом.

Як висновок, необхідно зазначити, що формування європейської регіональної патентної системи достатньо довготривалий процес. Вже декілька століть європейська спільнота прагне до максимально ефективного проведення процесу гармонізації законодавства зі спільними стандартами та часткової уніфікації. Важливим досягненням досліджуваного періоду було встановлення єдиних критеріїв патентоспроможності винаходів та налагодження міжнародного діалогу щодо необхідності створення єдиної гармонізованої системи охорони патентних прав. У цей період були закладені основи для подальшого співробітництва європейських держав щодо патентного захисту на континенті, в тому числі і в рамках ЄС.

Список використаної літератури:

1. Паризька конвенція про охорону промислової власності (20 березня 1883 року) https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123#Text
2. A Unitary Patent for a (Dis) United Europe: The Long Shadow of History Aurora Plomer Published online: 24 July 2015 Max Planck Institute for Innovation and Competition, Munich 2015 <https://www.researchgate.net/>

publication/281275458_A_Unitary_Patent_for_a_DisUnited_Europe_The_Long_Shadow_of_History

3. EUROPEAN PATENT OFFICE <https://justpeacethehague.com/en/partner/the-european-patent-office-epo/>

4. Еннан Р. Є. Формування європейської регіональної патентної системи та європейських стандартів охорони винаходів /Р. Є. Еннан //Часопис цивілістики. – 2009. – Вип. 8. – С. 34–39.

5. Consultative Assembly of the Council of Europe, Ordinary Session 1949 – Creation of a European Patents Office – Study for Draft proposal of a convention on the creation of a European Patent Office – DOC. 75–1949 <https://rm.coe.int/09000016807afbdb>

6. Бояр А. О. Єдина політика ЄС у сфері інтелектуальної власності: передумови, формування системи, проблеми і перспективи // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. Економічні науки. – № 1. – С. 277–284.

7. Європейська конвенція про формальні вимоги до заявок на патенти (Париж, 11 грудня 1953) https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_215

8. Європейська конвенція про міжнародну патентну класифікацію (Париж, 19 грудня 1954 року) https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_009#Text

9. Конвенція про уніфікацію деяких положень патентного права (27 листопада 1963) https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_485

Науковий керівник: Комарова Т. В., д.ю.н., професор, професор кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

*Туренко А. Ю.*¹

ВТРАТА ЕКОНОМІЧНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ В УМОВАХ ЧЛЕНСТВА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ?

Починаючи з кінця ХХ ст. міжнародне і національне наукове співтовариство приділяє значну увагу дослідженню феномену економічного суверенітету як передумови забезпечення національної безпеки.

¹ Аспірантка Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України

З приводу визначення терміну «економічний суверенітет» слід зазначити, що серед науковців немає єдності поглядів з приводу його змісту. У найбільш загальному вигляді під «економічним суверенітетом» можна розуміти свободу держави на законодавчому рівні визначати правові засади економічної політики і реалізовувати її [5].

Напрями та обсяг досліджень економічного суверенітету традиційно визначаються специфікою національних інтересів, пріоритетів, цілей та загроз їх реалізації стосовно кожної країни, а отже передбачає розгляд у різній пропорції відповідних аспектів економічної безпеки.

Очевидно, що загрози економічному суверенітету держави можуть мати як внутрішній, так і зовнішній характер. Якщо внутрішні загрози для різних країн є більш-менш ідентичні (недосконалість фінансової системи; криміналізація економіки; корупція; вивезення капіталу в офшорні юрисдикції; науково-технічна відсталість тощо), хоча можуть відрізнитися за природою, суб'єктами і пропорціями, то зовнішні загрози (наприклад, заморожування авуарів держави в іноземних банках; створення обмежень і перепон на шляху міжнародного трансферу технологій і науково-технічного обміну з політичних мотивів; втрата зовнішніх ринків збуту продукції; витік інтелектуальної власності та кваліфікованих кадрів за кордон; залежність національної економіки від ціни на світових ринках сировини; структурно-деформована модель товарообігу та багато інших загроз) для економічної безпеки конкретної держави є більш специфічними і можуть сприйматися і трактуватися неоднаково.

Проблема забезпечення «економічного суверенітету» в умовах членства в інтеграційних об'єднаннях набула особливої актуальності в контексті виходу Великобританії зі складу Європейського Союзу, коли вона почала розглядатися не лише як теоретична проблема, але й напрям політики держави щодо повернення власного суверенітету, зокрема економічного.

Як відомо, Європейський Союз – це інтеграційне міждержавне утворення, наднаціональний характер якого максимально повно проявляється саме в економічній сфері, оскільки значна частина повноважень і навіть окремих суверенних прав в цій сфері передано до виключної компетенції ЄС [7, С. 556–580]. При цьому спостерігалася стійка тенденція до розширення повноважень ЄС в економічній сфері в процесі розширення і поглиблення інтеграції і відповідно їх обмеження на рівні національних

урядів (невипадково головним слоганом прибічників Brexit був «Take Control» (взяти під контроль) [6]¹). Однак, поглиблення інтеграції не сприяла покращенню стану британської економіки, яка зазнавала реальних втрат: вона мала негативний торговий баланс з ЄС, а отже відчувала дефіцит фінансових ресурсів, які б могли бути інвестовані в розвиток національної економіки; скаржилася на несправедливий розподіл доходів загального європейського бюджету і стримування торгових відносин з іншими країнами світу.

Зазначимо, якщо Великобританія вбачала в своїй подальшій участі в європейському інтеграційному процесі загрозу власному економічному суверенітету, то решта держав-членів ЄС не вважає членство в Євросоюзі загрозою своїй економічній безпеці. Доречно звернути увагу на те, що уряди багатьох держав-членів, включаючи британський уряд, розглядають ЄС як протекціоністське закрите об'єднання, яке в умовах глобалізації та необхідності відповіді на виклики з боку Китаю та Індії, може і повинне бути перетворене на «гнучку, таку, що реформується, відкриту і глобально-орієнтовану Європу» [3].

У цілому позитивне ставлення держав-членів до членства в ЄС пов'язано насамперед з тим, що для різних держав вигоди² і втрати від самообмеження в процесі реалізації економічного суверенітету в рамках членства в Європейському Союзі сприймаються неоднаково: національні уряди насправді завжди мали можливість регулювати глибину власної інтеграції, на що вказує відмова Великобританії від участі в створенні

¹ Слід зазначити, що ще в 2010 р. британські євроскептики закликали прийняти закон про суверенітет держави, в якому б був закріплений парламентський суверенітет Британії. У 2011 р. був прийнятий так званий закон про «замок референдуму», відповідно до якого будь-який договір, що передбачає перерозподіл владних повноважень (насамперед перехід на євро, питання європейської фінансової безпеки) на користь Європейського Союзу, повинен отримати підтримку британців на референдумі. Це мало не допустити повторення сценарію ратифікації Лісабонського договору (2008 р.), який було проведено через парламент без винесення на загальнонаціональний референдум.

² Так, з 1985 р. діє спеціальний механізм відшкодування надмірного негативного нетто-балансу Великобританії у бюджеті ЄС («поправка для Великобританії» або «британський чек»). Обсяг бюджетних внесків Великобританії зменшується, а одержану нестачу коштів покривають інші держави-члени шляхом збільшення їхніх ВВП-платежів (платежів до бюджету ЄС за статтею «Відсоткові відрахування від Валового національного доходу (ВНД)»). «Формула», за якою розраховується «британський чек», неодноразово змінювалась зі змінами інших параметрів бюджетної системи ЄС [2; 1, С. 265]. Після вступу до ЄС країни Східної Європи і Балтії отримували значні кошти з бюджету Союзу.

євро як єдиної європейської валюти (у 1990 р. Великобританія увійшла до складу Європейської валютної системи (ЄВС) , але вже в 1992 р. вийшла з неї в наслідок «чорної середи» (за прикладом англійців свою валюту з ЄВС вивела також Італія) ; офіційний Лондон критично ставився до гармонізації національних податкових політик; в 2005 р. євро скептики в британському уряді зірвали проведення референдуму щодо членства держави в зоні євро через невиконання п'яти економічних умов

приєднання до зони¹; в 2012 р. Лондон в черговий раз висловився проти входження до Банківського союзу; у 2013р. Великобританія вийшла з Європейського фінансового механізму стабільності – постійно діючого фонду, який у 2012 р. замінив створений країнами єврозони тимчасовий Європейський фонд фінансової стабільності (EFSF) і створений Європейською комісією Європейський механізм фінансової стабілізації) .

Слід зазначити, що в умовах фінансової кризи 2008 р. сприйняття Лондоном пропозицій стосовно подальшого поглиблення інтеграції в фінансовій і валютній сферах як загрозу власному економічному суверенітету певною мірою було наслідком небажання держави брати участь у зоні євро. Перспектива створення єдиного економічного уряду єврозони, а також «Європи двох швидкостей» або «двохярусної Європи» (в цьому разі в рамках ЄС виділялось ядро, що складалось би з держав, що є членами єврозони, і решта держав-членів, можливість яких впливати на економічну політику ЄС за нових умов була б мінімальною) не влаштовував уряд, оскільки могла б досить скоро призвести до маргіналізації Великобританії як і інших держав-членів (наприклад, Польщі, Швеції та інших) , що не входять до єврозони².

¹ Щоб увійти в зону євро, держава має відповідати п'яти умовам: 1) інфляція не повинна перевищувати усереднений рівень трьох країн ЄС з кращими показниками більш ніж на 1,5 відсоткових пункти; 2) середній рівень відсоткових ставок за довгостроковими кредитами не може перевищувати середній показник тих же трьох країн більш ніж на 2 відсоткових пункти; 3) бюджетний дефіцит не повинен перевищувати 3% від ВВП; 4) загальний державний борг не повинен перевищувати 60% від ВВП; 5) країна повинна два роки бути членом Європейського механізму регулювання валютних курсів (ERM II).

² На справедливість таких побоювань вказує те, що під час жовтневого саміту 2011 р. голови урядів Великобританії, Польщі і Швеції не були допущені на засідання держав-членів єврозони. При цьому наміри Лондона створити коаліцію з держав, які не були членами єврозони, зазнали поразки через їх бажання у подальшому увійти до її складу. У 2012 р. під час надзвичайного січневого саміту всупереч вето Великобританії та Чехії щодо Бюджетного пакту останній був прийнятий державами-членами єврозони та іншими державами, що приєдналися до них.

Негативні наслідки для фінансового становища Великобританії були також зумовлені позицією Лондона стосовно розширення Європейського Союзу. Лондон сподівався на те, що розширення ЄС за рахунок країн Східної і Південної Європи призведе до гальмування процесу поглиблення інтеграції, однак насправді ці очікування не виправдалися, зате спровокували кризу євразони.

Обговорюючи проблему забезпечення економічного суверенітету, слід зважати на те, що реальної загрози для його втрати державою-членом немає. По-перше, слід зазначити, що потенційно існуюче право держави-члена вийти зі складу інтеграційного об'єднання і повністю повернути собі усі передані на наднаціональний рівень права і повноваження після набуття чинності Лісабонськими договорами набуло свого нормативного закріплення. Той факт, що офіційний Лондон зміг скористатися відповідними нормами свідчить про те, що вони носять реальний, а не фіктивний характер.

По-друге, як вже зазначалося, будь-яка держава-член ЄС самостійно визначає міру участі в процесі інтеграції, тобто її неможна примусити підписати договір, який передбачає передачу Союзу певних суверенних прав і повноважень всупереч її позиції.

По-третє, навіть у випадку підписання договору про внесення змін до установчих договорів, що передбачають таку передачу прав і повноважень, держава-член має змогу перешкодити набуттю ним чинності шляхом зриву процесу його ратифікації.

Список використаної літератури:

1. Бояр А. О. «Британський чек» у бюджеті Європейського Союзу: данина справедливості чи пережиток минулого? *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2010. Вип. 93. Ч. 2. С. 264–270.
2. Council Decision 85/257/EEC, Euratom of 7 May 1985 on the Communities' system of own resources. *Official Journal of the European Communities*. 1985 (14.05). L 128. P. 15.
3. Gifford Ch. (2008) . The Making of Eurosceptic Britain: Identity and Economy in a Post-Imperial State. Routledge. 184 p.
4. Richardson M., Stähler F. (2017) . International Agreements, Economic Sovereignty and Exit. ANU Working Papers in Economics and Econometrics #657. *European Economic Review*. doi: 10.1016/j.eurocorev.2019.103326.
URL: <https://www.cbe.anu.edu.au/researchpapers/econ/wp657.pdf>.
5. Rodrik, D. (2000) . How far will international economic integration go? *Journal of Economic Perspectives*, 14: 177–186.

6. Яковюк І. В. Brexit: причини і наслідки британського референдуму. Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. Харків, 2016. С. 25–29.

7. Яковюк І. В. Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз : монографія. Харків : Право, 2013. 760 с.

Науковий керівник: Яковюк І. В., д.ю.н., професор, НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України

Фокіна Н. В.¹

PREREQUISITES OF ESTABLISHING AND FUNCTIONING OF STATE AID SYSTEM IN EUROPEAN INTEGRATION PROCESS

State aid rules were an integral part of the Treaty establishing the European Economic Community (1957) , but during the 1960s and 1970s the EC was sufficiently inactive to enforce the prohibition on State aid. According to Buch-Hansen and Wigger, the EC was in no hurry to interfere with national industrial policies aimed at creating national champions. During this period of ensuring free competition and free market forces operating without government intervention was not an end in itself, on the contrary, «the problems of social and industrial policy were considered important in complying with the rules of competition in the era of embedded liberalism» [1, с. 201].

In 1957, legal institute of state aid to undertakings was established in the EC to ensure the effectiveness of this process. In turn, state aid instruments are mechanisms to achieve the strategic goals of EC internal market to ensure economic growth and improve the investment climate in EC Member States and to prevent undue distortions of competition both in the markets of goods and between EC Member States in attracting investment for these states.

During the 1980s, the European Commission adopted «soft law» and reminded EC Member States of their obligations to submit notifications of State aid. In its notification dated 1980 [2] the European Commission indicated to EC Member States that failure to identify and untimely notification were

¹ Аспірантка кафедри порівняльного та європейського права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

widespread and the European Commission reminded EC Member States of their obligations. In 1985, the European Commission White Paper for the European Council on completing the internal market was adopted [3].

Neoliberal approximation has become more important in EC economic policy. By removing physical, fiscal and technical barriers to trade, Member States set for themselves the goal of completing the completion of the internal market. The role of competition and state aid rules were raised to a higher level, and the European Commission emphasized that a legal order is necessary to comply with the rules. The 1985 White Paper on completing the internal market stated that there were some previous mercantilist practices of EU Member States, where large amounts of public money were spent to finance uncompetitive industries and economic entities. This, in turn, not only distorted competition in the common market but in the long run undermined efforts to increase Europe-wide competitiveness and it was the case of outflow of scarce public resources. The White Paper included multidimensional objectives of State aid control. Saving public money, boosting European competitiveness those were new tasks that differed from the initial task of ensuring a level playing field for companies.

Erika Szyszczak noted that «in the 1990s, there was a dramatic change in state intervention policy in increasingly liberalized markets» [4, c. 321]. The legislative function of the European Commission increased significantly in the 1990s and was implemented in many soft law instruments in the first half of the decade. In the second half of the 1990s, the European Council adopted stringent legislation for regulating state aid by the European Commission and control procedures and to allow it to adopt block exemption rules in the field of horizontal aid. With adoption of stringent legislation, the European Commission began to increase its impact on state aid provided by EC Member States and the economic policies of such states. The gradual reduction and elimination of sectoral aid (for example, coal and mining industries, shipbuilding, synthetic fibers) led to large-scale restructuring and had a huge social impact on workers involved in these industries. Instead of financing sectoral targets, aid was aimed at financing horizontal targets shared by EC Member States as European targets (e.g., research and development, regional aid, employment aid, environmental aid) .

Positive integration became more prevalent since the adoption of EC secondary legislation, as EC Member States voluntarily aligned their policy with soft law instruments of state aid to avoid a lengthy and detailed European

Commission procedure, the outcome of which was unpredictable. Later, for reasons of legal certainty and transparency, «soft law» gave way to a hard law, as the European Council allowed the European Commission to adopt legal regulation in the field of state aid.

Meanwhile, after completion of the internal market, the Maastricht Treaty (1992) defined the work schedule of the European Monetary Union (EMU) and the introduction of the single currency. The Maastricht Treaty establishes EMU membership requirements and establishes budgetary and public expenditure criteria that restrict the freedom of action of EMU Member States. In order to ensure EMU performance, a Stability and Growth Pact was adopted in 1997 to strengthen monitoring and coordination of national fiscal and economic policies. The Stability and Growth Pact limited Member States' public spending.

The Lisbon European Council (2000) again put state aid at the core of its agenda as part of economic reforms to ensure the perfection and full functionality of the EU internal market. To this end, in their conclusions [5] dated March 2000, Member States were called upon to reduce the overall level of state aid, to shift the focus from supporting individual undertakings or industries to address horizontal objectives of Community interest such as employment, regional development, the environment. In 2001, the European Council proposed that the European Commission develop statistical tools to meet these objectives and continue to use ex ante and ex post to assess state aid schemes for evaluating quality of aid packages and their impact on competition. To this end, State Aid Plan has been put in place to maintain a record of State aid spent by each EU Member State for different purposes with respect to its share of GDP. The key objective of the Lisbon Strategy was to increase competitiveness on the basis of market economies. The Lisbon Strategy was an important policy document that set out the EU's vision, in particular as to industrial policy, research and innovation, investment and economic reform.

In 2005, the European Commission again discussed the reform of the state aid institute in the EU when State Aid Action Plan was adopted. The European Commission's main objective at the time was to support the Lisbon Strategy for Growth and Jobs, which required support for a better distribution of state aid into types of intervention where solvent markets no longer wanted to provide loans that would improve economic performance and competitiveness or create jobs. But it also required improving social and regional cohesion,

maintaining environmental protection and promoting cultural diversity. At the same time, it was important to adapt the State Aid Institute to the new requirements of an enlarged Europe so that it could be more effective in reducing the administrative burden on EU Member States and concentrating European Commission action in areas where it really matters [6].

The completion of implementation of State Aid Action Plan in 2009 marked the beginning of a new period of reform for this institution. In particular, the new challenges and already existing outcomes of the four-year process were analyzed and based on the following conclusions: first, the 2008 financial crisis emphasized the role of the State Aid Institute and the importance of maintaining national interests in order to avoid the risk of economic nationalism; second, the crisis distorts competition for investment, as those EU countries with more powerful resources have more favorable business conditions than less affluent regions. Thus, it may lead to ineffective collective well-being results and may jeopardize the internal market [7, c. 6–7; 23–24].

In the context of the 2008 crisis, the European Commission fulfilled its role as controller of the State Aid Institute and did not allow any dramatic changes to the existing policy. Leigh Hancher acknowledged that «despite the initial protectionist instincts in some EU Member States, the European Commission coordinated national measures to curb spill-over effects, such as the race for subsidies and distortions of competition, which would lead to fragmentation of the internal market» [8, c. 26].

Therefore, currently state aid in the EU acts as one of the mechanisms for achieving the programmatic goals of establishing and functioning of the internal market, enhancing pan-European competitiveness, economic development, creation and preservation of jobs, drawing on EU program documents. The transformation of the state aid institution is carried out together with the strategic goals and documents. At the same time, the postulates, as defined by Article 107 of the TFEU, remain unchanged regarding the incompatibility of state aid with the internal market insofar as it affects trade between EU Member States.

Список використаної літератури:

1. The Politics of European Competition Regulation. / by Hubert Buch-Hansen & Angela Wigger, – Routledge, 2011.
2. Notification obligation and consequences of breach of obligation, Communications to Member States and public notices on procedural issues [electronic

source] // The European Commission website. – access date 1 November 2020 – Access mode: http://ec.europa.eu/competition/state_aid/legislation/archive_docs/c252_en.html

3. Completing the internal market, commission of the European Communities [electronic source] // The European Commission website. – access date 1 November 2020 – Access mode: http://aei.pitt.edu/1113/1/internal_market_wp_COM_85_310.pdf

4. The Regulation of the State in Competitive Markets in the EU. / by Erika Szyszczak – Hart Publishing, 2007.

5. Lisbon European Council 23 and 24 March, 2000, Presidency conclusions [electronic source] // The European Parliament website. – access date 1 November 2020 – Access mode: http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm

6. State Aid Action Plan – frequently asked questions [electronic source] // The European Commission website. – access date 1 November 2019 – Access mode: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-05-195_en.htm

7. Commission Staff Working Document, Impact Assessment Accompanying the Document Communication from the Commission, Guidelines on regional state aid for 2014–2020, – SWD (2013) 214.

8. EU State Aids. / by Leigh Hancher, Tom Ottervanger, Piet Jan Slot. – Sweet & Maxwell, 2012.

Шульга В. О.¹

ДО ПИТАННЯ ПРО КОНВЕРГЕНЦІЮ МІЖНАРОДНОГО ТА НАЦІОНАЛЬНОГО РІВНІВ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ РЕСТИТУЦІЇ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ

Перебуваючи у складі СРСР, Україна не могла належно реалізувати своє суверенне право на збереження культурних цінностей, що знаходяться поза її межами [1, с. 185]. І хоча перші кроки на шляху формування сучасної державної політики у сфері реституції культурних цінностей, як стверджує С. Кот, беруть свій початок в останні роки існування Союзу [3, с. 361], проте загалом завдання їх повернення в Україну все ще продовжує залишатися важливою сферою національних інтересів і постійно підніматися на найвищому державному рівні [3, с. 370].

¹ Аспірантка кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Як правило, проблема повернення культурної спадщини особливо гостро постає в періоди національного та державного відродження [5, с. 284]. Саме з цією метою у частині п'ятій статті 54 Конституції України наголошено на обов'язку держави не тільки забезпечувати збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, але й вживати заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами.

Отже, беручи до уваги, з одного боку, задекларовану Основним Законом незворотність європейського та євроатлантичного курсу України, що потребує гармонізації законодавства України з законодавством Європейського Союзу (далі – ЄС, Союз), а з іншого – складну політичну ситуацію на Сході у зв'язку з агресією Російської Федерації проти України, а також окупацією частини її території, питання перегляду національних та міжнародних правових механізмів реституції культурних цінностей, особливо в контексті їх конвергенції, є надзвичайно важливим для нашої держави, що й зумовлює актуальність цього дослідження.

У міжнародному праві немає уніфікованого підходу до визначення поняття «реституція». Походячи від латинського слова «*restitution*» (повернення, відновлення), поняття «*restitutio in integrum*» було сформульоване в римському праві як обов'язок відновлення стану речей, який існував на момент учинення протиправної дії чи заподіяння шкоди. Загалом, як зазначає В. І. Акуленко, реституція у міжнародному праві означає повернення майна, яке неправомірно захоплене і вивезене однією державою з території іншої під час збройного конфлікту або іншого міжнародно-протиправного діяння [2, с. 286].

У Резолюції 3187 (XXVIII) Генеральної Асамблеї ООН «Повернення творів мистецтва країнам – жертвам експропріації» від 18 грудня 1973 року задекларовано, що якнайшвидше та безкорисливе повернення одній країні предметів мистецтва, пам'яток, музейних експонатів, рукописів і документів, які належать їй, іншою країною, дозволяє справедливо компенсувати серйозну шкоду, яку було заподіяно країнам, що постраждали внаслідок такого вивезення. До того ж значення цього інституту полягає в тому, що реституція країні її скарбів культури або мистецтва сприяє зміцненню міжнародної співпраці та збереженню й подальшому розвитку загальних культурних цінностей завдяки плідному співробітництву між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, на чому наголошено у Резолюції 42/7 (XLII) Генеральної

Асамблеї ООН «Повернення або реституція культурних цінностей країнам їх походження» від 22 жовтня 1987 року.

Спеціальним законодавчим актом на національному рівні, що регулює відносини, пов'язані з вивезенням, ввезенням та поверненням культурних цінностей, та який спрямований на охорону національної культурної спадщини та розвиток міжнародного співробітництва України у сфері культури, є Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» від 21 вересня 1999 року № 1068-XIV. І хоча термін «реституція» не згадується у цьому Законі, проте, відповідно до його положень, повернення культурних цінностей – це сукупність дій, пов'язаних із ввезенням на територію України чи вивезенням із території України на території інших держав культурних цінностей відповідно до позовів і звернень України, інших держав, їх уповноважених органів, рішень судів України або іноземних держав. Водночас частиною другою статті 2 цього Закону закріплено примат міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, над законодавством України про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей.

Враховуючи, що реституція є, в першу чергу, процесом інтернаціональним, її здійснення знайшло чільне правове регулювання не тільки на національному, але й на міжнародному рівні. Універсальні норми репрезентовані актами, прийнятими під егідою ООН та ЮНЕСКО (Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 14 травня 1954 року; Конвенція про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності від 14 листопада 1970 року тощо), і регулюють радше загальні принципи, на яких базується інститут реституції у міжнародному праві. Також в рамках УНІДРУА прийнято Конвенцію щодо викрадених або незаконно вивезених культурних цінностей від 24 червня 1995 року, до якої Україна й досі не приєдналася. Водночас під впливом активних інтеграційних процесів, зокрема у Європі (Європейський Союз, Рада Європи, Співдружність Незалежних Держав тощо), можна констатувати активний розвиток регіональних механізмів, що є складовою співробітництва у цій сфері.

Наприклад, в межах СНД держави-члени, серед яких і Україна, підписали Угоду про повернення культурних та історичних цінностей державам їхнього походження від 14 лютого 1992 року, ключовими поло-

женнями якої стали заснування на паритетних засадах Міжурядової комісії для створення механізму і практичної роботи з повернення культурних та історичних цінностей державам-учасникам Співдружності, визначення категорій культурних та історичних цінностей, які підлягають поверненню (стаття 2) , а також національних комісій з укладення систематичних описів культурних та історичних цінностей, які знаходяться як на території відповідної держави, так і в інших державах-учасниках Співдружності (стаття 3) . Однак, як зауважує С. Кот, Росія як один із найбільш впливових учасників СНД поставила під сумнів ефективність реалізації цієї Угоди як міжнародного нормативного документа, що з плином часу перевело її в розряд фактично недіючої. З цих міркувань важко погодитись з автором у твердженні, що потенціал даної Угоди досі залишається доволі високим і в майбутньому може бути використаний країнами-учасниками для налагодження співпраці на багатосторонньому та двосторонньому рівнях [4, с. 224].

З іншого боку, торуючи шлях євроінтеграційною стежею, для України нині є пріоритетною адаптація законодавства України до законодавства ЄС. Так, Главою 24 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 року передбачено, що сторони тісно співробітничать у рамках відповідних міжнародних форумів/організацій, зокрема ЮНЕСКО та Ради Європи, з метою, *inter alia*, розвитку культурного розмаїття, збереження і оцінки культурної та історичної спадщини (стаття 439) .

Відповідно до статті 36 Договору про функціонування ЄС (далі – ДФЄС) , дотичні положення про вільний рух товарів не усувають заборони чи обмежень щодо імпорту, експорту та транзиту товарів, обґрунтованих підставами захисту національних цінностей, які мають художню, історичну або археологічну цінність. Тому незважаючи на те, що держави-члени зберігають за собою право визначати свої національні цінності та вживати необхідних заходів для їх захисту, Союз все ж відіграє важливу роль у заохоченні співпраці між державами-членами у справі захисту культурної спадщини європейського значення, до якої належать такі національні цінності.

Так, саме з метою забезпечення фізичного повернення предметів культури до держави-члена, з території якої згадані предмети були незаконно вивезені, спочатку була прийнята Директива Ради №93/7/ЄЕС про

повернення культурних об'єктів, що незаконно вивезені з території держав-членів від 15 березня 1993 року, застосування якої, втім, виявило обмеження згаданих механізмів щодо забезпечення повернення таких предметів культури. На виправлення цієї ситуації була прийнята Директива 2014/60/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 15 травня 2014 року про повернення предметів культури, незаконно вивезених з території держави-члена, та про внесення змін до Регламенту (ЄС) № 1024/2012, яка сьогодні є ключовим актом з питань реституції культурних цінностей в межах ЄС.

Необхідно відзначити, що сферу дії цієї Директиви поширено на всі предмети культури, які держава-член класифікувала чи визначила відповідно до національного законодавства або адміністративних процедур як частину національних цінностей, що мають художню, історичну або археологічну цінність у межах значення статті 36 ДФЄС. Окрім того, предмети культури, класифіковані чи визначені як національні цінності, більше не повинні належати до категорій або відповідати пороговим значенням щодо їхнього віку та/або фінансової вартості, щоб підлягати поверненню згідно з цією Директивою.

Отже, стаття 36 ДФЄС визнає різноманітність національних механізмів захисту національних цінностей. Для посилення взаємної довіри, готовності до співпраці та взаємного порозуміння між державами-членами Директивою 2014/60/ЄС підкреслена необхідність визначити зміст терміну «національна цінність» у рамках статті 36 ДФЄС.

Важливо також відмітити, що держави-члени повинні сприяти поверненню предметів культури до держави-члена, з території якої такі предмети було незаконно вивезено, незалежно від дати вступу такої держави-члена, та гарантувати, що повернення таких предметів не призводить до виникнення необґрунтованих витрат. Необхідно забезпечити для держав-членів можливість повертати предмети культури, які не були класифіковані чи визначені як національні цінності, за умови, що вони дотримуються відповідних положень ДФЄС, а також предмети культури, незаконно вивезені до 1 січня 1993 року.

Як бачимо, на міжнародному рівні прийнято низку важливих документів з питань реституції культурних цінностей: від суто декларативних до загальнообов'язкових. Інтегруючись у світове співтовариство, Україна повністю ґрунтується на дотриманні міжнародно-правових норм, дотичних до повернення культурних скарбів [7, с. 224]. Проте ці докумен-

ти, як стверджує В. І. Акуленко, ще не є нормативами завершеної міжнародної системи, але в цілому складають фундамент для співробітництва в зазначеній сфері [1, с. 174]. Завершене ж правове регулювання інститут реституції культурних цінностей знаходить на національному рівні, оскільки саме держави, а не міжнародні утворення, самостійно визначають законодавчі імперативи зовнішньої культурної політики.

Таким чином, незважаючи на те, що міжнародна практика реституції культурних цінностей характеризується різними підходами держав, а отже – наявністю правових колізій і прогалів, для кардинального розв'язання виникаючих проблем необхідна узгодженість відповідних міждержавних та національних механізмів та процедур [2, с. 294], побудована шляхом компромісів, паритетності зобов'язань та збалансованості національних інтересів, які ґрунтуються не тільки на добрій політичній волі, а й на справедливості і праві [6]. Конвергенція міжнародного та національного рівнів правового регулювання реституції культурних цінностей на тлі плідної співпраці України з ЄС зумовлює необхідність не стільки досягнення загальної тотожності з мовою міжнародних документів, зокрема із законодавством ЄС у цій сфері [8, с. 89], але радше забезпечення балансу між запозиченням уже створеного Союзом нормативно-правового механізму [8, с. 84] та вітчизняною стратегією культурної політики, що є невід'ємним чинником державотворчого процесу молодої Української держави [5, с. 284].

Список використаної літератури:

1. Акуленко В. І. Міжнародне право охорони культурних цінностей та його імплементація у внутрішньому праві України : монографія. Київ : ТОВ «ВО «Юстініан», 2013. 616 с.
2. Акуленко В. І. Терміни як межі міжнародно-правових понять «реституція» і «реституція культурних цінностей». Праці Центру пам'яткознавства. 2013. Вип. 24. С. 284–295.
3. Кот С. З історії формування організаційних засад державної політики повернення та реституції культурних цінностей в незалежній Україні. Історія України: маловідомі імена, події, факти. 2010. Вип. 36. С. 361–371.
4. Кот С. Участь України в міжнародному культурному співробітництві щодо запобігання незаконному вивезенню культурних цінностей та їх поверненню до країн походження. Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика : зб. ст. Київ, 2014. Вип. 19. С. 214–231.

5. Лупандін О. І. Питання реституції культурних цінностей за часів Української Держави 1918 року. Національна та історична пам'ять. 2013. Вип. 7. С. 284–291.

6. Опанасенко О. Реституція в контексті Європейських домовленостей. URL: lostart.org.ua/ua/restitution/387.html.

7. Романова Т. Процеси реституції пам'яток культури України у 90-ті рр. ХХ ст. Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : збірник наукових праць. 2011. Вип. 14. С. 219–225.

8. Федорова Н. Директива про повернення культурних об'єктів, незаконно вивезених з території держав-членів ЄС. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2018. №6. С. 83–92.

Науковий керівник: Трагнюк О. Я., к.ю.н., доц. кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Трибуна Молодого Науковця

Бараболя В. В.¹

НЕДОТОРКАННІСТЬ ЯК ГАРАНТІЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДИПЛОМАТИЧНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ

Дипломатичні представництва будь-якої держави, так само як і співробітники, які в них працюють, для виконання покладених на них завдань наділяються відповідними спеціальними правами – дипломатичними імунітетами.

Основні імунітети дипломатичних установ визначені у Віденській конвенції про дипломатичні зносини, прийнятій 18 квітня 1961 року (далі – Конвенція 1961 року). Своє правове закріплення в Україні вони отримали в Указі Президента України від 10 червня 1993 року «Про Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні» (далі – Положення).

На мою думку, одним з ключових імунітетів, визначених Конвенцією 1961 року, є недоторканність дипломатичних представництв, оскільки саме вона є гарантією незалежності та неупередженості останніх при здійсненні своїх повноважень.

Даний імунітет закріплений у статті 22 Конвенції та передбачає, насамперед, неприпустимість будь-яких примусових дій щодо дипломатичних представництв з боку органів влади держави перебування. Більше того, пункт 2 статті 22 Конвенції визначає обов'язок держави перебування забезпечити належне функціонування дипломатичного представництва: «На державі перебування лежить спеціальний обов'язок вживати всіх належних заходів для захисту приміщень представництва від будь-якого вторгнення або заподіяння шкоди та для запобігання будь-якому порушенню спокою представництва або образі його гідності» [1].

Відповідно до пункту 6 вищезгаданого Положення «Доступ до приміщень дипломатичних представництв може бути здійснений не інакше як за згодою глави дипломатичного представництва. Ці при-

¹ Курсант 3 курсу Інституту підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

міщення, наявне в них майно, а також засоби пересування дипломатичного представництва користуються імунітетом від обшуку, виїмки, реквізиції, арешту та виконавчих дій і не повинні використовуватись для цілей, не сумісних зі здійсненням функцій дипломатичного представництва» [2].

Щодо засобів пересування, згаданих у пункті 6 Положення, то йдеться про будь-які транспортні засоби – сухохідльні, повітряні та водні, які належать, орендуються або передаються для регулярного користування дипломатичним представництвом, співробітникам дипломатичного персоналу та членам їх сімей. Такі транспортні засоби дипломатичних представництв зазвичай мають номерні знаки спеціальних серій, що підтверджують їх особливий статус, вказують на наявність у них дипломатичних імунітетів. Відмова у видачі номерних знаків або їх вилучення органами влади держави перебування рівноцінні відмові в поширенні імунітету на засіб пересування дипломатичного представництва, суть якого полягає в тому, що транспортний засіб не підлягає обшуку, реквізиції, арешту і виконавчим діям. [2; 4, с. 3]

Варто зазначити, що недоторканність дипломатичної установи передбачає, зокрема, недоторканність її співробітників (окрім осіб, які входять до складу обслуговуючого персоналу). Звідси випливає, що і дипломат, і дипломатичне представництво звільняється від застосування до них заходів відповідальності, санкцій, примусу, котрі передбачаються за порушення законодавства держави перебування і, відповідно, є правомірними. Однак це не означає, що дипломат, наділений імунітетом, наділений правом порушувати закони держави перебування, наприклад, правила дорожнього руху. У пункті 1 статті 41 Конвенції 1961 року чітко встановлено: «Без шкоди для їх привілеїв та імунітетів усі особи, які користуються такими привілеями та імунітетами, зобов'язані поважати закони і постанови держави перебування» [1; 3 с. 2].

Отже, імунітет, який забезпечує недоторканність дипломатичних представництв, закріплений на міжнародному та вітчизняному рівні. Він є гарантією неупередженого та незалежного виконання останнім своїх функцій і реалізації відповідних повноважень. Недоторканність дипломатичного представництва означає, зокрема, звільнення його співробітників від відповідальності, передбаченої законодавством держави перебування, а також засобів пересування від обшуку, виїмки, реквізиції, арешту та виконавчих дій.

Список використаної літератури:

1. Віденська конвенція про дипломатичні зносини, прийнята 18 квітня 1961 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_048#Text;
2. Про Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні: Указ Президента України № 198/93 від 10 червня 1993 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198/93#Text>;
3. Фалалеева Л. Г., Мараховський В. В. Дипломатичні імунітети: принципи, норми, практика застосування / *Вісник Академії адвокатури України*. С. 193–196. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua>;
4. Єрьоміна К. С. Дипломатичний імунітет: привілей чи безкарність? / *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. С. 4–7. URL: <http://www.inter-nauka.com/>.

Науковий керівник: Єфремова К. В., к.ю.н., с.н.с., заступник директора НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПРН України.

Беркела Г. Ю.¹

ПРАВОВИЙ СТАТУС ДИПЛОМАТИЧНИХ АГЕНТІВ ТА КОНСУЛЬСЬКИХ ПОСАДОВИХ ОСІБ: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

В сучасності дипломатія залишається основним механізмом реалізації зовнішньої політики держави, а головними дійовими особами цього механізму виступають уповноважені представники держави: дипломатичні агенти та консульські посадові особи, ефективна діяльність і безпека яких гарантована дипломатичними та консульськими привілеями й імунітетами відповідно [3, с. 124].

Тема дослідження є досить актуальною: якщо майже всі дипломатичні привілеї та імунітети у Віденській конвенції про дипломатичні зносини 1961р. (далі – Віденська конвенція 1961р.) визначені як абсолютні, то консульські функції, привілеї та імунітети викликають безліч питань. Така ситуація потребує аналізу правового статусу дипломатичних агентів та консульських посадових осіб з метою визначення проблем і надання практичних рекомендацій по їх подоланню.

¹ Студентка 4 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Варто відзначити, що дипломатичні агенти та консульські посадові особи мають особливий юридичний статус, який забезпечує надання дипломатам та консулам спеціальних імунітетів та привілеїв. Правовий статус дипломатичних агентів визначений Віденською конвенцією 1961 р. Що стосується правового статусу консульських посадових осіб, то він регулюється не тільки Віденською конвенцією про консульські зносини 1963 року (далі – Віденська конвенція 1963 р.), а і регіональними конвенціями та двосторонніми угодами між державами, які мають велике значення та формують й закріплюють різні функції та привілеї і імунітети консулів.

Певні аспекти досліджуваної теми розглядалися такими правниками, як: О. А. Онищенко, А. Д. Гулієв, Р. М. Дмитренко, Ю. М. Колосов, А. І. Музика, В. М. Репецький, К. К. Сандровський, Л. Г. Фаласєєва та ін. [4, с. 193].

Дипломатичні й консульські привілеї та імунітети є сукупністю особливих пільг, прав і інтересів, що надаються іноземним представництвам та їх офіційному персоналу в обсязі, визначеному договірними й звичаєвими нормами міжнародного права та законодавством держави перебування [3, с. 125]. Держава перебування зобов'язана ставитися до консульських посадових осіб та до дипломатичних агентів з належною повагою і вживати всіх необхідних заходів для запобігання будь-яким посяганням на їх особу, свободу або гідність [1,2].

На нашу думку, доцільно зробити наступне порівняння правового статусу дипломатичних агентів та консульських посадових осіб.

По-перше, важливим є питання недоторканності приміщень дипломатичних представництв та консульських установ. Суть цього імунітету зводиться до того, що заборонено доступ місцевої влади в приміщення, займані дипломатичними представництвами та консульствами, і здійснення в них будь-яких дій примусового характеру (обшук, арешт, ревізія майна тощо) без згоди голови дипломатичного представництва та консульської установи [3, с. 125]. Заборона вступати в приміщення представництва без дозволу глави дипломатичного представництва має абсолютний характер, тобто це правило не має ніяких винятків, і його потрібно дотримуватись навіть у випадку пожежі в дипломатичному представництві, або захопленні останнього терористами. В консульських установах, на відміну від дипломатичних представництв, такий імунітет немає абсолютного характеру, оскільки Віденською конвенцією 1963 р.,

закріплено, що у випадку надзвичайних подій на території консульської установи – згода голови «передбачається», тобто, у такому разі, вхід у приміщення консульської установи можливий і без дозволу голови такої установи [2].

По-друге, особливе місце серед імунітетів займає недоторканність консульських посадових осіб та дипломатичних агентів. Обсяг зазначеного імунітету для дипломатичних агентів є ширшим, порівняно з обсягом, характерним для консульських посадових осіб. Таке положення підтверджується наступними нормами: відповідно до ст. 29 Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 року (далі – Віденська конвенція 1961 р.) – «особистість дипломатичного агента недоторканна, він не підлягає арешту або затриманню в якій би то не було формі» [1]; а згідно з ст. 41 Віденської конвенції 1963 р. «консульські посадові особи не підлягають ні арешту, ні попередньому ув'язненню інакше як на підставі постанов компетентної судової влади у разі вчинення тяжких злочинів» [2].

По-третє, дипломатичні агенти користуються імунітетом від кримінальної юрисдикції держави перебування. Такий імунітет для них є абсолютним. При цьому, імунітет від цивільної та адміністративної юрисдикції для дипломатичних агентів не є абсолютним, він не поширюється у випадку речових позовів, які стосуються приватного нерухомого майна, що знаходиться на території держави перебування, якщо тільки дипломатичний агент не володіє ним від імені акредитуючої держави для цілей представництва [1]. Що стосується консульських посадових осіб, то згідно з положеннями Віденської конвенції 1963 р. – консульські посадові особи і консульські службовці не підлягають юрисдикції судових або адміністративних органів держави перебування у відношенні дій, вчинених ними тільки при виконанні консульських функцій [2]. Тобто на відміну від дипломатичних агентів, консульські посадові особи не користуються імунітетом від кримінальної юрисдикції. Якщо проти консульської посадової особи порушується кримінальна справа, то така особа повинна з'явитися в компетентні органи. Водночас під час провадження справи до неї зобов'язані виявляти повагу [2].

Так званий «службовий» або «функціональний» імунітет консульської посадової особи в питанні особистої недоторканності, на відміну від дипломатичного агента, поширюється на консула лише при виконанні ним службових функцій. Таким чином особиста недоторканність по-

садових осіб консульств гарантується не в усіх випадках, а тільки тоді, коли здійснювані ними дії не виходять за межі службових обов'язків їх офіційних функцій. Такий функціональний підхід є головною відмінною ознакою консульських привілеїв та імунітетів порівняно з дипломатичними. Загалом на цьому будується й Віденська конвенція 1963 р. [3, с. 125]

Всі інші привілеї дипломатичних агентів та посадових осіб консульств співпадають, так, такі особи: 1) звільняються від митного огляду особистого багажу, який може бути оглянутий лише у випадках передбачених Віденськими конвенціями 1961 та 1963 років; 2) звільняються від усіх податків, зборів і мит, особистих і майнових, державних, районних і муніципальних, за винятком тих, що є оплатою за конкретні види обслуговування. Але ці винятки не поширюються на збори, мито та податки, якими за законодавством держави перебування обкладаються особи, які уклали договір з акредитуючою державою або з особою, яка діє від її імені [1, 2].

На наш погляд, регламентація інституту привілеїв та імунітетів сприяє взаємній та плідній співпраці між державами, запобігає виникненню та розвитку конфліктних ситуацій та непорозумінь у відносинах між державами, а також зміцненню правопорядку на міжнародній арені в цілому. Але, на нашу думку, діючий комплекс міжнародно-правових норм у сфері привілеїв та імунітетів досить розгалужений: немає єдиного акта який би закріплював всі привілеї та імунітети. Це може бути пов'язано з тим, що, особисті імунітети і привілеї дипломатичних агентів та консульських посадових осіб неможливо визначати лише на основі Віденських конвенцій 1963 р. та 1961 р., варто враховувати і двосторонні конвенції, що відрізняються широкою різноманітністю в трактуванні даного питання. На наш погляд, розумно прийняти окремий міжнародний акт, який би закріплював всі привілеї та імунітети, з-поміж яких, держави б при встановленні дипломатичних та консульських відносин, обирали ті, які за згодою сторін доцільно застосовувати.

В сучасності особливого значення набуває необхідність удосконалення міжнародно-правової бази, щоб забезпечити послідовне і неухильне її дотримання усіма державами, оскільки привілейоване положення дипломатичних агентів та консульських посадових осіб є необхідною умовою ефективного здійснення ними своїх функцій. Також варто відмітити, що всі дипломатичні привілеї та імунітети мають практично

абсолютний характер, порівняно з обсягом консульських привілеїв та імунітетів, який є значною мірою вужчий за дипломатичний, а тому пропонуємо зрівняти привілеї та імунітети таких службових осіб.

Список використаної літератури:

1. Віденська конвенція про дипломатичні зносини: Конвенція ООН. Міжнародний документ від 18. 04. 1961 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_048#Text

2. Віденська Конвенція про консульські зносини: Конвенція ООН. Міжнародний документ від 24. 04. 1963 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_047#Text

3. Онищенко О. А. Порівняння правового статусу дипломатичних агентів і консульських посадових осіб у сучасному міжнародному праві. ISSN 1813-338X. *Держава та регіони*. 2014. С. 124–127. URL: [file:///C:/Users/%D0%91%D0%90%D0%AE/Downloads/drp_2014_2_24%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/%D0%91%D0%90%D0%AE/Downloads/drp_2014_2_24%20(2).pdf)

4. Фалалеева Л. Г. Дипломатичні імунітети: принципи, норми, практика застосування. *Вісник Академії адвокатури України*. № 1(14). 2009. С. 192–202. URL: [file:///C:/Users/%D0%91%D0%90%D0%AE/Downloads/vaau_2009_1_31%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/%D0%91%D0%90%D0%AE/Downloads/vaau_2009_1_31%20(3).pdf)

Науковий керівник: Окладна М. Г., к.ю.н., доцент, доцент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Бугай Ю. Р.¹

ХАРАКТЕРИСТИКА ДИПЛОМАТИЧНОГО КОРПУСУ: ОБОВ'ЯЗКИ ТА ФУНКЦІЇ ДУАЙЄНА

Якщо почати з історії походження поняття «дипломатичний корпус», то вперше воно було вжито у Відні 1754 р. і мало швидше іронічний, байдужий характер. Сучасні протокольні норми склалися протягом багатовікової історії людства. З правил, традицій, умовностей, які безконечно повторювалися, відбиралися ті, які сприяли підтриманню нормальних стосунків між державами та народами. На формування дипломатичного протоколу та етикету держави впливали як власні національ-

¹ Курсант 3 курсу Інституту підготовки юридичних кадрів для СБУ Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ні традиції, так і звичаї інших країн та народів. Прийом іноземних послів був важливою політичною подією і облаштовувався таким чином, щоб продемонструвати силу, велич та престиж держави. В історії зафіксовані випадки, коли недотримання норм дипломатичного протоколу призводило до конфліктних ситуацій.

Новий період міжнародних відносин між європейськими країнами характеризується встановленням постійних дипломатичних представництв. Для цього періоду властиві формування дипломатичної ієрархії та вироблення основних форм дипломатичного листування. В цей час окремим нормам дипломатичного протоколу намагалися надати юридичну силу не лише на державному, але і на міждержавному рівнях. Основними дипломатичними документами даного періоду були рішення Віденського (1815 р.) та Аахенського (1818 р.) конгресів [1].

Останнім важливим етапом у процесі формування загальноприйнятих протокольних норм на міжнародному рівні стало прийняття у 1961 р. Віденської конвенції про дипломатичні зносини, яка зафіксувала в свою чергу три класи дипломатичних представників.

На сьогоднішній день термін «дипломатичний корпус» можна трактувати у вузькому та широкому сенсі. Дипломатичний корпус у вузькому сенсі цього слова – це сукупність незалежних один від одного глав дипломатичних представництв, спільними для яких є країна перебування та характер діяльності, в свою чергу дипломатичний корпус у широкому розумінні слова – це сукупність усіх дипломатичних працівників, яких країна перебування визнає в якості дипломатичного персоналу, а також членів їхніх родин: дружин, чоловіків, неповнолітніх синів та незаміжніх дочок [2].

Дипломатичний корпус не є політичним об'єднанням чи організацією зі статусом юридичної особи, тобто він не має права втручатися у внутрішні справи країни перебування. На чолі дипломатичного корпусу стоїть дуайєн, або ж як його ще називають старшина чи старійшина, це особа, що від імені дипломатичного корпусу в країні перебування розв'язує питання процедурного характеру. Як правило, дуаєна ніхто не призначає і не обирає, ним автоматично стає той, хто найдовше перебуває в країні, абсолютно немає значення, велику чи малу країну він представляє, тобто дуайєн серед своїх колег найстарший за рангом і найстарший за часом вручення вірчої грамоти дипломатичний представник. Також дуайєн виконує деякі протокольні та організаційні функції. Хоча,

вказівки, які він надавав, не є обов'язковими, і кожний дипломатичний представник ставиться до них, виходячи із власних міркувань чи інструкцій, отриманих від свого уряду.

Звичайно, становище дуайєна дипломатичного корпусу дозволяє йому займати в країні перебування особливе, більш почесне становище, ніж звичайному главі дипломатичного представництва. Він має більш широке коло прав, але і обов'язків також, адже представляє всіх членів дипломатичного корпусу перед урядом країни – перебування. Дуайєн краще обізнаний із звичаями, традиціями, протоколом країни перебування, а тому може давати корисні поради новоприбулим послам, які, як правило, саме його першого відвідують з візитом у дипломатичному корпусі [3].

Крім того, всі представники дипломатичного корпусу мають так званий імунітет, що означає з латинської мови звільнення від чогось, тобто сукупність прав та привілеїв, наданих дипломатичним керівникам та працівникам дипломатичних установ на території конкретної країни, а також у країнах їхнього перебування. Це означає, що всі члени дипломатичного корпусу мають такі особливі права, як недоторканність особи, їхніх службових приміщень, житла і власності, звільнення від податків, митного огляду. Також їм гарантований безпечний проїзд під час різносторонніх візитів та захист від цивільного позову або кримінального переслідування відповідно до законодавства приймаючої країни. Обсяг дипломатичного імунітету встановлюється внутрішнім законодавством приймаючих держав, а також міжнародними договорами. Як приклад, можна навести, Віденську конвенцію про дипломатичні зносини, яка регламентує всі основні питання дипломатичного права, а саме вказує на види і функції дипломатичних місій, процедура призначення голови дипломатичного представництва, класи голів таких представництв, розкривається поняття дипломатичного імунітету.

При прийомі дипломатів, які формально представляють суверенну державу, приймаюча держава в особі її глави надає їм певні привілеї та імунітети для створення належних умов для ефективного здійснення ними своїх обов'язків, при цьому розуміючи, що вони надаються на основі взаємності. Спочатку, ці привілеї та імунітети надавалися за двосторонньою згодою, за так званим принципом *ad hoc*, що нерідко призводило до непорозумінь та конфліктів, а також тиску на представників слабших держав та неможливості міжнародного розгляду питань і спорів

щодо дотримання таких двосторонніх домовленостей. Хоча, на сьогодні, дипломатичний імунітет може мати обмеження в зв'язку з внутрішнім законодавством країни перебування [4].

Стосовно привілеїв, то це є певні пільги, переваги, як наприклад, звільнення від податків, митних зборів і догляду тощо, які рядовим іноземним громадянам не надаються. Проте імунітет і привілеї не звільняють дипломата та членів їхніх сімей від обов'язку поважати закони, укази, правила і звичаї країни перебування і в жодному разі не дають дозволу втручатися в її внутрішні справи.

Дипломатичний статус співробітника посольства та членів його родини визначається, насамперед, його урядом через видачу йому дипломатичного паспорта. Інші категорії державних службовців, що часто подорожують в інші країни, такі як члени військових та урядових делегацій, високопосадовці, міністри та інші, можуть не мати дипломатичних паспортів або дипломатичного імунітету. Для підтвердження приналежності до дипломатичного персоналу дипломатам та членам їхніх родин служба державного протоколу МЗС видає на підставі закордонних паспортів спеціальні картки, які є свідченням того, що вони користуються всіма привілеями та імунітетами [5].

До речі, за період незалежності, тобто з 1991 року Україна пройшла чималий шлях на міжнародній арені, зокрема була визнана більшістю країн світу як суверенна держава і встановила з ними дипломатичні відносини. Крім того, Україна стала учасником близько ста міжнародних глобальних і регіональних організацій.

У жовтні 2015 Україна вдруге за період незалежності і четвертий раз за всю історію було обрано непостійним членом одного з головних і найбільш впливових органів ООН – Ради Безпеки. За неї проголосували 177 з 193 присутніх членів Генеральної Асамблеї ООН. Так світове співтовариство висловило свою підтримку Україні в її протистоянні зовнішньої агресії [4].

Якщо говорити про політичні напрямки України у сфері міжнародних відносин, то вона має 3 так звані напрямки, а саме «Україна дипломатична», «Зовнішня політика та міжнародне Співробітництво», «Євроатлантичний напрям зовнішньої політики України» [6].

Сфера дипломатичного протоколу є доволі консервативною, для неї не властива швидка зміна прийнятих правил та традицій. Але в процесі еволюції протокольних норм відбувся відхід від надмірної складності та

з'явилося прагнення спростити всі протокольні заходи. Та ці зміни не повинні стосуватися основи протоколу, пов'язаної з реалізацією принципів зовнішньої політики.

Отже, можна дійти висновку з вищесказаного, що дипломатичний корпус є досить важливою структурою у міжнародній дипломатії, яка має свою велику історію, свої звичаї та традиції, а щодо дипломатичних представників дипломатичного корпусу, то ставлення до них є досить шанобливе та поважне як і від інших дипломатичних представників так і від голів та уряду держави, в якій вони перебувають. Також всі дипломатичні представники і члени їх сімей наділені певними правами, привілеями та імунітетом.

Список використаної літератури:

1. Дипломатія сучасної України: Енциклопедичний довідник. К., 1997.
2. Гуменюк Б., Щерба О. Сучасна дипломатична служба. К.: Либідь, 2001.
3. Гуменюк Б. І. Дипломатична служба: правове регулювання: Навч. посібник. К.: Либідь, 2007.
4. Дмитрієв А. І., Муравйов В. І. Міжнародне публічне право. Навч. посіб. К., 2001.
5. Зовнішня політика України в умовах глобалізації : анот. іст. хроніка міжнар. відносин (2008–2013) / С. В. Віднянський [та ін.]. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2015. 378 с.
6. Міжнародне Співробітництво України у правовій сфері. – 2-ге вид. / Бюро інформації Ради Європи в Україні. Львів: Кальварія, 2001. 562 с.

Науковий керівник: Єфремова К. В., к.ю.н., с.н.с., заступник директора НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України.

*Габунія М. Г.*¹

ЛІСАБОНСЬКИЙ ДОГОВІР ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Європейський Союз пережив непростий етап свого розвитку: по-стали нові виклики, що пов'язані як з поглибленням інтеграційних про-

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

цесів, так і з можливостями подальшого розширення ЄС. Центральна проблема розширеного Європейського Союзу – провал у ратифікації Конституційного договору (2005 р.) [1]. Лісабонський договір став альтернативою Конституції. З прийняттям у 2007 році Лісабонського договору підготовка до найважливішої масштабної реформи Європейського союзу вступила у вирішальну стадію.

Лісабонський договір впроваджує низку змін та нововведень до чинної нормативно-правової бази ЄС. Одним з основних досягнень є введення нової правової категорії – категорії цінностей, яка до прийняття договору зазначалась лише в доктрині, а вже після Лісабонського договору отримала законний вираз. Використання саме терміна «цінності» в новій редакції Договору про Європейський Союз покликано підкреслити, що європейська інтеграція та створюване в її межах право мають відповідати нормам моралі, і в жодному разі не суперечити їм.

Новацією, запровадженою Лісабонським договором, було те, що відтепер чітко зазначено, що Європейський союз наділений правосуб'єктністю. Відтепер Європейський союз є єдиним суб'єктом компетенції, наданої державами-членами, яка реалізується через його інститути. Зокрема, у міжнародній сфері зміст правосуб'єктності Європейського союзу розкриватиметься через надання йому права укладати міжнародні угоди з третіми державами та міжнародними організаціями (ст. 216 ДФЄС); визнання деліктоздатності Євросоюзу (ст. 340); визнання за Європейським союзом привілеїв та імунітетів на території держав-членів (ст. 343).

Припинило своє існування Європейське Співтовариство, правонаступником якого став Європейський Союз (ст. 1 ДЄС). Всі згадування про «Європейське Співтовариство» були замінені на «Європейський Союз».

Розв'язання проблеми правосуб'єктності Євросоюзу та ліквідації дуалізму «Європейський союз – Європейське співтовариство» має безумовно позитивне значення та спрощує сприйняття структури цього об'єднання в третіх країнах.

Також проведено чіткіше розмежування предмета повноважень та компетенцій між ЄС та державами-членами. Визначено три види компетенції: виключну, яка здійснюється у таких сферах, як зовнішньоекономічні відносини, митний союз, конкурентні правила внутрішнього ринку, валютна політика зони євро, політика у сфері рибальства, спільна торговельна політика та ін. (ст. 3 ДФЄС); спільну компетенцію

(виконання повноважень ЄС не повинне перешкоджати здійсненню повноважень держав-членів у певній сфері) , яка здійснюється у таких сферах, як сільське господарство, рибальство, довілля, захист прав споживачів, транспорт та ін. (ст. 4 ДФЄС) ; «допоміжна» компетенція (ЄС має повноваження вживати заходи для підтримки, координації та доповнення дій держав-членів) . Останній вид компетенції ЄС реалізується у промисловості, у культурній сфері, туризмі, освіті, молоді та спорту (ст. 6 ДФЄС).

Лісабонська угода сприяла реформуванню процесу прийняття рішень в Раді ЄС: попередня система зваженого голосування була скасована, натомість, було запроваджено принцип кваліфікованої більшості. Починаючи з 2014 року кваліфікованою більшістю вважається як мінімум 55% голосів членів Ради (щонайменше 15 країн) , котрі представляють мінімум 65% населення Союзу [2, с. 25].

Лісабонський договір залучив до роботи ЄС і національні парламенти держав-членів. Вперше за все існування ЄС національні парламенти держав-членів ЄС матимуть безпосередній вплив на процес прийняття рішень. Так, нова «система раннього попередження» даватиме змогу їм протягом восьми тижнів вносити поправки до законопроектів, прийнятих Єврокомісією. Якщо більшість національних парламентів висловить свою позицію «проти», тоді до таких законопроектів вносять зміни або й взагалі їх скасовують. Отож національні парламенти отримують функцію контролю за тим, щоб ЄС не вийшов за рамки своїх повноважень [3, с. 128].

Важливим нововведенням є поява посади президента Євросоюзу і представника ЄС у закордонних справах. Президент обирається главами держав на два з половиною роки. Така форма вводиться замість існуючої системи піврічного головування в ЄС.

Лісабонський договір містить принципи для всіх попередніх договорів положення – право держави-члена на вихід із ЄС (ст. 50 ДЄС) . Так, у Договорі зазначено, що будь-яка держава може вийти з ЄС, згідно з положеннями її національної конституції. В установчому договорі передбачено і спеціальну процедуру виходу: спочатку держава-член, що прийняла рішення про вихід з ЄС, сповіщає про свій намір Європейську раду; далі ЄС провадить переговори з цією державою щодо угоди про вихід; цю угоду від імені ЄС укладає Рада ЄС, діючи подвійною більшістю після отримання згоди Європарламенту. Держава, що виходить

з Союзу, не бере участі ні в обговоренні, ані в ухваленні рішень щодо себе в Європейській раді чи Раді ЄС.

Парадоксальність Лісабонського договору полягає в тому, що будучи наслідком відступу тенденції федералізму, скасувавши «трипорну побудову», та зафіксувавши правосуб'єктність ЄС, у т.ч. міжнародно-правову, він, все ж таки став важливим внеском у розвиток європейського конституціоналізму і конституційного права Європейського Союзу [4]. За своїм статусом та ознаками він максимально наближений до внутрішньодержавного розуміння конституції, залишаючись при цьому Конституцією наднаціональною – документом, який одночасно поєднує в собі ознаки Конституції та міжнародного договору.

Лісабонська угода – важливий крок в розвитку Європейського Союзу. Класифікація компетенцій національних урядів та інтеграційного об'єднання впорядковує відповідальність кожного суб'єкта Союзу на відповідному рівні. З прийняттям договору процедура прийняття рішень у ЄС стає більш демократичною. Посада Президента ЄС забезпечує більш стабільний і ефективний розвиток інтеграційного об'єднання, а запровадження посади Високого представника ЄС по спільній зовнішній політиці й політиці безпеки робить ЄС сильним гравцем на міжнародній арені. Завдяки вищезгаданим змінам, створюється нова модель діяльності Європейського Союзу.

Список використаної літератури:

1. Сидорук Т. В. Лісабонський договір: зміни та нововведення в інституційному устрої і праві ЄС. URL: <http://www.kyumu.edu.ua/vmv/v/10/08.htm>.
2. Бобицький Н. Лісабонський договір і майбутнє ЄС. *Зовнішні справи*. 2008. № 8. С. 24–28
3. Решота В. Решота О. Реформування Європейського Союзу за Лісабонським договором 2007 р. *Ефективність державного управління: зб. наук. праць*. 2010. Вип. 25. С. 123–130
4. Мовчан Ю. Лісабонський договір – новий етап європейського конституціоналізму. URL: <http://www.viche.info/journal/1259/>.
5. Гладенко О. Лісабонський договір ЄС 2007 року як новий етап еволюційного розвитку права Європейського Союзу. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2008. № 1(11) . С. 73–77.

Науковий керівник: Косінова Д. С., к.ю.н., асистент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ЄС

Наразі особливу увагу привертає питання співвідношення права Європейського Союзу та права держав-членів. Таку взаємодію можна визначити як одностаїну дію двох правових систем, зумовлену спільними для них цілями. Основна проблема полягала у застосуванні норм права Євросоюзу країнами-учасницями з дуалістичною системою права, за якою держави-члени мали б право самостійно розв'язувати питання про роль нормативних актів Співтовариства в національному правопорядку, що в свою чергу, створювало б загрозу єдності й цілісності права ЄС.

Правова система ЄС функціонує на засадах верховенства права ЄС над національним правом. Цей так званий колізійний принцип походить із судової практики та на сьогодні так і не отримав свого прямого закріплення у нормативно-правових актах, як того слід було б очікувати. Хоча спроби були, а саме договір про Конституцію для Європейського Союзу передбачав нормативне закріплення принципу, проте вона так і не набула чинності. Але слід пам'ятати про Декларацію № 17 (Декларацію щодо примату, Декларацію щодо вищої юридичної сили), яка є додатком до Лісабонського договору, в якій держави-члени підтвердили свою відданість принципу верховенства права ЄС. Хоча декларація не має обов'язкової сили, але принцип верховенства закріплено у ній саме в такому вигляді, як визначив Суд ЄСПЛ своєю практикою [1, с. 227–228].

Елементами принципу верховенства права є примат застосування права ЄС над національним правом держав-членів при колізії та пряма дія права ЄС у національному праві. При цьому слід звернути увагу на те що, це не надає Суду ЄС повноважень по визнанню національних законів, які суперечать праву ЄС незаконними. Розкриваючи сутність та характерні ознаки принципу верховенства права, варто зазначити те, що він поширює свою дію на всі норми національного права, незалежно від юридичної сили нормативно-правового акта, в якому вони закріплені. Таке розуміння, що означає по суті безумовний примат європейського права над національним правом, не отримало підтвердження в рішеннях більшості конституційних судів країн-членів. Тому Суд справедливості Європейського Союзу, вбачаючи необхідність в конструктивному діалозі

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

лозі з судами держав-членів, напрацював окремі механізми, що дозволяють співіснувати союзним і національним правовим рішенням [2, с. 41]. Отже, таким чином держави-члени в односторонньому порядку забезпечили собі право конституційного контролю права ЄС на предмет відповідності до національного конституційного законодавства [3, с. 230].

Не дивлячись на універсальність принципу верховенства права ЄС є винятки, коли цей принцип не застосовується, а саме в другій та третій опорі Європейського Союзу. Така засада взагалі в жодному вигляді не поширюється на акти, що регламентують відносини Євросоюзу та держав-членів у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки, а у сфері співпраці поліцій і судових органів держав-членів в кримінально-правовій сфері лише частково. Головною причиною такої особливості науковці вважають те, що акти прийняті у цих сферах носять більше політичний, ніж юридичний характер.

Узагальнюючи вищевикладене, можна зробити висновок, що розглядуваний принцип випливає із самої природи права ЄС і є найважливішою умовою існування Європейського Союзу. Також це дає поштовх для розвитку європейської інтеграції. Принцип верховенства права ЄС гарантує підтримання такого правопорядку на основі міжнародного та національного права, що стало результатом інтеграційного впливу права ЄС на правові системи держав-членів, що підтверджується успішним співіснуванням норм права ЄС із національними правовими системами, що сприяє подальшому поглибленню інтеграційних процесів [4, с. 210].

Список використаної літератури:

1. Комарова Т. В. Юрисдикція Суду Європейського Союзу: монографія. Х. : Право, 2010. 360 с
2. Юхимюк О., Дмитрук С. Формування принципу верховенства права Європейського Союзу. *Історико-правовий часопис*. 2018. №2. С. 39–43.
3. Головка-Гавришева О. Принцип верховенства права Європейського Союзу як основа взаємодії правової системи ЄС і національних правових систем держав-членів. *Вісник Львівського університету. Серія «Міжнародні відносини»*. 2017. Випуск 42. С. 227–232.
4. Козак О. Інтеграційний вплив права Європейського Союзу на правові системи держав-членів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. *Юридичні науки*. 2016. №855. С. 205–210.

Науковий керівник: Косінова Д. С., к.ю.н., асистент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОГРАМИ COSME В УКРАЇНІ

Європейський Союз з метою співпраці створив безліч інструментів та ресурсів аби покращити рівень співпраці з країнами Світу. До них належать регіональні програми, гуманітарні допомоги, певні фінансові установи, але найпоширенішим є розробка загальних програм ЄС (наприклад, COSME, ERASMUS+, HORIZON 2020) .

Абревіатура COSME утворена від Competiveness of Small and Medium Enterprises, що у перекладі на українську мову означає «Конкурентоспроможність підприємств малого і середнього бізнесу». Із загальною сумою 20,6 мільйона євро в період 2014–2020 років програма COSME підтримала понад 95 проектів з участю більш як 541 організації з 36 європейських країн. Дана програма пропонує різноманітні можливості фінансування через конкурси пропозицій (грантів) і конкурси на участь у тендерах [2].

Участь України в програмі Європейського Союзу COSME бере свій початок з 22 лютого 2017 року. Саме в той день була Верховною Радою України ратифікована Угода між нашою державою та Європейським Союзом. Адже це дає великі перспективи для розвитку, бо ЄС виступає найбільшим торгівельним партнером нашої країни.

Участь у програмі COSME можуть взяти представники малого та середнього бізнесу, окремі органи держаної влади, бізнес-асоціації, кластери, професійні спілки, заклади освіти, агенції з питань регіонального розвитку, різноманітні громадські організації [1].

Для українських учасників цієї програми відкрито понад двадцять підпрограм, що класифіковані за таким напрямками:

- покращення доступу малих та середніх підприємств до зовнішніх ринків;
- підвищення умов для конкурентоспроможності;
- формування та розвиток культури підприємства;

Також у супроводі цього відбувається підтримка проектів різноманітної направленості, що включають в себе туризм, хімічну галузь, по-

¹ Курсант 3 курсу Інституту підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

легшення доступу до державних закупівель, зниження адміністративного навантаження, захист прав інтелектуальної власності для компаній, що працюють в країнах, що не є членами ЄС.

Європейська комісія розробляє політику і відповідає за розробку програм. Вона делегує частині здійснення програм ЄС, таких як COSME, виконавчим органам. Виконавче Агентство у справах малих і середніх підприємств (EASME) управляє частинами робочої програми COSME, що стосуються доступу на ринки, поліпшення умов для бізнесу та заохочення підприємництва від імені Європейської комісії. Фінансові інструменти в рамках доступу до фінансування управляються Європейським інвестиційним фондом (EIF) .

Зараз в Україні розпочала свою роботу Європейська мережа підприємств (ENN) . Вона є найбільшою з підпрограм COSME. Доступ до неї дає широкий спектр можливостей для розвитку:

- пошук партнерів та покупців з країн Європейського Союзу, а також з числа інших країн, що мають доступ до ENN;
- розмістити та відстежити комерційні пропозиції та замовлення;
- знайти, а також залучити закордонні інновації;
- поширювати відомості та попит на новітні розробки українських вчених та науковців;
- знайти інвесторів з ЄС для створення та ведення спільного бізнесу тощо; [2]

Представництво Європейського Союзу є частиною дипломатичної служби, представляє всі інституції та держави ЄС, а отже відіграє в цьому питанні не останнє значення. Представництво ЄС сприяє ефективному діалогу з представниками уряду нашої держави, що дає можливість підвищити рівень поінформованості про різні програми (такі як COSME) ; відстежує успіхи України щодо участі у таких програмах та сприяє співробітництву; роз'яснює окремі питання політики Європейського Союзу тощо.

Участь у цій програмі може дати не тільки підприємницький розвиток, але й покращити відносини України з країнами-членами Європейського Союзу. Підвищиться рівень торгівельно-економічного співробітництва, на новий рівень вийдуть саміти та зустрічі міністрів закордонних справ чи послів, розбудується сталий майданчик для обміну досвідом України з її іноземними партнерами.

Список використаної літератури:

1. Грантова програма COSME: коротко про головне. Вилучено з: <https://sme.gov.ua/cosme/grantova-programa-cosme/>
2. Програма COSME. 2018. Вилучено з: <http://eu-ua.org/cosme>

Науковий керівник: Єфремова К. В., к.ю.н., доцент, заступник директора НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України.

*Демченко В. О.*¹

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ – ОСОБЛИВЕ НАДНАЦІОНАЛЬНЕ МІЖДЕРЖАВНЕ УТВОРЕННЯ

Що являє собою Європейський Союз з точки зору права? З цього приводу постійно тривають дискусії як у доктрині національного, так і міжнародного права. Особливо актуальним питання політико-правової природи ЄС стало після прийняття Лісабонського договору. Він офіційно закріпив існування Європейського Союзу, наділив його міжнародною правосуб'єктністю, унікальною компетенцією, яка чітко не підпадає під ознаки жодного міждержавного утворення і при цьому постійно розширюється.

Проблематика правової природи ЄС знаходить свій інтерес серед науковців ще з моменту створення першого Європейського співтовариства. Це не є дивним, так як протягом півстоліття його унікальні особливості організації довели свою функціональність і життєздатність.

Європейський союз об'єднує кілька самостійних організацій, які мають спільні органи та наділений міжнародною правосуб'єктністю.

Між Європейськими інтеграційними організаціями існує підпорядкованість, оскільки Європейське Співтовариство становить основу Європейського союзу, яку доповнюють Спільна зовнішня політика та політика безпеки, а також співробітництво у сфері охорони порядку та правосуддя в кримінальних справах [1, с. 590].

Європейський Союз являє собою інтеграційне міждержавне об'єднання 28 європейських країн, яке характеризується ознаками, при-

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

таманними і федеративній державі, і конфедерації, і міжнародно-правовій організації, але разом з тим не є жодною з цих категорій у чистому вигляді. Відповідно, існує декілька концепцій розуміння правової природи ЄС.

Перша концепція – це державницька. Її сутність полягає в тому, що ЄС з точки зору права являє собою державу. У межах зазначеної вище концепції виділяють дві течії: федералісти та конфедералісти.

Концепція федеративної природи європейських інтеграційних об'єднань (прихильники – Л. Карту, Н. Каталано, Ф. Карлі, Д. Сидянські тощо) виникла ще у 50-і роки минулого століття. Федералісти розробили теорію створення особливого (федерального) інституційного механізму, який визначав би характер взаємовідносин між самими суб'єктами інтеграційного утворення і розподіл повноважень між ними, з одного боку, та єдиним центром – з іншого.

«Федералісти виступали за політичні кроки, які, не ліквідуючи повністю існуючих національних держав, передають значну частину їхніх суверенних прав і компетенції наддержавній структурі» [6, с. 49].

Для обґрунтування свого підходу «федералісти», як правило, висувують наступні аргументи: наднаціональний характер інститутів європейських співтовариств; конституційна природа установчих договорів про європейські інтеграційні об'єднання; формування засад співробітництва федерального характеру між інститутами співтовариств та національними державами [5, с. 128].

На думку В. А. Василенка, європейським співтовариствам притаманна наднаціональність, концептуальною основою якої є федералістська ідея. Серед ознак наднаціональності В. А. Василенко виділяє наступні:

- володіння органами співтовариств виключною компетенцією у сферах, які визначені в установчих актах і які раніше належали до суверенних прерогатив держав-членів;
- правоздатність головного представницького органу співтовариств, в якому держави-члени мають нерівну кількість голосів, розширювати їхню компетенцію;
- право органів співтовариств, які діють у рамках своєї компетенції, зобов'язувати своїх членів без їхньої згоди та проти їхньої згоди шляхом ухвалення обов'язкових постанов більшістю голосів; тощо.

У сучасних умовах концепція федеративної природи європейських інтеграційних об'єднань віддзеркалює певною мірою позиції таких дер-

жав-членів, як Німеччина, Бельгія, Нідерланди та Люксембург, що виступали за перетворення Євросоюзу у державоподібне утворення шляхом ухвалення європейської конституції, яка б замінила установчі договори про створення європейських інтеграційних об'єднань [5, с. 128].

Отже, говорити про те, що ЄС за своєю правовою природою є федерацією не можна, з огляду на наявність певних відмінних рис. Зокрема, ЄС є об'єднанням держав, створеним задля спільної мети (підвищення рівня економічного розвитку, оборона) на підставі міжнародного публічного договору, має спільні органи управління, держави-члени зберігають повний суверенітет.

На відміну від конфедерації ЄС не є тимчасовим утворенням, його існування не припиниться після досягнення певної мети, оскільки цього не передбачено договором про його створення. Цілі та завдання ЄС є не конкретними, а динамічними. Крім того в конфедерації не існує єдиного громадянства, валюти, які притаманні ЄС [7, с. 360].

Міжнародно-правова концепція правової природи ЄС ототожнює його з міжнародно-правовою організацією, а її прихильники – британські вчені, називають ЄС міжнародною організацією «нового типу» [7, с. 361].

Європейський Союз має всі ознаки міжнародної організації, однак ці ознаки проявляються якісно іншими засобами [10, с. 523].

Ще одна концепція правової природи ЄС – концепція синтезу, яка поєднує положення двох попередніх та виходить з того, що ЄС містить ознаки принаймні трьох міждержавних утворень, а сам: федерації, конфедерації та міжнародно-правової організації. Крім того, ЄС має власні притаманні лише йому риси (особливий характер права, інститут громадянства тощо) .

Конституційний Суд ФРН зробив вибір на користь того, що ЄС є *sui generis* утворення і навіть ввів в обіг нове німецьке слово «*Staat en verbund*», щоб описати Співтовариство. А Датський Верховний суд, в свою чергу, розглядає Співтовариство в якості міжнародної організації.

Суд ЄС не окреслив своєї позиції з цього питання. Можливо краще назвати ЄС міжнародною організацією особливого роду [1, с. 594].

Венеціанська Комісія Ради Європи стосовно форми устрою ЄС у 1994 р. заявила, що ЄС «залишається міжнародною організацією наднаціонального характеру, яка проте, містить в собі певну кількість елементів конфедерації чи федерації [1, с. 594]. Отже, з позиції теорії синтезу ЄС являє собою *sui generis* (організацію особливого роду) .

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок що Європейський Союз – це породження і результат складних міжнародних відносин, що поєднує в собі риси двох видів державних союзів: міжнародної міжурядової організації і федерації. Це своєрідне об'єднання поступово здійснює трансформацію в бік державного утворення нового типу, відмінний від міжнародного правопорядку та внутрішнього правопорядку держав.

Отже, ЄС можна охарактеризувати як регіональну міжнародну організацію інтеграційного і наднаціонального типу із сильним федеративним потенціалом, членами є суверенні держави не тільки в Європі, а й у світі, так як такого рівня співробітництва не досягнуто у жодному іншому інтеграційному об'єднанні.

Список використаної літератури:

1. Хоббі Ю. С. Правова природа Європейського Союзу: проблема визначення / Ю. С. Хоббі // Держава і право. – Вип. 47. – С. 590–595.
2. Аракелян М. Р. Право Європейського Союзу: підручн. для студ. вищих навч. закл. / М. Р. Аракелян, М. Д. Василенко. – О: Фенікс, 2012. – 390 с.
3. Европейский Союз в XXI веке: время испытаний / Под ред. О. Ю. Потемкиной (отв. ред.), Н. Ю. Кавешникова, Н. Б. Кондратьевой. – М.: Весь Мир, 2012. – 656 с.
4. Давиденко Д. В. Європейський Союз: історія становлення й розвитку / Д. В. Давиденко // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права: зб. наук. ст. за мат. І Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 27 листоп. 2015 р. : у 2 ч. – Харків, 2015. – Ч. 2. – С. 110–116.
5. Попко В. В. Юридична природа Європейського Союзу/ В. В. Попко// Актуальні проблеми міжнародних відносин. Вип. 115 (ч. II) . 2013. – С.126–133.
6. Коноваленко І. Проблема співвідношення наднаціональності та суверенітету в основних концепціях західноєвропейської інтеграції /І. Коноваленко // Наукові записки. – Т. 12: Політологія / Національний уні-тет «Киево-Могилянська академія». – К.: КМ «Academia», 1999. – С. 48–55.
7. Швед В. С. Правова природа Європейського Союзу / В. С. Швед// Міжнародні читання присвячені пам'яті професора Імператорського Новоросійського університету П. Є. Казанського: мат. Міжнародної конференції (м. Одеса, 22–23 жовтня 2010 року) . – Одеса : Фенікс, 2010. – С. 360–361.
8. Стрельцова О. До питання про юридичну природу Європейського Союзу та його правової системи // Юрид. журнал. – 2013. – № 1.

9. Яковюк І. В. Правові основи європейської інтеграції та її вплив на державно-правовий розвиток України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01; 12.0011 / І. В. Яковюк. – Х., 2014. – 474 с.

10. Шемков О. Є. Правова природа Європейського Союзу /О. Є. Шемков // Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики: зб. наук. ст. за мат. наук. конф., м. Харків, 24.05.2016 р. – Х: 2016. – С. 521–526.

11. Грицаєнко Л. Європейський Союз як організація sui generis /Л. Грицаєнко // Публічне право. – 2011. – № 1. – С. 82–87.

Науковий керівник: Косінова Д. С., асистент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Дуброва Г. О.¹

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЧЕСНИХ КОНСУЛІВ У ДВОСТОРОННЬОМУ СПІВРОБІТНИЦТВІ ДЕРЖАВ

Почесні консули та очолювані ними консульські установи є спеціальним інститутом у консульському праві. Діяльності інституту почесних консульств України за кордоном відведено важливу роль і, в першу чергу, в частині дієвого захисту прав і законних інтересів наших співвітчизників. На сьогоднішній день у 71 країні світу діє більше ста почесних консульських установ, очолюваних почесними консулами України. Для порівняння, у Німеччині ще станом на 1997 рік працювало 440 консулів. У скандинавських державах інститут почесних консулів взагалі має перевагу над штатними консулами. У Данії, Швеції, Норвегії кількість нештатних консулів більша, ніж штатних у ≈ 15 разів [1]. Така різниця у розвитку цього інституту в різних країнах світу і в Україні зумовлює необхідність дослідження нормативно-правового закріплення статусу почесного консула в Україні, кількість наданих йому привілеїв, імунітетів та водночас кількість обов'язків.

В Україні дослідженню інституту почесного консула присвятили свої праці такі вчені як Панов А. В., Репецький В. М., Лозінська С. В., Грачевська Т. М. тощо.

¹ Студентка 4 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Почесний консул – це особа, яка не перебуває на державній службі, проте виконує відповідні консульські доручення на прохання зацікавленої держави та за згодою країни перебування [1, с. 283]. Основною метою у діяльності почесного консула є представництво держави та захист інтересів її громадян у певному регіоні держави перебування, який не охоплений діяльністю штатної консульської установи, але має суттєве значення для розвитку двосторонніх відносин. Ця мета реалізується, як правило, під керівництвом штатного консула, консульський округ якого розташований найближче до нього.

Особливості правового статусу почесного консула визначені у Віденській конвенції про консульські зносини 1963 р. (далі – Конвенція) [2], в якій, до речі, вперше було запроваджено поняття «почесного консула», та низці нормативно-правових актів України, а саме: Положенні про почесних (нештатних) консульських посадових осіб іноземних держав в Україні та консульські установи, що очолюються такими посадовими особами, затвердженого наказом Міністерства закордонних справ (далі – Положення) [3];

Указі Президента України «Про нештатних (почесних) консулів України» [4];

Указі Президента України «Про консульський статут України» [5].

Відповідно до п. 1.3 Указу Президента України «Про нештатних (почесних) консулів України» почесними (нештатними) консулами можуть бути громадяни України, іноземні громадяни, які займають помітне становище в суспільстві держави перебування і мають необхідні особисті якості, бездоганну репутацію, добре знають особливості державного, політичного та суспільного устрою держави перебування, мають вагомий суспільний статус та сталі контакти з представниками урядових, ділових та громадських кіл держави перебування, орієнтуються в законодавстві [4].

Для з'ясування особливостей статусу почесного (нештатного) консула, необхідно визначити його права та обов'язки. Згідно з Консульським статутом України почесний консул має право встановлювати щит з Державним Гербом України і назвою консульської установи українською мовою і мовою держави перебування на будинку або приміщенні, який займає почесне консульство, піднімати Державний Прапор України на будинку консульської установи, на своїй резиденції та засобах пересування. Відповідно до Положення про нештатних (почесних) консулів

України почесні консули мають право займатися будь-якою професійною або підприємницькою діяльністю, якщо це не суперечить законодавству держави перебування, загальновизнаним нормам міжнародного права.

Кола функціональних обов'язків, регулюються Конвенцією, нормами міжнародного звичаєвого права, і конкретизуються двосторонніми конвенціями між державами, наприклад Консульської Конвенції між Україною і Республікою Болгарія [6], між Україною і Республікою Білорусь [7], між Україною і Соціалістичною Республікою В'єтнам [8].

До функцій почесних консулів відносять: захист у державі перебування інтересів України, громадян України, її юридичних осіб у межах, що допускаються міжнародним правом; сприяння розвитку торговельних, економічних, культурних та наукових зв'язків між Україною та державою перебування; з'ясування усіма законними способами умов та подій у торговельному, економічному, культурному та науковому житті держави перебування, повідомлення про них уряду України в особі Міністра закордонних справ, а також надання відомостей заінтересованим особам; надання допомоги та сприяння громадянам України, її юридичним особам [9].

Главою 3 Конвенції про консульські зносини запроваджено привілеї та імунітети, що поширюються на почесних консулів, серед яких: звільнення від трудових та громадських обов'язків; звільнення від податків та зборів, що стягуються з заробітної платні чи винагород, пов'язаних з виконанням ним консульських функцій, надання почесному консулу такий вид захисту, яку він може потребувати у зв'язку з його офіційним положенням. Невважаючи на усі переваги, використання діяльності почесних консульств в Україні є обмеженим.

Причин з цього приводу декілька: по-перше, функціонування почесних консулів майже завжди відбувається під керівництвом глави вже наявного дипломатичного представництва або консульської установи України в державі перебування; по друге, нештатні консули не отримують за свою роботу заробітну платню; сфера привілеїв та імунітетів, що надаються їм є набагато вужчим (почесний консул не наділений імунітетом від кримінальних справ, арешту, виклику до суду, членам його сім'ї не надаються привілеї та імунітети)

Усі ці обставини пояснюють відсутність зацікавленості у зайнятті даної посади. Хоча діяльність почесних консулів є досить важливою, так як вони можуть повноцінно замінювати функціонуючу дипломатичну

установу у певному територіальному окрузі. До того ж, нештатні консули часто краще володіють політичною ситуацією у державі перебування, ніж штатні консули, обізнаність почесного консула у місцевих відмінностях може принести у деяких сферах значно більше користі для акредитуєної держави.

Таким чином, на сучасному етапі вони значною мірою сприяють реалізації спільних проєктів між державами переважно у економічній та торговельній сферах, започаткуванню нових векторів співробітництва, наданні оперативної допомоги громадянам, які опинилися у складній ситуації [10]. Утворення почесних консульств є вигідним для обох держав, адже, як мінімум, забезпечується представництво у регіоні, як максимум – установа сприяє налагодженню економічних відносин, здійснює промоцію акредитуєної країни, виконує ряд консульських функцій та, у цілому, є допоміжним елементом дипломатичної місії [11].

Для розвитку інституту почесного консула, на наш погляд доцільно збільшити коло їх функціональних обов'язків, розширити їх привілеї та імунітети. Таким чином, почесні консули у сучасній практиці міждержавного співробітництва є необхідним елементом представництва держави за кордоном. Було б корисним збільшити почесних консулів закордоном, адже вони довели свою здатність ефективно виконувати свої функціональні зобов'язання та оперативно долучатися до реалізації поставлених завдань в умовах глобалізованого світу, який постійно має відповідати на нові виклики та загрози.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Репецький В. Дипломатичне і консульське право: Підручник. Львів. ВАТ «Бібльос». 2002. 352 с.
2. Про консульські зносини. Віденська Конвенція 1963 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_047#Text [дата звернення: 03.11.2020 р.]
3. Про затвердження Положення про почесних (нештатних) консульських посадових осіб іноземних держав в Україні та консульські установи, що очолюються такими посадовими особами. Наказ Міністерства закордонних справ України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0617-07#Text> [дата звернення: 03.11.2020 р.]
4. Про нештатних (почесних) консулів України. Указ Президента України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/150/97#Text> [дата звернення: 03.11.2020 р.].

5. Про Консульський статут України. Указ Президента України від 21.05.2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/127/94#Text> [дата звернення: 03.11.2020 р.].

6. Консульська Конвенція між Україною і Республікою Болгарія. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100_010#Text [дата звернення: 03.11.2020 р.].

7. Консульська Конвенція між Україною і Республікою Білорусь. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_146#Text [дата звернення: 03.11.2020 р.].

8. Консульська Конвенція між Україною і Соціалістичною Республікою В'єтнам. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/704_012#Text [дата звернення: 03.11.2020 р.].

9. Лозінська С. В. Використання діяльності почесних консулів в роки незалежності України. Науковий часопис. Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. № 1. 2002. Хмельницький. С. 142–146.

10. Грачевська Т. О. Почесні консульства у двосторонньому співробітництві держав: функціональний вимір. Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. № 1. 2018. С. 113–118.

11. Панов А. В. Дипломатична і консульська служба. Монографія. ПП «АУТДОР-ШАРК». Ужгород, 2015. – 270 с.

Науковий керівник: к.іст.н., доцент кафедри права Європейського союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Клімова В. В.¹

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВЧИНЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ КОНСУЛОМ

Новітній етап розвитку українського суспільства, що ґрунтується на Конституції України, пов'язаний з адаптацією національної правової системи до міжнародно-правових стандартів. Посилення глобалізаційних та інтеграційних процесів у світі не могло не відобразитися й на діяльності консульської служби.

Питання правового регулювання вчинення нотаріальних дій консулом були предметом дослідження таких правників Фурса Є. Є., Чекіта В. Г., Чучкова Н. О. та інші.

¹ Студентка 4 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Регулювання нотаріальних дій, що вчиняє консул, здійснюється відповідно до Віденської конвенції про консульські зносини та факультативних протоколів до неї 1963 р. Вчинення нотаріальних дій консулом регламентується не тільки зовнішніми нормативно-правовими актами, а і внутрішніми. В Указі Президента України «Про Консульський статут України» від 02.04.1994 р. № 127 / 94 зазначено, що нотаріальні дії за кордоном учиняють на підставі національного законодавства консульські установи, а у випадках, передбачених законодавством, і дипломатичні представництва України [1]. Зокрема, консульські установи вчиняють нотаріальні дії, передбачені Консульським статутом та ст. 38 Закону України «Про нотаріат» від 02.09.1993 р. № 3425 – XII [2].

Перелік нотаріальних дій консульських установ України, передбачений ст. 38 Закону України «Про нотаріат» [4], а сама процедура їх реалізації регламентована в «Положенні про порядок учинення нотаріальних дій у дипломатичних представництвах та консульських установах України» затвердженому спільним наказом Міністерства юстиції України та Міністерства закордонних справ України від 27.12.2004 р. № 142/5/310 [4]. Вчинення нотаріальних дій консулами здійснюється у тісній єдності норм процесуального та матеріального права, що закріплені, зокрема, Цивільним кодексом України від 16.01.2003 р., Сімейним кодексом України від 10.01.2002 р., Кодексом торговельного мореплавства України від 23.05.1995 р., Законом України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 р.

Завданням консула є також консультування – надання суб'єктам цих правовідносин рекомендацій щодо вибору оптимального способу реалізації ними власних прав та виконання обов'язків, що вимагає від консула наявності кваліфікації в галузі права. Окрім цього консул, відповідно до вимог законодавства, може вчинити нотаріальне провадження в межах його компетенції, про яке просять особи.

В цьому випадку повноваження консульських установ співпадають з повноваженнями державної нотаріальної контори. Вони передбачені ст. 34 Закону України «Про нотаріат», за винятком таких дій, як посвідчення договорів про відчуження і заставу жилих будинків та іншого нерухомого майна, що знаходиться в Україні; передавання заяв фізичних і юридичних осіб іншим фізичним і юридичним особам та видача свідоцтв про передавання таких заяв; видача дублікатів документів, що зберігаються у справах нотаріальної контори; видача свідоцтв про при-

дбання жилих будинків з прилюдних торгів; вчинення протестів векселів; пред'явлення чеків до платежу і посвідчення несплати чеків; накладання заборони відчуження нерухомого майна. Дипломатичним представництвам надається також право вчиняти й інші нотаріальні дії, передбачені законодавством України [1].

Практика українських консульських установ свідчить, що вчинення нотаріальних дій консульськими установами України реалізується відповідно до положень Віденської конвенції про консульські зносини та факультативних протоколів до неї 1963 р. Консульські установи керуються також двосторонніми консульськими конвенціями, які були підписані з 30 державами світу.

Цікавим є приклад регулювання вчинення нотаріальних дій консулом України в Італії.

Вчинення нотаріальних дій консульськими і дипломатичними установами України в Італійській Республіці здійснюється відповідно до статті 43 «Нотаріальні дії та консульська легалізація» Консульської конвенції між Україною та Італійською Республікою від 2003 року (набула чинності 2006 р.), в якій зазначається, що відповідно до законодавства акредитуючої держави консульські посадові особи можуть оформляти нотаріально: акти і контракти, укладені між громадянами акредитуючої держави, а також їх односторонні акти, які не стосуються виникнення, зміни або передачі прав на нерухоме майно, що знаходиться в державі перебування; акти та контракти, незалежно від громадянства сторін, які стосуються майна, що знаходиться на території акредитуючої держави, або які будуть діяти на цій території; заповіти громадян акредитуючої держави; акти та контракти, пов'язані зі шлюбом громадянина акредитуючої держави; засвідчувати вірність копій документів і виписок з них, справжність підписів на документах та вірність перекладу документів або їх перекладати; виконувати будь-які інші нотаріальні функції, передбачені законодавством акредитуючої держави, якщо вони не суперечать законам і правилам держави перебування; здійснювати легалізацію документів і актів, складених властями держави перебування.

Двосторонні консульські конвенції регламентують різні нотаріальні дії, що може вчиняти консул, бо держави мають свої особливості, на які впливають економічні, культурні, національні фактори. Таких двосторонніх консульських конвенцій дуже мало, і тому існує проблеми у ре-

гулюванні нотаріальних дій, що вчиняє консул, з тими державами, з якими наша країна не підписала таких конвенцій.

У зв'язку з відсутністю двосторонньої консульської конвенції між Україною і ФРН, вчинення нотаріальних дій у консульських установах України у ФРН також визначається Віденською конвенцією про консульські зносини та факультативними протоколами до неї 1963 року, законодавством України про нотаріат, Консульським статутом України та іншими законодавчими актами України. Нотаріальні дії вчиняються у приміщенні консульського відділу Посольства України у ФРН (або генеральних консульствах України у ФРН) . Зокрема, консулами реалізуються такі види нотаріальних дій, як посвідчення правочинів (договори, заповіти, довіреності тощо) , крім іпотечних договорів, договорів про відчуження та заставу житлових будинків, квартир, дач, садових будинків, гаражів, земельних ділянок, іншого нерухомого майна, що знаходиться в Україні; засвідчення правильності копій (фотокопій) документів і виписок з них, підпису на документах, перекладу документів з однієї мови на іншу тощо [5].

Нотаріальне посвідчення документів у консульському відділі посольства України в Республіці Латвія здійснюється відповідно до Цивільного кодексу України, Консульського статуту України, Положення про порядок учинення нотаріальних дій у дипломатичних представництвах і консульських установах України, статті 38 Закону України «Про нотаріат».

Можна зазначити, що Віденська конвенція про консульські зносини 1963 р. є універсальним міжнародно-правовим актом, яка є основою права міжнародних договорів про консульські зносини, але вона вже є застарілою для регулювання нотаріальних дій, що вчиняє консул, у сучасних умовах.

Таким чином, практика українських консульських установ свідчить, що вчинення нотаріальних дій консульськими установами України реалізується відповідно до положень Віденської конвенції про консульські зносини та факультативних протоколів до неї 1963 р., двосторонніх консульських конвенцій, якщо такі підписані й ратифіковані Україною та іншою державою, а також відповідно до Положення про порядок учинення нотаріальних дій у дипломатичних представництвах і консульських установах України. На нашу думку, в сучасних умовах існування наша

країна повинна оновити правову базу нотаріальних дій, що вчиняє консул, для покращення роботи.

Список використаної літератури

1. Указ Президента України Про Консульський статут України (Із змінами, внесеними згідно з Указами Президента № 1043 / 96 від 05. 11. 96 № 150 / 97 від 17. 02. 97, № 70 / 99 від 27. 01. 99, № 474 / 2002 (474 / 2002) від 21. 05. 2002) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakonl.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=127%2F94&new=1>.

2. Закон України «Про нотаріат» від 02. 09. 1993 № 3425 – XII № 3538 – IV (3538–15) від 15. 03. 2006 //ВВР, 2006, № 35, ст. 295. [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3425-12&new=1>.

3. Положення про дипломатичне представництво України за кордоном, затверджене Розпорядженням Президента України від 22 жовтня 1992 р. № 166 / 92-рп [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://seach.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/linkl/R166_92.html.

4. Наказ Про затвердження Положення про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України 27. 12. 2004 № 142/5 / 310 [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://zakonl.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=z1649-04&new=1>.

5. Фурса Є. Є. Актуальні питання забезпечення доказів консулом (на прикладі нотаріальних проваджень щодо спадкування) / Є. Є. Фурса. // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2014. – № 12. – С. 160. [Електронний ресурс] / Режим доступу : <https://botschaftbonn.wordpress.com/cons/notar/>.

Науковий керівник: Окладна М. Г. к.і.н., доцент кафедри права Європейського союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Кравченко Л. В.¹

СПІВРОБІТНИЦТВО ЄС ТА УКРАЇНИ В ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ

Сучасний світовий розвиток країн характеризується посиленням у світі та, зокрема Європі, інтеграційних процесів. Навіть ті країни, які не є членами інтеграційних об'єднань, відчувають неминуче їхній вплив

¹ Студентка 5 курсу фінансово-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

на собі. Після останнього розширення Євросоюзу безпосереднім сусідом ЄС стала Україна, що для поглиблення співпраці між Україною та ЄС відкрило нові можливості. Взагалі неможливо розглядати майбутнє України поза європейським та світовим розвитком, саме тому євроінтеграція та членство в Європейському Союзі є найголовнішою стратегічною метою нашої держави.

Співпраця з ЄС для України є засобом реалізації національних інтересів, побудови демократичної та економічно розвинутої держави, зміцнення позицій на міжнародній арені. Сьогодні основними напрямками співробітництва між Україною та ЄС є енергетика, інвестиції, торгівля. Проте, із погляду співробітництва між Україною та ЄС пропонуємо розглянути допомогу ЄС Україні, у тому числі й під час пандемії.

Європейський Союз є найбільшим донором України. Обсяг наданої ним безвідплатної технічної та фінансової підтримки лише з 1991 р. перевищив 4 млрд. євро і постійно зростає. Підтримка Євросоюзу стосується надзвичайно широкого кола сфер: макрофінансової стабільності, державного управління, розвитку громадянського суспільства, економіки, енергетики, захисту довкілля, регіонального розвитку, освіти тощо. ЄС різко збільшив Україні допомогу з 2014 р., враховуючи складну економічну ситуацію та військові дії на сході держави. Загальний пакет допомоги на 2014–2020 рр. становить близько 11 млрд. євро. Завдяки наданій технічній та фінансовій допомозі, Україна з 2014 р. розпочала реалізацію амбіційної програми реформ, метою якої є стабілізація економіки та поліпшення рівня життя громадян [2].

Сьогодні стало глобальним викликом швидке поширення пандемії COVID-19. Попри те, що загальноєвропейська відповідь на пандемію є обмеженою через недостатність компетенції, динамізм ситуації, з яким бюрократичним структурам ЄС важко оперативного впоратися, інституції Європейського Союзу з березня 2020 р. презентували певні ініціативи з пом'якшення економічними інструментами наслідків пандемії.

Дані ініціативи спрямовані на збереження цілісності єдиного ринку Євросоюзу, надання підтримки підприємствам і громадянам ЄС та визначенні заходів оперативного реагування для підтримки солідарності й стабільності держав-членів. Так, наприклад, з доступних фондів Євросоюзу Corona Response передбачає виділення 37 млрд. євро для постраждалих від COVID-19 громадян, держав-членів і регіонів.

У цих умовах Україна також розраховує на певну підтримку з боку країн-членів ЄС. Деякі експерти вважають, що Україні доцільно повернутися до ідеї відкриття Центру протидії гібридним загрозам у регіоні Східного партнерства у Києві. Утім, криза сприяла й посиленню солідарності як всередині ЄС, так і між Європейським Союзом та Україною.

Так, зокрема, Європейська комісія у рамках глобального реагування на спалах коронавірусу, у березні 2020 р. оголосила про виділення коштів на підтримку України. «Україна, яка продовжує страждати від актів агресії на сході країни та незаконної анексії Російською Федерацією Криму і Севастополя, також зазнала негативного впливу пандемії в усіх сферах життєдіяльності». 11 серпня Європейська комісія виділила Україні € 1,2 млрд макрофінансової допомоги що складає майже 50% від всієї допомоги (€ 2,75 млрд), що було виділено восьми країнам в рамках Меморандуму про взаєморозуміння за програмами макрофінансової допомоги в умовах кризи, викликаного пандемією COVID-19. У Європейській комісії заявили, що ЄС буде продовжувати підтримувати Україну [1].

Комісар ЄС з питань Європейської політики сусідства та перемовин щодо розширення О. Варгеї заявив про те, що у цей надзвичайно важкий період ЄС буде допомагати Україні. «Завдяки даному пакету підтримки ми прагнемо зміцнити стійкість суспільства та врятувати життя. Ми підтримуємо реагування України на різке зростання потреб у галузі соціальної допомоги та охорони здоров'я, а також необхідності захисту робочих місць й бізнесу». Зазначений пакет допомоги Україна спрямує на підтримку системи охорони здоров'я.

Нова Ініціатива ЄС з медичної безпеки, якою зможе скористатися й Україна, спрямована на посилення готовності епідеміологів і персоналу первинної медичної допомоги та консультаціями фахівців Європейського центру профілактики та контролю захворювань.

Також передбачена підтримка економіки України, насамперед малих і середніх підприємств (МСП), шляхом забезпечення ліквідності, в тому числі через міжнародні фінансові установи. У межах свого бюджету на 2020 р. Євросоюз прискорює запуск нової програми підтримки МСП (20 млн. євро) в Україні, яка дасть ще 10 млн. євро на гривневе кредитування середнього та малого бізнесу.

Запроваджується програма підтримки у розмірі 25 млн. євро малих фермерських господарств додатково до 26 млн. євро, що були виділені

у 2019 р. Кошти також будуть спрямовані на підтримку найбільш постраждалих від кризи у співпраці з партнерськими громадськими організаціями [2].

Отже, попри певні труднощі в Європейському Союзі, що сьогодні посилюються у зв'язку з пандемією, ЄС намагається допомогти і підтримати Україну та інші економічно слабкі країни заради збереження життя людей та стабілізації економіки, а відтак, й розв'язати проблеми на користь всієї Європи та світу, у якому саме єдина родина європейських народів є одним з гарантів стабільності.

Список використаної літератури:

1. ЕС выделил Украине €1,2 млрд макрофинансовой помощи на борьбу с пандемией. – Режим доступу: <https://regnum.ru/news/polit/3034398.html>.

2. Потіха А. Європейський Союз в умовах кризи. *Україна: події, факти, коментарі*. 2020. №8. С. 36–43.

Науковий керівник: Трагнюк О. Я., к.ю.н., доц., кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Курочкіна А. І.¹

СУЧАСНИЙ СТАН СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

За інформацією Європейської Комісії, на 2020 р. кожен п'ятий громадянин Європейського Союзу має ту чи іншу форму інвалідності [1]. Багато з них стикаються з труднощами при виконанні простих повсякденних завдань, навчанні та працевлаштуванні. Ось чому, поряд із підтримкою політики держав-членів, ЄС зобов'язався боротися з усіма формами дискримінації, до яких інваліди особливо вразливі. Європейська стратегія щодо інвалідності на 2010–2020 роки (European Disability Strategy 2010–2020) була розроблена задля імплементації Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю та була прийнята в листопаді 2010 року.

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Наразі Стратегія на 2010–2020 роки переглядається та оцінюється кількома установами ЄС з огляду на розробку Європейської стратегії щодо інвалідності після 2020 року [2; 8]. Нова стратегія розробляється за передумови пандемії COVID-19, що створює значний соціальний та економічний вплив на життя людей з інвалідністю та їх сімей. У зв'язку з цим Європейський парламент у своїй резолюції від 18 червня 2020 року закликав Комісію «підготувати оцінку викликів та порушень прав людей з інвалідністю під час пандемії COVID-19, заходів, прийнятих Державами-членами у відповідь на пандемію, а також запропонувати відповідні, конкретні заходи щодо усунення прогалин та недоліків у Стратегії щодо інвалідності на період до 2020 року для подолання їх недоліків та запобігання їх у майбутньому» [3].

В Дослідженні Департаменту з питань прав громадян та конституційних питань (Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs) на замовлення Комітету петицій Європейського парламенту (European Parliament's Committee on Petitions), в якому проведено аналіз Стратегії 2010–2020 років та її безпосереднього виконання, а також викладено основні рекомендації щодо змісту Стратегії на період після 2020 р., викладено рекомендації, адресовані Європейському парламенту, Європейській Комісії та іншим інституціям ЄС, державам-членам та ключовим зацікавленим сторонам і стосуються основ, необхідних для підготовки нової стратегії, а також проекту, змісту та механізмів реалізації та забезпечення [2; 1].

Наразі основними актами, що безпосередньо регулюють життя громадян з інвалідністю, є Акт про доступність (the European accessibility act), Директива ЄС 2019/882 про вимоги щодо доступності товарів та послуг), Положення про права пасажирів з обмеженою рухливістю на основних видах транспорту (regulations on the Rights of Passengers with disabilities in main types of transport), Директива ЄС 2016/2102 про доступність веб-сайтів та мобільних додатків органів державного сектору, карта інвалідності ЄС (EU disability card), карта паркування ЄС (EU parking card), Директива ЄС 2000/78/ЄС, що встановлює загальні рамки рівного ставлення до роботи та занять [1]. Виділяють наступні напрямки соціального захисту людей з інвалідністю у країнах ЄС: допомога у повсякденному житті (assistance with activities of daily living – ADLs) та сприяння незалежному життю; підтримка доходу і рівня життя; працевлаштування інвалідів [4; 120].

Розробка стратегій, наявність законодавчих актів та ініціатив свідчить про те, що Європейський Союз зацікавлений у розвитку соціальної політики щодо захисту людей з інвалідністю, звертаючи увагу на стан та умови життя в умовах пандемії.

Список використаної літератури:

1. Persons with disabilities. Employment, Social Affairs & Inclusion. <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1137>
2. The Post-2020 European Disability Strategy. Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs, Directorate-General for Internal Policies. PE 656.398 – July 2020. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/656398/IPOL_STU\(2020\)_656398_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/656398/IPOL_STU(2020)_656398_EN.pdf)
3. European Parliament resolution of 18 June 2020 on the European Disability Strategy post-2020 (2019/2975(RSP)) https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-06-18_EN.html#sdocta23
4. Бондар Н. О. Основні напрями та особливості соціального захисту інвалідів у країнах ЄС. Бізнес Інформ. – 2012. – № 6. – С. 120–124.

Науковий керівник: Косінова Д. С., асистент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Кучер Я. М.¹

СПЕЦІАЛЬНА МІСІЯ

8 грудня 1969 року в Нью-Йорку було підписано Конвенцію «Про спеціальні місії». Це основний нормативно-правовий документ, який регулює правовий статус спеціальних місій, в її преамбулі ми знаходимо посилання на ще дві конвенції.

Дана Конвенція складається з 55 статей, які умовно можна розділити на три частини. Після основного тексту йде факультативний протокол «про обов'язкове вирішенні спорів», що складається з 8 статей і встановлює шляхи вирішення можливих суперечок, що виникають, щодо тлумачення або застосування Конвенції. Вони підлягають обов'язковій юрисдикції Міжнародного Суду і, отже, можуть передаватися на розгляд

¹ Курсант 3 курсу Інституту підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Суду за письмовою заявою будь-якої сторони в суперечці, що є учасником факультативного протоколу.

Що ж таке спеціальна місія? Це особлива категорія зарубіжних органів зовнішніх зносин, які мають тимчасовий характер і спрямовуються одною (або декількома) державою в іншу за згодою останнього для виконання певного завдання. На відміну від постійних дипломатичних представництв (посольств і місій) і консульських установ спеціальна місія наділяється зазвичай обмеженим колом повноважень, виконуючи значно вужчі функції, визначені за взаємною згодою зацікавлених держав. До категорії «спеціальна місія» можуть бути віднесені поїздки глав держав в зарубіжні країни і урядові делегації.

Обсяг привілеїв та імунітетів спеціальної місії і входять до її складу осіб, визначається зазвичай за погодженням між приймаючим і спрямовуючим державами на основі згаданої Конвенції. Окреме застереження щодо вимоги про надання найбільших за обсягом привілеїв та імунітетів главам держав, урядів і відомств закордонних справ, якщо перераховані особи очолюють спеціальну місію. У тих випадках, коли в складі спеціальних місій немає осіб високого рангу, статус цих місій в принципі аналогічний статусу відповідних категорій персоналу дипломатичного представництва. Функції, склад і привілеї спеціальних місій зазвичай узгоджуються зацікавленими державами.

Місії можуть здійснюватися і між державами, які не перебувають в дипломатичних або консульських зносинах; розрив відносин не впливає на здійснення спеціальної місії.

Спеціальні місії дипломатичного характеру можуть бути різними за своїм рівнем, як зазначається в Конвенції, в якій зафіксовані міжнародні звичаї, що склалися в даній області. Її норми відносяться головним чином до місій, посланих однією державою в іншу за згодою останнього для розгляду певних питань або виконання певного завданн. Зрозуміло, функції спеціальної місії, її склад, імунітети і привілеї пов'язані з завданнями, які перед нею поставлені. Зазначені питання зазвичай узгоджуються між зацікавленими державами. Спеціальна місія починає свої дії з моменту встановлення місією офіційного контакту з міністерством закордонних справ або з іншим органом приймаючої держави, щодо якого є домовленість, її початок не залежить ні від представлення її постійним дипломатичним представництвом посилюючої держави, ні від вручення вірчих грамот або повноважень.

Коли дві або кілька спеціальних місій зустрічаються на території приймаючої держави або третьої держави, старшинство місій встановлюється відповідно до алфавітного порядку назв держав, встановлених протоколом держави, на території якого місії знаходяться, якщо знову ж таки немає раніше обумовленого угоди.

Місцем перебування спеціальної місії є місце, встановлене за згодою між зацікавленими державами. Якщо ж домовленість не мала місце, в такому випадку місцеперебуванням спеціальної місії є місце, де розташоване міністерство закордонних справ приймаючої держави.

Якщо спеціальна місія виконує свої функції в різних місцях, зацікавлені держави можуть домовитися про те, щоб ця місія мала кілька місць перебування, з яких вони можуть обрати одне в якості головного місцеперебування.

Підводячи підсумки, варто зауважити, що Правове становище спеціальних дипломатичних місій регулюється в основному звичайним правом, частина норм якого, була зафіксована в Конвенції про спеціальні місії 1969 року (набула чинності 21 червня 1985 року) .

Науковий керівник: Єфремова К. В., к.ю.н., с.н.с., заступник директора НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України.

Лобко М. С.¹

ОСОБЛИВОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄС

Корупція споконвічно була однією з найболючіших соціальних хвороб будь-якого суспільства. Це негативне явище є, по суті, таким же давнім явищем, як і сама влада. Об'єктивні фактори свідчать про те, що корупція створює суттєву небезпеку для життєдіяльності багатьох країн світу, і на сьогоднішні масштаби її поширення становлять загрозу для національної безпеки будь-якої країни. Тому на сучасному етапі розвитку, коли відбуваються кардинальні зміни у міжнародному політичному та суспільному житті, змінилися погляди і на проблему протидії корупції.

¹ Студентка 5 курсу факультету міжнародно-правового Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Нині одним із пріоритетних питань порядку денного світової спільноти є формування глобальної антикорупційної стратегії, поєднання зусиль всіх міжнародних факторів на глобальному, регіональному і локальному рівнях [1, с. 184]. Відтак, чинники успішної протидії корупції вже давно відомі та апробовані міжнародною спільнотою. Це насамперед відкритість влади, прозорість та зрозумілість процедур прийняття державних рішень, дієві механізми контролю за діяльністю державних органів з боку громадянського суспільства, свобода слова, свобода та незалежність засобів масової інформації.

Практика тих країн, які сформували на державному рівні ефективну антикорупційну модель і тим самим створили передумови для успішного економічного зростання, викликає постійний інтерес у науковців і політиків. Так, окремі аспекти проблеми корупції країн ЄС у своїх працях досліджували І. Сікора, Є. Невмержицький, О. Новікова, А. Сафоненко, С. Телешун, Ю. Таран, О. Рудик, Є. Перегуда, І. Рейтерович, В. Щербань та інші. Проблеми корупції в державах перехідного типу, у тому числі пострадянського простору, розглядали зарубіжні правознавці, серед яких – Д. Дела Порта, А. Ванучі, В. Пуяс, К. Уоллес, К. Херфер, К. Педерсен, Л. Йохансен, М. Родес, Р. Хислоп та інші, проте питання, пов'язані з особливостями досвіду боротьби з корупцією в ЄС в контексті запровадження відповідних практик в Україні, залишаються не досить дослідженими.

У зв'язку з цим, сучасні завдання публічного адміністрування, євроінтеграційний курс України та політика євроатлантичного співробітництва потребують зваженого та ефективного теоретико-методологічного забезпечення формування антикорупційної політики в Україні. Протягом 2015–2019 років були створені такі державні інституції як: Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне антикорупційне бюро України, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Державне бюро розслідувань, Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА), Вищий антикорупційний суд.

За світовими показниками Індексу сприйняття корупції Transparency International у 2018 р. Україна покращила свої позиції серед інших країн світу. Результат – 30 балів та 126-те місце серед 180 країн. Таким чином, Україна в порівнянні з 2018 роком повернулася назад до 2017 року і тепер

поруч у рейтингу з такими країнами як Киргизстан, Азербайджан та Джибуті [1].

Стосовно протидії політичній корупції в системі державного управління в державах-членах ЄС, то основною проблемою є значна різноманітність законодавства, що регулює відносини в цій сфері і яке багато в чому зумовлене національними традиціями та історією. Антикорупційне законодавство в більшості держав є досить новим і у багатьох випадках недостатньо опрацьованим. Деякі положення з цього питання в державах Євросоюзу закріплені на конституційному рівні, а в деяких – у законодавчих актах [2, с. 55].

Наприклад, досить чітка й ефективна система боротьби з корупцією, яка спирається на солідну нормативно-правову базу та однозначну підтримку суспільства діє у Фінляндії. Для фінської правової системи не є характерними закони з використанням терміну «боротьба» з визначенням певного виду злочину. Фінський законодавець заклав принципи попередження та застереження вчинення злочинів у кожному нормативно-правовому акті, що визначають конкретну сферу діяльності, а не вид злочину. Згідно з положеннями Кримінального кодексу Фінляндії, за вчинення дій, що можуть кваліфікуватися як «корупція», передбачено санкції від штрафу до ув'язнення строком до чотирьох років у залежності від ступеня суспільної небезпеки злочину [3].

При аналізі бельгійського досвіду, можна побачити, що країна пішла не лише традиційним репресивним шляхом – установа кримінальної відповідальності за корупційні діяння, але у ній здійснюється і попередження корупції. Так ця проблема знайшла своє відображення у межах реформи COPERNIC, зокрема, у реформі сектору фінансового контролю. Бельгія розширила поняття корупції стосовно зловживання владою, не обмежуючись лише кримінальним аспектом, а й залишивши місце для таких понять, як роз'яснення норм, їх нагадування, транспарентність поведінки, що приведе до вироблення кодексу поведінки.

Якщо розглянути досвід боротьби з корупцією у Німеччині та Словаччині, то він свідчить про ефективність залучення громадськості для боротьби з корупцією. Зокрема, відомство кримінальної поліції федеральної землі Нижня Саксонія впровадило прийом анонімних повідомлень від громадян про економічні злочини. Таке рішення було прийнято за результатами пілотного проекту, під час якого за чотири місяці до вищезазначеного спецвідділу, який складається всього з 9 працівників

прокуратури та 33 поліцейських, надійшло 184 повідомлення. Карні справи було відкрито у 124 випадках, з яких 30% стосується справ щодо корупції [4, с. 112–113].

Також, важливу роль у боротьбі з корупцією відіграють Національні програми по боротьбі з корупцією, прийняті урядами багатьох держав світу. Першочергову увагу в цих програмах приділено створенню механізмів та системи ефективного контролю, в т.ч. і за роботою недержавних організацій та широкого спектру незалежних засобів масової інформації. З метою проведення ефективною політики у сфері боротьби з корупцією у більшості держав створені та діють спеціалізовані антикорупційні структури. Базовою складовою успішної протидії корупційним проявам є належне антикорупційне законодавство. У вузькому розумінні антикорупційне законодавство – це закони та інші нормативно-правові акти, які встановлюють спеціальні законодавчі положення щодо запобігання корупції, визначають ознаки корупційних правопорушень та відповідальність за їх вчинення, регулюють діяльність державних органів чи їх спеціальних підрозділів, до компетенції яких належить протидія корупції, координація такої діяльності (контроль) та нагляд за нею.

Тобто, необхідність реагування на загрози і проблеми, джерелом яких є корупція, спричинило до розробки міжнародних нормативно-правових актів щодо запобігання корупційним проявам. Результатом спільних зусиль є значна кількість міжнародних документів у сфері протидії корупції, основними з них є Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, Комюніке Європейської комісії від 28 травня 2003 р. щодо комплексної політики Європейського Союзу з протидії корупції, Рамкове рішення Ради Європейського Союзу № 568 від 22 липня 2003 р. «Про боротьбу з корупцією в приватному секторі», Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією Ради Європи, Конвенція про цивільно-правову відповідальність за корупцію Ради Європи, Рекомендації Групи держав проти корупції (GRECO) , Конвенція Ради Європи «Про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом», Страсбурзька Конвенція про корупцію у контексті кримінального права від 27 січня 1999 р. та інші [5].

Аналізуючи результати спільних угод держав у сфері протидії корупції, слід особливу увагу звернути на Конвенцію Об'єднаних Націй щодо протидії корупції [6]. Цей юридичний акт є результатом спільних між-

народних домовленостей, в якому складені ключові положення, необхідні в практичній діяльності щодо протидії корупційним проявам.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що успіх боротьби з корупцією у країнах ЄС залежить не стільки від наявності чи відсутності в державі антикорупційної інфраструктури, скільки від економічних, історичних, культурних та багатьох інших факторів, що лежать зазвичай за межами правового поля. При цьому корупція розглядається як внутрішня та зовнішня загроза. Досить важливо, що зусилля щодо обмеження корупції в цих країнах, як правило, інституціолізовані і вражають своїми масштабами.

Стосовно національної антикорупційної стратегії, важливо, що саме перспектива вступу до Євросоюзу дала істотний поштовх до вироблення антикорупційних стратегій та антикорупційного законодавства, що базуються на нормах європейського права. Сьогодні, в Україні хоча й існують певні зрушення, які демонструють позитивну тенденцію, проте багато чого ще потрібно зробити: детальніше переглянути чинне національне законодавство, системно проводити державні та громадські моніторинги з метою виявлення корупційних ризиків, проте основною задачею для антикорупційної політики є сильна політична воля вищого керівництва держави і сформована на її основі єдина державна політика в галузі боротьби з корупцією, яка б включала комплекс заходів державного, політичного, економічного, соціального і правового характеру.

Список використаної літератури:

1. Інформаційно-аналітичний звіт Transparency International. 2019. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2019/>
2. Семьнин А. С. Противодействие политической коррупции политико-правовыми средствами в государствах Евросоюза (опыт Финляндии и Эстонии). Воронеж, 2009.
3. Семенов В. Кому по силам победить коррупцию? *Вечерний Харьков*, 2019. Вип. № 143.
4. Мельник М. І. Німеччина на шляху боротьби з корупцією. *Право України*. 2000. № 11. С. 111–115.
5. Сінчук О. Конвенція ООН проти корупції: правовий базис запобігання та протидії корупції в Україні. *Юстиніан: юридичний журнал*. 2018. Вип. № 11.
6. Дела Порга Д. Брудні оборудки: учасники, ресурси та механізми політичної корупції. К. І. С., 2006.

Науковий керівник: Трагнюк О. Я., к.ю.н, доц. кафедри права Європейського союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ДИПЛОМАТИЧНІ ПЕРЕГОВОРИ

Дипломатичні переговори відомі ще з давніх часів, а саме з часів ранньої історії Київської Русі були переговори Великої княгині Ольги з імператором Константаном Багрянородним в 957 році, коли Посольство (делегація) Київської княгині нараховувало понад сто чоловік і готувалося дуже ретельно. Іноді переговори проводилися в умовах військових дій, наприклад переговори князя Святослава з візантійським імператором Іоаном I Цимісхієм у човні на Дунаї. Деякі Руські посольства або як їх ще називали делегації очолювались князями-васалами, боярами, купцями [1].

Справді, саме слово «переговори» з'явилося, очевидно, разом із зародженням дипломатії, тобто в період появи і розвитку перших державних утворень. В ті далекі часи головною темою переговорів, як правило, були питання війни і миру, створення військових союзів, обміну бранцями, а особливо представниками знаті.

На сьогоднішній день дипломатичні переговори є основним способом мирного розв'язання спорів і конфліктів, які виникають між державами, один із найпоширеніших у міжнародному праві методів розвитку і поглиблення відносин між державами.

Своє сучасне юридичне оформлення і закріплення практика переговорів знайшла в Статуті ООН, а саме в статті 33, яка вказує, що сторони, які беруть участь у будь-якому спорі, продовження якого могло б загрожувати підтримці міжнародного миру і безпеки, повинні перш за все намагатись розв'язати спір шляхом переговорів, обслідування, посередництва, примирення, арбітражу, судового розбору, звернення до регіональних органів чи угод, або іншими мирними засобами на свій розсуд. Рада Безпеки, якщо вона вважає це необхідним, вимагає від сторін розв'язання їх спорів з допомогою таких засобів» [2].

Але не слід вважати, що переговори проводяться лише для врегулювання спорів і конфліктів. Сьогоднішня дипломатія все частіше звертається до них для розробки і координації загальних політичних, економічних або гуманітарних акцій, що мають міжнародний або регі-

¹ Курсант 3 курсу Інституту підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ональний характер. Тому переговори активно використовуються для погодження і координації окремих зовнішньополітичних, а в деяких випадках і внутрішньополітичних заходів, для вироблення загальної стратегії і тактики у розв'язанні складних проблем науки і техніки, які зачіпають інтереси багатьох країн (наприклад, проблеми Чорнобильської катастрофи). Об'єктом переговорів у наші дні стають загальні питання боротьби з тероризмом, розповсюдженням зброї і наркотиків, захисту довкілля, освоєння космосу і Світового океану, боротьби проти найнебезпечніших захворювань (наркоманія, СНІД) і т. ін. Це дуже яскраво і наочно демонструється в діяльності нових європейських об'єднань (таких, як Рада Європи, Центральноевропейська ініціатива, ОБСЄ, ПАРЄ, ЧЕС і т. п.) [3].

В сучасній дипломатичній практиці широко застосовується кілька видів міжнародних переговорів, серед яких на першому місці стоять дипломатичні (або політичні) переговори. Але активно проводяться і економічні, військові, торгові, переговори з проблем культурно-гуманітарного і науково-технічного співробітництва, спеціальні (галузеві) і т. д. Тобто, будь-які питання, що стосуються інтересів різних країн, можуть обговорюватися на переговорах. В міжнародному праві не існує якихось чітких рекомендацій, як вести переговори, але дипломатичною практикою вироблено певні загальноприйняті норми,

По-перше, всі учасники офіційних переговорів будь-якого виду повинні мати офіційні повноваження своїх урядів або інших керівних органів, що направили їх на переговори. Не потребують спеціальних повноважень лише три офіційні особи країни: глава держави, уряду, а також міністри закордонних справ. В практиці окремих країн таке право згідно з їх конституціями надається і деяким міністрам, зокрема оборони, торгівлі, культури і т. д. Дуже часто переговори від імені своєї держави ведуть послы. В такому випадку їм також не потрібно спеціальних повноважень, бо ведення переговорів з урядом країни перебування відноситься до прямої функції дипломатичного представника відповідно до статті 3 Віденської конвенції про дипломатичні зносини [4].

Проте, якщо в результаті переговорів посол має підписати якийсь договір або угоду, то він обов'язково повинен пред'явити повноваження свого уряду.

По-друге, результати міжнародних переговорів, як правило, фіксуються в загальноприйнятих у міжнародній практиці документах: дого-

ворах, угодах, протоколах, деклараціях, заявах і т. ін. Для інформування громадськості після переговорів публікується комюніке або повідомлення для ЗМТ.

По-третє, згідно зі ст. 102 Статуту ООН учасники переговорів повинні надати для реєстрації і публікації до секретаріату ООН міжнародні договори і угоди, які підписані в результаті переговорів, бо в разі невиконання цієї процедури сторони не зможуть посылатися на них в органах ООН, тобто де-факто ці документи не матимуть міжнародного визнання.

По-четверте, при рівноправних переговорах дотримуються загальноприйнятих норм протоколу і порядку проведення переговорів. Всі делегації, що беруть участь у переговорах, повинні мати належним чином оформлені повноваження (крім тих, кому це не обов'язково). На рівноправних засадах учасники переговорів домовляються про мову переговорів: як правило, це мова країн, де відбуваються переговори, звичайно з відповідним, бажано синхронним перекладом, або одна з офіційних мов ООН (англійська, французька, іспанська, китайська, арабська, російська); про регламент переговорів, попередньо про форму заключного документа, про порядок головування на переговорах [5].

Крім того, загальноприйнято, що глави делегацій на переговорах обговорюють найважливіші питання, а решту великої, складної, часто невидимої роботи здійснюють експерти і радники. Вони ж готують проекти заключних документів, які потім остаточно погоджують глави делегацій, проекти комюніке і повідомлень для ЗМІ.

У дипломатичній практиці існують і особливі переговори, коли йдеться, скажімо, про капітуляцію у війні. Вони мають трохи інші (індивідуальні) процедурні норми проведення і завершення.

Останнім часом на міжнародних конференціях все частіше застосовується метод погодження (консенсус), тобто розробка таких рішень, які всі учасники вважають обов'язковими для себе. Але навіть у випадку консенсусу учасники конференції можуть мати певні зауваження до документів. На основі методу консенсусу проходила робота Загальноєвропейської наради [6].

Використання консенсусу, з одного боку, має позитивне значення, бо свідчить про неможливість нав'язувати волю одних держав іншим, але з другого – це може зумовити затягування і гальмування прийняття рішень, перешкоджати досягненню згоди. Тому під час Загальноєвропейської наради, враховуючи потенційні негативні наслідки застосування методу

консенсусу, держави-учасниці домовились, що правила процедури цієї наради в майбутньому будуть застосовуватися і в наступних загальноєвропейських нарадах-конференціях.

Надзвичайно важливою процедурою проведення конференції є визначення мови для проведення диспутів, складання доповідей, проектів рішень, інших документів. У часи середньовіччя всі переговори велися латинською мовою, яка вважалася мовою всіх «цивілізованих християн», тому ця мова не була чужою і в дипломатичній практиці Української держави козацької доби. У XVIII-XIX ст. мовою дипломатії була французька. Вибір мови конференції залежить від складу учасників, і в нинішніх умовах більшість міжнародних конференцій ведеться переважно англійською мовою. Наприклад, під час Загальноєвропейської наради робочими мовами були англійська, іспанська, італійська, німецька, російська, французька. Переважна більшість учасників сучасних європейських конференцій робочими мовами вважають англійську, німецьку, російську, французьку [7].

Ніхто не забороняє представникам держав користуватися своєю національною мовою, але в такому випадку делегація забезпечує своїми силами переклад матеріалів конференції на одну із її робочих мов. Особливо важливо підкреслити, що члени делегацій на міжнародних конференціях користуються тими ж привілеями та імунітетами, що і представники акредитованих в країні перебування дипломатичних установ.

Отже, дипломатичні переговори є досить важливим аспектом для вирішення та обговорення *представниками держав політичних, економічних та інших питань двосторонніх і багатосторонніх відносин з метою погодження зовнішньополітичної стратегії, тактики і відповідних дипломатичних акцій, обміну думками, взаємного обміну інформацією, підготовки до підписання договорів, врегулювання спірних питань.*

Список використаної літератури:

1. Дипломатический словарь. – М., 1994. – Т. 1.-С. 324–325.
2. Внешняя политика Советского Союза в период Великой Отечественной войны». – М.,1947. – Т. III
3. Див.: Гуменюк В. Міжнародні конференції //«Політика і Час» – 1998. № 8

4. Зарин В. А. Основы I дипломатической службы.-М., 1977.

5. Навчальний посібник «Дипломатичний і діловий протокол». – Полтава: ПолтНТУ, 2018. – 117 с.

6. Кащишин Н. Ввічливість як лінгвістичний феномен у контексті дипломатичної комунікації. Соціолінгвістичне знання як засіб формування нової культури безпеки: Україна і світ. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2018. С. 53–54.

7. Солощук Л. В. Вербальні і невербальні компоненти комунікації в англomовному дискурсі. Харків : Константа, 2006. 300 с.

Науковий керівник: Єфремова К. В., к.ю.н., с.н.с., заступник директора НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України.

Малик К. Р.¹

ДО ПИТАННЯ ПОРУШЕННЯ ЦІННОСТЕЙ ЄС

Європейський Союз на сьогодні це не лише політико-економічний союз держав, це, передусім, спільнота цінностей. Усі держави-учасниці ЄС засвідчили своїми підписами під договором про ЄС свою відданість захисту людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та прав людини – основних цінностей ЄС. Якщо ці цінності опиняються під загрозою в одній з держав-учасниць, інші держави мають можливість ініціювати процедуру, яка може врешті-решт призвести до притягнення усіх порушників до відповідальності.

І, на жаль, такі випадки відбуваються навіть зараз, як свідчить піднята процедура притягнення до відповідальності проти країн Угорщини та Польщі.

Насамперед, хочу зазначити, що влада Угорщини й Польщі в суперечностях про те, чи відповідає їхня політика керівним європейським стандартам та цінностям, протестують початкову сторону їхніх опонентів.

На мій погляд, «верховенство права» та поділ влади – це суттєвий камінь європейської незалежності, одна з основних цінностей, на котрих базується політика Європейського Союзу. Однак, у більшості міжнарод-

¹ Студент 5 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридично-го університету імені Ярослава Мудрого

них європейських держав – різні традиції та культура, і все це безумовно впливає на реалізацію ними спільних цінностей ЄС.

Наприклад, реформа судової влади в 2017 році в Польщі прийшла до переслідування представників судової влади за політичними напрямками та не дотримується основ та принципів незалежного судочинства, викладені в головні базисні документи Європейського Союзу. Дану позицію зазначили у європейській комісії, що в свою чергу стало причиною для початку нового процесу проти сучасної Варшави. Ця комісія відправила певного листа польській стороні, котра тепер має два місяці для отримання пояснень зі своєї сторони боку. Даний лист є першим похідним шляхом, потрібним для початку процесу, взаємопов'язаного із не дотриманням норм і цінностей Європейського Союзу.

Пізніше 19 жовтня Європейський суд дав вказівку Польщі «негайно зупинити» реалізацію нового закону про зменшення пенсійного віку для суддів її Верховного Суду. Відповідно з даним законом, із 3 липня на пенсію мали піти всі судді польського суду, котрим виповнилось 65 років, однак раніше пенсійний вік було визначено на рівні 70 років. Позов проти зменшення пенсійного віку для суддів у Польщі подала Європейська Комісія. Брюссель зазначає, що норма про зменшення пенсійного віку суддів порушує основи незалежності суду і Польща таким чином порушила законодавство Європейського Союзу.

Суд Європейського Союзу також визнав протиправними дії Польщі та Угорщини, та відмовилися приймати біженців під час міграційної кризи 2015 року, порушивши своїми діями власні обов'язки за законодавством Європейського Союзу.

За останні декілька років Європейська комісія подала до Суду ЄС три скарги на Угорщину і чотири – на Польщу. Всі скарги пов'язані з порушенням принципів верховенства права і розподілу влади, а саме зі спробами уряду підпорядкувати собі інші гілки влади. І хоча Європейський суд виніс рішення щодо більшості скарг (зауважу, на користь країн-порушниць), однак, ЄС практично ніяким чином не карає ці держави за відступ від визнаних у ЄС принципів та цінностей.

Причина дуже проста: немає інструментів. Механізм впровадження та реалізації санкцій проти окремої держави у ЄС, який є добровільним альянсом суверенних держав, дуже складний для його застосування на практиці.

Теоретично країну можуть на певний час позбавити права голосу в центральних органах ЄС. Але процедура, викладена у статті 7 Ліссабонського договору є такою, що, на думку багатьох науковців та правників, можливість її реального застосування майже нереальна.

Згідно зі статтею 7 Європейська Рада за пропозицією третини країн союзу, або Європейського парламенту, або Європейської комісії має на основі консенсусу встановити факт серйозного і тривалого порушення цінностей певною країною. Уже на цьому етапі будь-який союзник країни, що провинилася, може самостійно заблокувати процес [1].

Необхідно розуміти і усвідомлювати, що ЄС – це дуже велика й складна інституційна конструкція, яка просто не розрахована на те, щоб швидко і без перепон долати такі складні ситуації. Дана ситуація ж є ще однією віхою в історії ЄС – коли серед держав-учасниць є ті, які доволі радикально відходять від ухвалених у ЄС норм і принципів, і при цьому не несуть за це майже ніякої відповідальності.

На наш погляд, Європейська комісія, якби мала підтримку від інших країн та органів ЄС, могла б частіше подавати позови проти держав-порушниць; вона могла б користуватися і певними фінансовими важелями, а не лише політичними. Крім того, ніхто не забороняє окремим країнам вживати своїх заходів – як приклад, у 2000 році з Австрією, коли до уряду держави увійшла правопопулістська Партія свободи, і 14 країн ЄС оголосили Відню «дипломатичний бойкот»[2].

Виходити ж з ЄС Угорщина й Польща не планують – влади цих країн вважають, що єдиний ринок ЄС є більш вигідним для них. Але водночас цією економічною єдністю інтеграція в Європі і має обмежуватися.

Однак ігнорувати такі порушення цінностей ЄС не може. Адже ігноруючи їх, буде порушуватися стабільність прав людини і громадянина, а також сама суть тих принципів та цінностей, на яких засновано Союз. І зокрема, характеризуючи судову реформу в Польщі, то у всіх країнах ЄС судді можуть ухвалювати рішення щодо загальноєвропейського законодавства і якщо ж в якійсь державі судді виявляться залежними від політичного керівництва, то довіра до них зникне, а це, в свою чергу, підірве довіру до судової системи ЄС в цілому. А в перспективі, взагалі може запустити процес руйнування єдиного єдності в ЄС, оскільки не може бути єдності в системі, коли в одній його частині людина може розраховувати на недоторканність своєї власності та чесний суд, а в іншій – ні.

Список використаної літератури:

1. Договір про заснування Європейської спільноти від 01.01.2015 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text

2. Огляд прецедентного права Суду Європейського Союзу у сферах, що регулюються Угодою про асоціацію між Україною та ЄС [Електронний ресурс] // Association4U. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: https://eu-ua.org/sites/default/files/inline/files/review-of-the-case-law-of-the-eu-court-of-justice-fields-covered-by-the-association-agreement-2018.1.1.ukr_1.pdf.

Науковий керівник: Трагнюк О. Я., к.ю.н., доцент, кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Малик К. Р.¹

ДО ПИТАННЯ ДИПЛОМАТИЧНОЇ СУПЕРЕЧКИ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА УГОРЩИНОЮ

У даній роботі ми спробуємо проаналізувати останні події, які відбувались між Україною та Угорщиною на дипломатичному рівні, адже досить часто постають питання, у котрих державам важко дійти спільного компромісу. Проте, останнім часом учасники почали говорити про бажання покращити взаємовідносини та врегулювати найбільш складні питання. Незважаючи на це, вчинки Угорщини 25.10.2020 р. в день місцевих виборів в Україні ще раз викликали дипломатичну суперечність.

25 жовтня 2020 року Міністр закордонних справ Угорщини Петер Сіярто у публічному просторі закликав громадян Угорщини, які проживали на території України, надати підтримку своїми голосами на місцевих виборах членам політичної партії «Партія угорців України» (KMKSZ). Причиною таких закликів з боку Угорщини можна вважати бажання підтримати угорську діаспору на території Закарпаття, а також отримати представників угорських громадян на місцевому рівні в Україні.

В Україні, однак, такі дії розцінили як пряме порушення норм українського виборного законодавства. Зокрема, ч.1 ст.52 Виборчого кодексу України передбачено, що передвиборна агітація розпочинається кандидатом,

¹ Студент 5 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

партією (організацією партії) наступного дня після дня прийняття виборчою комісією рішення про реєстрацію кандидати (кандидатів) і закінчується о 24 годині останньої п'ятниці перед днем голосування – тим самим провівши агітацію безпосередньо в день голосування угорська сторона грубо порушила українське законодавство. Окрім того п.1 ч.1 ст.57 Виборчого кодексу України передбачено, що участь у передвиборній агітації забороняється: 1) іноземцям та особам без громадянства, у тому числі шляхом журналістської діяльності чи у формі участі у концертах, виставах, спортивних змаганнях, інших публічних заходах, що проводяться на підтримку чи за підтримки кандидата (кандидатів) чи суб'єкта їх висування [1].

Аналізуючи вказані порушення можна прийти до висновку, що Угорщина порушила не лише виборче законодавство України, а й один з основних принципів міжнародного права – принцип невтручання у справи іншої держави (ст.8 Конвенції «Про права та обов'язки держав» 1933р.) [2].

Міністерство закордонних справ України (далі – МЗС України) висловило чітку позицію в даній справі, закликавши представників Угорщини припинити нехтувати принципами міжнародного права та з повагою ставитися до нормативно правових актів України, чим Угорщина, в свою чергу, знехтувала. Також МЗС вказало, що відповідно до Конституції та законів України створені рівні можливості для всіх громадян України реалізовувати свої виборчі права відповідно до міжнародних стандартів [3].

Окрім того, по факту втручання у місцеві вибори, від України надійшло звернення до Організації з безпеки і співробітництва в Європі з метою перевірки та врегулювання даного інциденту, а також було надіслано ноту протесту угорському послу Ійдярто по факту політичної агітації в день місцевих виборів України 25 жовтня 2020 року.

Міністерство закордонних справ Угорщини (далі – МЗС Угорщини) , однак, не вважає вчинене порушенням норм міжнародного права. Аргументуючи свою позицію, МЗС Угорщини зазначило, що має конституційний обов'язок захищати інтереси угорських меншин за кордоном, підтримувати їхні зусилля щодо збереження, забезпечення їхніх прав та створення їм належного процвітання на території України, а тому вчинене міністром Сіярто не може вважатися втручанням у внутрішні справи України.

На наш погляд, наведена аргументація щодо вчиненого з боку МЗС Угорщини є некоректною, оскільки Угорщина не зважила на положення

українського виборчого законодавства, а керуючись лише положеннями власної Конституції чи іншими мотивами, угорська сторона втрутилася у внутрішні справи Української держави, що суперечить основним принципам міжнародного права та дипломатичного права.

При подальшому загостренні цієї суперечки кожна з держав може зазнати певних втрат на політичній арені. Україна ризикує розпочати конфлікт з іншою країною на своїх західних кордонах, що безумовно буде протидією у зближенні з НАТО та Європейським Союзом. Угорщина також ризикує, оскільки образ країни, де відсутні європейські цінності, не принесе користі Угорщині в майбутньому. У той же час етнічні меншини – угорці в Україні та українці в Угорщині не отримують найбільш повного захисту своїх прав та інтересів.

Для вирішення вказаної суперечки, на наш погляд, важливо зрозуміти, які інтереси стоять за викладеними позиціями сторін. Кожна зі сторін має бути зацікавлена у відкритому діалозі, поясненні власних мотивів, своєчасному інформуванні про наміри своєї діяльності, що дозволить зміцнити довіру один до одного навіть в умовах кризи у відносинах. Як Україні, так і Угорщині важливо відновити діалог про співпрацю, розвиваючи подальші способи спільної роботи як на міжнародній, так і на європейській арені, такі як міграція та трудова діяльність, новий торговий діалог, культурна співпраця, енергетична безпека тощо. Така співпраця забезпечить громадянам обох держав найбільш повний захист своїх прав та інтересів, що є основою діяльності кожної держави, і мінімізує конфліктні ситуації як та, що викладена вище.

Список використаної літератури:

1. Виборчий кодекс України: Закон України 19.12.2019 №396-IX // Відом. Верхов. Ради України. – 2020. – № 7. – Ст.5
2. Конвенція Монтевідео [Електронний ресурс]. – 1933. – Режим доступу до ресурсу: https://znaimo.com.ua/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B5%D0%BE.
3. Ukraine with 'unfriendly steps' refuses Hungarian support for Euro-Atlantic integration efforts – Szijjártó [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://en.interfax.com.ua/news/general/698956.html>.

Науковий керівник: Єфремова К. В., к.ю.н., с.н.с., заступник директора НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України.

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

На сьогоднішній день Європейський Союз є тим співтовариством, яке знаходиться у постійному розвитку у різних сферах суспільного життя: економічній, соціальній, культурній, політичній, тощо. Це відбувається передусім через наявність єдиних цілей та цінностей, на підставі яких відбувається функціонування ЄС взагалі та держав-членів зокрема. Проте, діяльність ЄС не є досконалою. Одним із невіршених питань виступає автономія країн-учасниць та їх регіонів. Зокрема, прикладом слугує створення й діяльність таких наднаціональних інституцій, як Європарламент, Єврокомісія, Європейський суд, які поступово заміняють собою національні органи. У цьому звичайно є позитивні сторони, адже регіони отримали можливість звертатися одразу до вищих європейських інстанцій, обминаючи свої національні установи. Проте саме проблеми та навіть політика регіонів зводилась нанівець. Так було аж до Паризького саміту 1972 р., коли було досягнуто рішення про створення Європейського фонду регіонального розвитку. Та й з його втіленням не поспішали ще два з половиною роки, аж до червня 1975» [1, с. 8].

Важливим кроком у вирішенні даного питання став Маастрихтський договір, який враховував вимоги не лише регіональних, але й місцевих спільнот: принцип субсидіарності впроваджено у договірну базу ЄС, створено новий комунітарний інститут – «колективний голос» територій – Комітет регіонів, регіони федеративних держав отримали право представляти свої держави у Раді міністрів. Наступним кроком була створена у 1998 році Асоціація європейських регіонів (об'єднання адміністративно-територіальних утворень), основною метою якої є обмін досвідом та зміцнення зв'язків між індустріальними регіонами, лобювання включення до нових пріоритетів структурних фондів фінансування регіонів з падінням виробництва промислової продукції.

Дана політика Союзу почала змінювати політичне становище регіонів, однак все вагомішою ставала проблема їх економічної нерівності. У абзаці 2 ст. 158 Договору про Європейське Співтовариство ставиться

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури і кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

завдання зменшення відмінностей у розвитку різних регіонів і відсталості найбідніших із них. Наразі саме вирівнювання розвитку регіонів є важливим аспектом європейської ринкової економіки та визначає політику ЄС у сфері регіонального розвитку. Цій меті регіонального вирівнювання слугують Європейський соціальний фонд, Європейський фонд регіонального розвитку і фонд згуртування [2, с. 205].

Під впливом глобалізації та процесів інтеграції на перший план все частіше виступають регіони та міжрегіональні інтереси, які сприяють трансформації ідеї державного суверенітету. Така стратегія все більше поширюється в Європі, яку сьогодні називають Європа регіонів [3, с. 69].

Концепція «Європа регіонів», на мій погляд, є схожою з федералізмом. А тому постає питання: що робити з таким впливом регіонів, адже ЄС – об'єднання країн, а не їх структурних одиниць. Тримати баланс допомагає Комітет Регіонів, який, незважаючи на свій консультативний статус, є органом, з яким обов'язково консультується Рада ЄС при вирішенні питань, що стосуються регіонів.

Комітет регіонів проводить консультації з Європейським Парламентом, Радою або Комісією та складається з таких секцій:

- CIVEX: Комісія з питань громадянства, управління, інституційних і зовнішніх зв'язків;
- COTER: Комісія з питань територіального зближення політики та бюджету ЄС;
- ECON: Комісія з питань економічної політики;
- ENVE: Комісія з питань навколишнього середовища, зміни клімату та енергетики;
- NAT: Комісія з природних ресурсів;
- SEDEC: Комісія з питань соціальної політики, освіти, зайнятості, наукових досліджень і культури.

Європейським союзом була здійснена така регіональна політика: 1960–1980 Регіональна політика «зверху», 1980–1990 «Європа регіонів», 1990–2000 «Європа з регіонами», 2000–2010 «Європа для регіонів», 2000+ Місцева політика. [4, с.65]

Проаналізувавши всі етапи, можна побачити, що навіть сьогодні фундаментальною концепцією залишається «Європа регіонів»: активна участь регіонів у владних функціях Союзу; яка вдало поєднується з територіалізацією, акцентом на специфічності регіонів, виявленні територіальних ресурсів, гнучкому підході до територіальних кордонів і реалі-

зації ідеї розумної спеціалізації, творчого міста та креативного регіону – «Місцева політика».

Таким чином, проблема співвідношення «ЄС-регіон» була наявна одразу після створення об'єднання та має своє місце й у сучасності. Основним завданням виступає підтримка необхідного балансу для здійснення оптимальної політики, яка б задовольняла інтереси усіх її учасників. Проблема відносин «регіон-держава» має вирішуватися в аспектах розподілу між ними функцій таким чином, аби на кожному рівні надавалися такі права, реалізація яких на певному рівні є найбільш ефективною. Цей принцип повинен бути розповсюджений і на управлінські структури всього європейського об'єднання.

Список використаної літератури:

1. Pierret G. The original role of the CPMR in the birth of the AER [Text] / G. Pierret // Regions of Europe. – 1995. – № 10. – Р. 8.
2. Регіональна політика Європейського Союзу [Електронний ресурс]: підручник / [за ред. Віктора Чужикова]. – К.: КНЕУ, 2016. – 495с. – Режим доступу: https://kneu.edu.ua/userfiles/evrointegracii/Pidruchnuk_ERDM_2016.pdf
3. Від Європи держав – до Європи регіонів: трансформація ідеї державного суверенітету /Ю. М. Сліпецька//Грані.-2015-№12/1. – 69-73с.
4. ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ «ЄВРОПИ РЕГІОНІВ» У РАМКАХ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС /М. Ю. Куриляк, // Економічний вісник Донбасу.–2018. – №2(52) . – 60-67с.

Науковий керівник: Косінова Д. С, к.ю.н., асистент, асистент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Олійник О. Д.¹

ДИПЛОМАТІЯ ТА РОЗВІДКА

Зважаючи на невелику кількість наукових досліджень, вивчення особливостей сучасної дипломатії та розвідки як засобу реалізації зовнішньої політики держави є надзвичайно актуальним на сьогоднішній день.

¹ Курсант 3 курсу Інституту підготовки кадрів для Служби безпеки України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Дипломатія та розвідка протягом сторіч були і продовжують залишатися головним інструментом реалізації зовнішньої політики та основним засобом врегулювання міжнародних відносин, тому їм відводиться особлива роль в пошуках шляхів вирішення спірних питань чи інших міжнародних проблем. Ці два види діяльності здавна співіснують у тісному взаємозв'язку [3, с. 7].

Свого часу колишній міністр закордонних справ України Володимир Огризко [6] влучно зазначив, що розвідка завжди використовувала дипломатію для того, щоб працювати «під виглядом і парасолькою дипломатії». На думку міністра, так відбуватиметься завжди, допоки існують дані професії. Є різні способи ведення цієї розвідувальної діяльності. У посольствах працюють військові аташе. Це очевидні військові розвідники, які направлені в іншу країну. З одного боку, для того, щоб налагоджувати взаємовигідні зв'язки, з іншого – принагідно шукати інформацію. В цьому, власне, є збіг по цілям дипломатії та розвідки: вони збирають інформацію. Мета одна й та ж сама, а способи – абсолютно різні. Дипломат ніколи не буде нікого вербувати, у нього абсолютно інша форма роботи.

До слова, античні дипломати, здійснюючи свої місії до іноземних держав і виконуючи офіційні завдання, часто отримували і таємні інструкції, виконання яких зводилося переважно до збору інформації про країну призначення, потрібної на випадок війни з нею. З розвитком посольської справи і встановленням постійних дипломатичних представництв, можливості прихованого збору інформації в іноземних державах значно розширилися. Зрозуміло, що така діяльність викликала протидію, тому розвідка змістила основний акцент у своїй роботі на вербування агентів і розбудову агентурних мереж за кордоном. Своєю чергою, офіційна дипломатія, не задовольняючи всі інтереси держав, набула додаткової форми – таємної. Вона забезпечувала наміри політичного керівництва, які не розголошувалися [3, с. 7].

Таємна дипломатія, як і розвідка, – це прихована діяльність, спрямована на реалізацію державних інтересів, результати якої мають залишатися невідомими для широкого загалу. Ці види діяльності використовують різні методи і засоби для досягнення своїх цілей. Однак принципова різниця між ними полягає у тому, що в таємній дипломатії передбачена наявність двох і більше сторін (держав) для ведення таємних переговорів, вироблення спільної позиції, укладення таємних угод, а роз-

відка – це переважно одностороння діяльність (держави) проти визначеного об'єкта [3, с. 7].

Успіх таємної дипломатії і розвідки залежить насамперед від майстерності осіб, яким доручено виконання таємних завдань, а також від державного керівництва, зацікавленого у таких важливих для його політики інструментах. Від античних часів і до сьогодні таємна дипломатія і розвідка не втратили свого значення, а результати їхньої діяльності продовжують впливати на розвиток відносин між державами [3, с. 8].

Правову основу дипломатії та розвідки в Україні становлять Конституція України, Закони України «Про дипломатичну службу», «Про розвідку», чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, інші закони України, постанови Верховної Ради України, акти Президента України, Кабінету Міністрів України тощо.

У відповідності до закону України «Про дипломатичну службу» [4] дипломатична служба – це державна служба особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності посадових осіб дипломатичної служби, пов'язаній з реалізацією зовнішньої політики України, захистом національних інтересів України у сфері міжнародних відносин, а також прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном (ст. 1 Закону)

Згідно з ст. 6 Закону [4] основними завданнями органів дипломатичної служби є, серед іншого, забезпечення захисту національних інтересів України, реалізація зовнішньополітичного курсу України, спрямованого на розвиток політичних, економічних, культурних, гуманітарних, наукових, інших зв'язків з іноземними державами та міжнародними організаціями, захист прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном, сприяння утвердженню міжнародного авторитету України, піднесенню у світі її іміджу як надійного і передбачуваного партнера, забезпечення дипломатичними засобами і методами захисту суверенітету, міжнародної безпеки, територіальної цілісності та непорушності кордонів України, її політичних, торговельно-економічних, культурних, гуманітарних та інших інтересів тощо.

В свою чергу, у відповідності до Закону України «Про розвідку» [5], під розвідкою пропонується розуміти організаційно-функціональне поєднання визначених цим Законом розвідувальних органів та діяльності, яку вони здійснюють самостійно або у взаємодії між собою та з іншими суб'єктами розвідувального співтовариства з метою забезпечення наці-

ональної безпеки і оборони України, а під розвідувальною діяльністю – систему розвідувальних заходів, що проводяться розвідувальними органами України для виконання покладених на ці органи завдань та здійснення визначених цим Законом функцій (ст. 1). Основними завданнями розвідки є своєчасне забезпечення споживачів розвідувальною інформацією, сприяння реалізації національних інтересів України, протидія зовнішнім загрозам національній безпеці України у визначених законом сферах (ст. 2).

Тобто, з аналізу вищезазначених норм вбачається, що завдання дипломатичної та розвідувальної діяльності дещо збігаються. Розвідка, як і дипломатія, будучи органом державної влади, також входить у політичну систему, й її місце та роль у цій системі визначаються відповідними нормативними актами, а також, що важливо, фактичним станом і можливостями самої розвідки.

Дипломатія і розвідка першочергово вивчають, аналізують, визначають можливі тенденції розвитку міжнародних відносин. Знання їх сутності дозволяють їм бачити, що міжнародні відносини розвиваються не лише в силу об'єктивних законів, але й значною мірою залежать від волі окремих політичних лідерів чи політичних партій. Якщо дипломатія і розвідка об'єктивно враховують політичні реалії, правильно оцінюють обстановку в країні перебування, то їхні дії обов'язково сприяють розвитку й самих міжнародних відносин [1, с. 75].

Схожість дипломатії і розвідки, як функціональних державних органів, насамперед полягає в тому, що перед ними стоїть єдина мета – захист національних інтересів шляхом збору інформації в іноземних країнах про їх діяльність, впливи й плани. У них також єдиний основний об'єкт – країна перебування та її зовнішня і внутрішня політика. Як складові частини державного апарату, і дипломатія, і розвідка входять у структуру його політичної діяльності та виступають засобом забезпечення реалізації зовнішньополітичних інтересів держави [1, с. 75].

Отже, дипломатія та розвідка – це два різні види діяльності, які існують у тісному взаємозв'язку. Їх схожість полягає в тому, що вони є інструментами здійснення міжнародних відносин, засобом проведення зовнішньої політики держави, безпосередньо беруть участь у виробленні цієї зовнішньої політики, адже обоє захищають національні інтереси своєї держави за кордоном. Водночас способи здійснення цих видів діяльності абсолютно різні.

Список використаної літератури:

1. Баліцький В. В. Нові історичні реалії дипломатичної й розвідувальної діяльності / В. В. Баліцький// №31 (2018) : Правничий вісник університету «Крок». С. 71–76 – Режим доступу: <http://lbku.krok.edu.ua/index.php/krok-university-law-journal/article/view/93/76>
2. Паливода В. Розвідка у XXI столітті: нові реалії – нові виклики. Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу: <https://niss.gov.ua/news/statti/rozvidka-u-khkhi-stolitti-novi-realii-novi-vikliki>
3. Пик С. М. Таємна дипломатія і розвідка у міжнародних відносинах: навч. посібник / С. М. Пик . – Львів: Л Н У імені Івана Франка , 2012. – 514 с.
4. Про дипломатичну службу: Закон України від 07.06.2018 р. № 2449-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2018. № 26. Ст. 219.
5. Про розвідку: Закон України від 17.09.2020 № 912-IX . – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text>
6. Розвідка завжди використовувала дипломатію – Володимир Огрязко про роль дипломатів і військових у зовнішній політиці – Громадське радіо – 15 грудня 2019 – Режим доступу: <https://hromadske.radio/>

Науковий керівник: Єфремова К. В., к.ю.н., с.н.с., заступник директора НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України.

Острук А.¹

РОЛЬ БЕСІД В ДИПЛОМАТИЧНІЙ ПРАКТИЦІ УКРАЇНИ

Необхідність і значення бесід в дипломатичній практиці впливають зі ст. 3 Віденської конвенції про функції дипломатичного представництва[1], оскільки, не підтримуючи контактів з офіційними і неофіційними представниками країни перебування, дипломатичного корпусу, дипломат не може отримувати достовірну інформацію про політичне, економічне, наукове і культурне життя в країні перебування, для того аби правдиво інформувати і правильно орієнтувати свій уряд.

Якщо збір і накопичення достовірної інформації про події в країні перебування, підготовка на цій основі зважених пропозицій, спрямованих

¹ Студентка 4 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

на подальший розвиток двостороннього співробітництва, є ключовою метою дипломата, то його особисті контакти з представниками країни служать головним засобом для досягнення цієї мети. Звичайно, дуже багато дає повсякденне ознайомлення з повідомленнями засобів масової інформації, їх ретельна обробка, ведення на цій основі постійно оновлюваних досьє, файлів і т. д.

Однак преса не може замінити живих контактів з людьми, з властивою їм особливою атмосферою взаємної поваги, довіри – невід’ємних умов для глибокого пізнання країни, особливостей її внутрішнього становища і зовнішньої політики. До того ж, покладаючись тільки на повідомлення преси, телебачення та відомостей з мережі Інтернет можна непомітно для себе опинитися в полоні дезінформації, яка вміло формується і направляється.

Тому, на нашу думку, досить ефективним методом діяльності дипломатичних представників є бесіда.

Дослідженням ролі бесід в дипломатичній практиці займалися такі вчені, як : Сагайдак О. П., Молочков Ф. Ф., Лоза О. В., Палех Ю. В., Віденко А. Н., Руденко Г., та багато ін.

У бесіді дипломата знаходять найбільш яскравий прояв його професійна, в тому числі мовна підготовка, загальна ерудиція і культура, глибокі знання положення на батьківщині, особливостей країни перебування, рівня і характеру двосторонніх зв’язків, стану міжнародних відносин, основних міжнародно-правових документів.

Взагалі, дипломатична бесіда – це переговори дипломатів між собою, які проводяться з метою залучення уваги, пробудження зацікавленості, виявлення інтересів і усунення сумнівів, перетворення уявлень співрозмовника і прийняття остаточного рішення.

В міжнародній практиці прийнято виділяти два підходи до організації проведення бесід: 1) через протокольну службу відомства закордонних справ; 2) безпосередньо, шляхом звернення до відповідних державних органів, установ та організацій[5].

На нашу думку, щоб досягти більшої ефективності та успіху , доцільно поєднувати ці два організаційні методи між собою.

Досить часто відбуваються так звані «випадкові бесіди», які можуть бути не зовсім дієвими в дипломатичній практиці, оскільки в обох сторін не було достатньо часу зібрати достатньо інформації про опонента, до-

слідити його погляди на ті чи інші ситуації, через раптовість деякі питання можуть вивести дипломата із рівноваги.

«Спокій ідеального дипломата, – пише Г. Нікольсон, – повинен проявлятися в наступному: по-перше, він повинен бути в хорошому настрої або, в крайньому випадку, вміти не показувати свого поганого настрою, по-друге, він повинен бути винятково терпеливим»[3].

Зазвичай, в таких випадках, дипломати обмінюються декількома фразами та домовляються про майбутню зустріч в комфортних умовах.

Щодо часових обмежень, то за правилами дипломатичного протоколу, бесіда триває 10–15 хвилин, але може тривати і довше, якщо підіймається цікава тема. Проте, при нанесенні протокольного візиту високопоставленій особі необхідно заздалегідь запитати у службового персоналу, яким часом володіє ця особа[2].

Важливою умовою після завершення бесіди є правильне закріплення її результатів – щоденниковий запис. У дипломатичній практиці склалася певна форма таких записів. Вказуються прізвище співрозмовника, його посада, звання, день, година бесіди, її тривалість, місце і з чієї ініціативи вона відбулася. Слід вказати, чи була бесіда «віч-на-віч» або велася за допомогою перекладача. Запис бесіди повинен точно відображати її зміст[6].

Бесіда і подальший її запис, звичайно, носять риси індивідуальності, суб'єктивного розуміння питання. Але це не дає підстави для додання записам таких відтінків, які будь-яким чином згладжували б (або загострявали) питання, спотворювали тональність бесіди, тобто не відображали б її реальний стан[4].

Ми вважаємо, що найголовнішим значенням бесід в дипломатичній практиці є те, що така форма діяльності дозволяє віднайти основу для подальшого зближення сторін та побудувати базис для прийняття компромісного рішення. Оскільки, мета дипломатії – примиряти розбіжності, вирішувати протиріччя, розвивати дружню співпрацю між країнами, мистецтво дипломатичної бесіди в тому і полягає, щоб шукати вирішення міжнародних проблем мирним шляхом.

Отже, регулярні позитивні контакти з офіційними особам, дипломатичним корпусом країни перебування – запорука успіху в роботі кожного дипломатичного представництва.

На нашу думку, для ефективного розвитку дипломатичних контактів слід збільшити кількість проведення бесід, адже порівняно з іншими

формами взаємодії дипломатичних представників, вони дають найкращий результат.

Список використаної літератури:

1. Венская конвенция о дипломатических сношениях [Електронний ресурс]. – 18. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_048#Text
2. Молочков Ф. Ф. Дипломатический протокол и дипломатическая практика, с. 95–97.
3. Никольсон Г. Дипломатия. – С. 73.
4. Попов В. И. Дипломатия – наука и искусство: Современная дипломатия: теория и практика. – М., 2000.
5. Сагайдак О. П. Дипломатический протокол и этикет/Учебное пособие / К.: Знание, 2006. – 380 с.
6. Селянинов О. П. Дипломатические беседы, их организация и проведение. – М., 1993.

Науковий керівник: Окладна М. Г., к.і.н., доцент, доцент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Осьмірко І. Р.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ШПІЦБЕРГЕНА

Територія Архіпелагу Шпіцберген має специфічний статус, вперше закріплений в практиці міжнародного права. Особливість правового режиму Шпіцбергена полягає в поєднанні, здавалося б, несумісних елементів: суверенітету Норвегії над архіпелагом, з одного боку, і міжнародного використання в мирних цілях його території і ресурсів, з іншого, що породжує в сучасних умовах низку політичних і міжнародно-правових проблем. Міжнародно-правовий статус архіпелагу визначено Паризьким договором про Шпіцберген 1920 р., за яким ця територія раніше нікому не належала, була передана під суверенітет Норвегії на певних умовах, головна з яких – забезпечення мирного розвитку Шпіцбергену [8.с.1].

Питання ж про те, хто відкрив архіпелаг, є спірним. Офіційно вважається, що цю територію відкрив голландський мореплавець Віллем

Баренц у 1596 р. Є також інші гіпотези щодо відкриття архіпелагу: теорія про те, що першовідкривачами Шпіцбергену були стародавні вікінги (XII століття) , російські помори або нормани.

Загальновідомо, що освоєння Шпіцбергенського архіпелагу почав російський народ – помори, які, засновували там постійні поселення, протягом багатьох століть (приблизно з 18 століття) . Прибутковою справою, яку здійснювали в водах Шпіцбергена піддані західноєвропейських держав, був китобійний промисел. Однак, про постійні поселення підданих західноєвропейських держав (включаючи норвежців) інформації немає.

Придбання виключного права китобійного промислу у водах Шпіцбергена зумовило спроби його ефективної окупації, які здійснювала Англія і Данія-Норвегія. Але всі ці намагання були безуспішними. Після другої половини XVII китобійний промисел в цих водах перестав здійснюватися, спроби встановити суверенітет щодо цих територій на певний час були залишені. Що стосується намагань деяких західноєвропейських дослідників XX століття обґрунтувати «права» низки держав на Шпіцберген, то ці спроби треба визнати безуспішними, оскільки вони знаходилися в явному протиріччі з міжнародним правом [3, с. 4–6]. Тут діяли принципи ефективної окупації – поняття, що означає окупацію у разі, якщо держава не має договірної чи судового підтвердження володіння частиною своєї території. Питання про ефективну окупацію може розглядатися не тільки щодо *terra nullius*, а й щодо спірних територій. Обґрунтування державою свого права на територію має бути пов'язане не стільки з публічним проголошенням наміру володіти нею, скільки з постійним, безупинним і досить тривалим проявом її влади на цій території.

З останньої третини XIX ст. Архіпелаг Шпіцберген став набувати стратегічного значення завдяки відкриттю родовищ корисних копалин. Остання обставина, у міру розвитку військової техніки, стала грати все більшу роль. Цей період був відзначений запеклою боротьбою між капіталістичними державами за цю територію. У 1871 р правлячі кола Швеції-Норвегії спробували анексувати Шпіцбергенський архіпелаг, попередньо повідомивши про це уряд Росії і низку західноєвропейських держав (Франції, Англії, Німеччини та ін.) . Останні не заперечували проти наміру Швеції-Норвегії, Росія відповіла відмовою. У проведеному обміні нотами між Росією і Швецією-Норвегією (Угода 1872 г.) [7] з ініціативи

уряду Росії був вперше офіційно закріплений міжнародно-правовий статус Шпіцбергенського Архіпелагу [3 с. 6–8].

Статус території визначався такими положеннями: Шпіцберген розглядався як територія, яка не могла бути об'єктом виключного володіння будь-якої держави; визнавалася рівність прав всіх держав в експлуатації природних ресурсів островів, у виробництві там наукових досліджень, розміщенні на них поселень або підприємств, причому діяльність повинна була мати миролюбний характер; зацікавлені держави були зобов'язані на засадах взаємності поважати права інших держав і надавати їм заступництво (або гарантувати їх безпеку) відповідно до міжнародного права. В Угоді 1872 р. було положення про нейтралізацію і демілітаризацію Шпіцбергена.

Крім того, були передбачені переважні права Росії та Швеції-Норвегії на Шпіцбергені, які полягали у визначенні та уточненні його правового статусу, у встановленні правового режиму в його межах, нарешті, в забезпеченні встановленого статусу [3 с. 6–8]. Таким чином, вперше в практиці міжнародних відносин було визначено специфічний правовий статус terra nullius Архіпелагу Шпіцберген, що представляє особливий інтерес для науки міжнародного права.

У 1910–1914 рр. три найбільш зацікавлених держави (Росія, Норвегія і Швеція) виробили на конференціях проєкт конвенції про міжнародно-правовий статус Шпіцбергена. Його остаточне прийняття планувалось на міжнародній конференції у 1914 р. за участі (крім згаданих трьох держав) Великобританії, Франції, Німеччини, США, Голландії та Данії. У проєкті конвенції трьох держав було знову підтверджено статус Шпіцбергена, згідно з яким його територія перебувала в загальному користуванні і на неї не міг поширюватися суверенітет якоїсь держави або групи держав. Водночас, деякі положення Угоди 1872 р. були розвинені, уточнені, доповнені (наприклад, положення про нейтралізацію і демілітаризацію Шпіцбергена). Однак, міжнародна конференція 1914 р., так і не затвердила згадуваний проєкт конвенції.

В період Першої світової війни відбулося зростання економічного і стратегічного значення Шпіцбергена, особливо для Росії і Норвегії, а також Шпіцберген став метою експансіоністських планів Німеччини і Англії. У 1919р. «Шпіцбергенська проблема» стала предметом розгляду на Паризькій мирній конференції. Договір про Шпіцберген був підписаний 9 лютого 1920 року в Парижі представниками Великобританії

(а також чотирьох її домініонів та Індії), США, Франції, Норвегії, Данії, Голландії, Швеції, Італії та Японії. У статті 1 цього документу визнається суверенітет Норвегії відносно Архіпелагу Шпіцберген [2]. Однак, інші держави передбачили низку винятків. Зокрема, громадяни всіх держав-учасників договору мали рівні права з громадянами Норвегії на Шпіцберген, в тому числі в гірських розробках, полюванні, придбанні права власності на земельні ділянки Шпіцбергена і т.д. Згідно зі ст.8, Норвегія зобов'язувалася ввести на Шпіцбергені гірський статут (правила розробки корисних копалин), який також ставив всіх учасників договору, не виключаючи Норвегію [2].

Важливе місце в договорі 1920 р. займає ст. 9, що передбачає нейтралізацію і демілітаризацію Шпіцбергена. Ця стаття доповнюється преамбулою договору про «мирне використання» розглянутих островів. Нейтралізація Шпіцбергену передбачена ст. 9, що острови «ніколи не повинні бути використані у військових цілях» [2]. Однак важливим є те, що зміст наведених положень договору значно ширше поняття нейтралізації в звичайному сенсі цього слова. Для того, щоб розібратися в питанні розмежування нейтралізації та демілітаризації проаналізуємо основні ознаки цих понять.

Під демілітаризованими територіями розуміють певні простори, в межах яких заборонені будь-які види воєнної діяльності [4; 5; 1, с. 3–4]. Тобто забороняється розмішувати збройні сили і озброєння, утворювати воєнні бази, проводити військові навчання та ін. [6, с. 350–351]. Головною відмінністю є те, що правовий режим демілітаризованої території за дією в часі функціонує як в мирний, так і у воєнний час, на відміну від правового режиму нейтралізований територій [1, с. 3–4].

Виходячи з цих положень, заборона використання Шпіцбергена в військових цілях діє не тільки у воєнний період, а й в мирний, в поєднанні з тим, що в ст. 9 міститься невеликий перелік заборонених заходів, передбачає повну демілітаризацію архіпелагу. Відповідно до ст. 9, Норвегія зобов'язана вживати відповідних заходів для запобігання будь-яких дій, спрямованих на використання Шпіцбергена в військових цілях, але разом з тим Норвегія мала право створювати на архіпелазі різні зміцнення, об'єкти воєнного характеру, особливо в мирний час.

Отже, сучасний міжнародно-правовий статус архіпелагу регламентується Паризьким договором про Шпіцберген 1920 р. За цим договором

Архіпелаг Шпіцберген, котрий раніше не належав нікому, входить до складу території Норвегії з умовою забезпечення його мирного розвитку.

Список використаної літератури:

1. Roianova I. V. Comparative analysis of demilitarised and neutralized territories in international law. *Теорія і практика правознавства*. Вип.1 (12) 2019.
2. Svalbard Treaty February 9, 1920. URL: <https://app.uio.no/ub/ujur/oversatte-lover/data/lov-19250717-011-eng.pdf>.
3. Деканозов Р. В. Международно-правовое положение Шпицбергена: автореферат. Свердловский юридический институт. Свердловск. 1966.
4. Демилитаризация и нейтрализация Шпицбергена. *Советский ежегодник международного права*. 1966.
5. Клименко Б. М. Демилитаризованные и нейтрализованные территории: автореферат. Институт государства и права АН СССР. Москва. 1962.
6. Роянова І. В. Історія становлення інституту нейтралізованих територій упродовж ХІХ – на початку ХХ століття: *Підприємництво, господарство і право*. № 5/2020.
7. Соглашение 1872 г. о Шпицбергене. *Вопросы теории советского права*. Новосибирск, 1966.
8. Тимченко Л. Д. Международно правовой статус Шпицбергена и современность: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Киев. 1989.

Науковий керівник: Роянова І. В., асистент кафедри права Європейського Союзу, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Пашкова К. І.¹

ДО ПИТАННЯ ЩОДО РЕАЛІСТИЧНОСТІ КОНЦЕПЦІЇ ЗІТКНЕННЯ ЦИВІЛІЗАЦІЙ ЗА ГАНТІНГТОНОМ

Здавалося б, сьогодні, в епоху глобалізації та поліцентризму, ідеї, висловлені С. Гантінгтоном ще в дев'яностих роках минулого століття, навряд чи на часі. Та чи справді це так? З огляду на таке очевидне пропагування ліберальних цінностей та концепції «нової етики» країнами Заходу, що повсякчас зустрічає опір не тільки ісламських країн, а й пра-

¹ Студентка 3 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ворадикалів країн Європи, ідея конфлікту цивілізацій, що існує в сучасному світі, не потребує доказу своєї актуальності.

Самуель Гантінгтон розглядав цивілізацію як найвище культурне утворення, що об'єднує людей і забезпечує їм певну ступінь культурної самобутності. Так, цивілізація визначається як загальними об'єктивними елементами, такими, як мова, історія, релігія, звичаї, суспільні інститути, так і суб'єктивною самоідентифікацією людей. Цивілізаційна ідентичність, на думку автора, гратиме більш важливу роль в майбутньому: світ буде формуватися в значній мірі під впливом взаємодії кількох головних цивілізацій і одночасного поглиблення розходжень між ними. Найбільш значні за своїми наслідками конфлікти майбутнього відбудуться на «культурних кордонах», що розділяють ці цивілізації. При цьому, основна увага автора приділялася наростаючому конфлікту між західною цивілізацією і рештою світу [1]. Таким чином, ідея Гантінгтона описується формулою «захід проти всіх».

Людство мало змогу знайти підтвердження таким думкам дослідника. Наприклад, хоча творчість, в т. ч. музика; використання гаджетів найпопулярніших брендів Заходу певним чином ширяться світом, інші цивілізації навряд чи адаптуються до західної культури та ідей в цілому. У цьому сенсі, потрібно відмежовувати модернізацію (коротко-покращення якості життя, впровадження нових технологій) від вестернізації (поширення культури). Культурні особливості в рамках кожної цивілізації настільки ідентичні, що злиття декількох цивілізацій неможливе.

У цій роботі автор не буде акцентувати увагу на всіх цивілізаціях з класифікації Гантінгтона, а лише на тих, конфлікт між якими загострюється саме зараз. Втім, важливо зазначити чому саме «стикаються» ті чи інші цивілізації:

по-перше, фундаментальні відмінності між ними формувалися століттями, і зникнуть вони не скоро, тож об'єднання цивілізацій-утопія, збільшення їх взаємодії неодмінно призводить до непорозуміння та конфліктів;

по-друге, відбувається зростання економічного регіоналізму, що укріплює цивілізаційну свідомість кожної окремої цивілізації;

по-третє, через економічну модернізацію і соціальні зміни люди відділені від давніх місцевих ідентичностей; релігія замінила цю прогалину і забезпечує основу для ідентичності.

Гантінгтон також вважав, що деякі з факторів, що сприяють конфлікту, полягають в тому, що як християнство (на якому заснована західна цивілізація), так і іслам- це місіонерські релігії, які прагнуть до переходу інших на свій бік; вселенські релігії, в тому сенсі, що обидві сторони вважають, що тільки їхня віра є правильною; телеологічні релігії, тобто їх цінності та переконання являють собою мету в людського існування [2, с.149].

Релігієзнавці спростовують думки щодо «пасіонарності» ісламу, мовляв, у теперішній час приверженці ісламу (як наймолодшої релігії) такі ж пасіонарні, як і католики часів хрестових походів. У цьому є раціональне зерно. Пасіонарність же західної цивілізації виявляється в її «хрестових походах демократії», які, рано чи пізно, спровокують небувалий конфлікт, подібно до ефекту «стиснутої пружини»: чим більше Захід буде нав'язувати іншим свої цінності, тим швидше станеться зіткнення та конфлікт інтересів з подальшим відторгненням ідей «прогресивного лібералізму», їх критикою та навіть заборонаю (за найжахливішого розвитку подій).

Нехай сьогодні світ розділений не через біполярність ідеологій, а через культурну різноплановість, можливість виникнення конфліктів тільки зростає. Сумніваючись в глобальній реалістичності зіткнення цивілізацій, дайте собі відповідь на наступне питання: «Чи спостерігаємо ми такий самий цивілізаційний конфлікт у межах території України, між її Східною та Західною частинами?». Якщо відповідь є стверджувальною, маємо очевидний висновок: це і є концепція Гантінгтона в дії. І поки аналіз електронних листувань Стенфордського та Корнельського університетів тільки підтверджує теорію «зіткнення цивілізацій» [3], ми є її свідками та акторами.

Список використаної літератури:

1. Сэмюэль Хантингтон: Столкновение цивилизаций? 20.01.2007 URL: <https://gtmarket.ru/laboratory/expertize/2007/2498>
2. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 603 с.
3. Global E-mail Patterns Reveal «Clash of Civilizations» URL: <https://www.technologyreview.com/2013/03/05/179579/global-e-mail-patterns-reveal-clash-of-civilizations/>

Науковий керівник: Бойчук Д. С., к.ю.н., асистент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРИ УХВАЛЕННЯ ПОПЕРЕДНІХ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ СПРАВЕДЛИВОСТІ

Суд європейського Союзу, або, як його прийнято називати – Європейський суд справедливості, є одним із семи основних інституцій ЄС. Незважаючи на численну кількість наукових напрацювань, особливості функціонування даного органу є ще не до кінця дослідженими. Особливо багато питань виникає стосовно процедури ухвалення попередніх рішень Судом справедливості.

Правове регулювання діяльності Суду Європейського Союзу (далі – Суд) здійснюється на підставі договору про Європейський Союз (далі – Договір ЄС), та договору про функціонування Європейського Союзу (далі – ДФЄС) [1]. Стаття 19 Договору ЄС встановлює, що Суд Європейського Союзу складається з Суду, Суду загальної юрисдикції та спеціалізованих судів. Суд Європейського Союзу забезпечує дотримання законодавства у тлумаченні та застосуванні Договорів. Держави-члени надають засоби судового захисту, достатні для того, щоб забезпечити ефективний правовий захист у сферах, охоплених законодавством Союзу. До складу Суду входить один суддя від кожної держави-члена. Судові допомагають Генеральні адвокати [1].

Пунктом «б» частини 3 даної статті встановлено, що суд Європейського Союзу згідно з Договорами, серед іншого, виносить попередні рішення щодо тлумачення законодавства Союзу або чинності актів, ухвалених установами на відповідні звернення судів або трибуналів держав-членів [1].

Процедура ухвалення попередніх рішень є основним каналом комунікації між національними судами всіх держав-членів та Судом. Останній надає свої послуги за запитом національного суду, який стикається з проблемами тлумачення або чинності законодавства ЄС [7, с. 8]. Іншими словами Європейський Суд Справедливості здійснює так звані преюдиціальні провадження по розгляду справ за запитами національних судів.

¹ Студентка 3 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Алгоритм ухвалення попередніх рішень регламентовано статтею 267 ДФЄС [1]. Зокрема, в даній статті йдеться про юрисдикцію Суду виносити попередні рішення стосовно: тлумачення Договорів, чинності та тлумачення актів установ, органів, служб та агенцій Союзу. Крім того, детальніші положення містяться у Статуті Суду та його Регламенті.

Основні принципи процедури ухвалення попередніх рішень такі:

– всі національні суди або третейські суди можуть, а інколи – зобов’язані звертатися із зверненнями до Суду;

– такі звернення можуть бути прийняті до розгляду, лише якщо у національному судовому процесі розглядаються питання права ЄС і для вирішення справи потрібна допомога Суду. Тобто, питання не повинні бути теоретичними. Національний суд зобов’язаний довести, що йому дійсно необхідна відповідь Суду для вирішення справи [7, с. 8];

– національні суди, після ухвалення рішення якими вичерпуються можливості для подальшого судового захисту, зобов’язані подавати звернення щоразу, коли суд має сумніви щодо тлумачення законодавства ЄС або чинності вторинного законодавства;

– питання можуть не стосуватися безпосередньо відповідності національного законодавства законодавству ЄС, однак існують обставини, що описані нижче, коли національний суддя може звернутися до Суду із запитом щодо тлумачення законодавства ЄС для того, щоб встановити, чи відповідає національне законодавство законодавству ЄС;

– надане Судом тлумачення є зобов’язальним для суду, що звернувся із запитом [7, с. 9].

Як правило, національні суди, у яких існують подальші можливості для судового захисту на національному рівні, після розгляду справи зобов’язані звертатися із зверненнями щодо ухвалення попереднього рішення. Усі інші суди мають право надсилати звернення, тобто можуть на власний розсуд вирішувати, чи необхідно звертатися із запитом до Суду справедливості. Звернення щодо ухвалення попереднього рішення в основному стосуються тлумачення первинного законодавства або тлумачення та чинності вторинного законодавства [7, с. 11]. Отже, суд ЄС розглядає такі запити як непрямі, тобто запити, що подаються в порядку преюдиціальної процедури лише через національні судові органи [9, с. 193]. Фізичні або юридичні особи прямо не можуть звернутися до Суду ЄС із відповідним зверненням [6, с. 406].

Виходячи зі змісту ст. 267 Договору про функціонування ЄС, Суд ЄС наділений юрисдикцією відповідати на запити, які стосуються будь-якого питання права ЄС. Втім національні суди іноді зверталися з преюдиціальним запитом щодо тлумачення національного чи міжнародного права, що є неприпустимим. У випадку, якщо Суд не може визначитися, чи стосується запит права ЄС, то сумніви тлумачаться на користь прийняття звернення до розгляду [2, с. 158].

Головним критерієм, яким керується Суд ЄС при визначенні прийнятності преюдиціального звернення, є наявність достатньої інформації для винесення ним повної та кваліфікованої відповіді. Звісно ж, це не стосується ситуації, коли поставлені запитання не мають відношення до справи, яка розглядається в національному суді [2, с. 174].

Враховуючи текст відповідних договірних положень та практику Суду, прийнятними є звернення щодо тлумачення Договору про Європейський Союз, Договору про функціонування Європейського Союзу і Договору про заснування Європейського співтовариства з атомної енергії; тлумачення Хартії фундаментальних прав; тлумачення договорів про приєднання; тлумачення та чинність вторинного законодавства (регламентів, директив, рішень), а також актів м'якого права (тобто рекомендацій); тлумачення міжнародних договорів, укладених Європейським Союзом (наприклад, Угоди про асоціацію між Україною та ЄС), а також прийнятих на їхній основі правових актів (тобто рішень рад асоціації); тлумачення раніше ухвалених рішень Суду та встановлених у них загальних принципів права [7, с. 11].

А. Ю. Липко справедливо зауважує, що незважаючи на обов'язковість преюдиціальних рішень Суду ЄС для судових установ держав-членів ЄС при розгляді тієї чи іншої справи, це не означає, що між національними органами правосуддя та Судом справедливості ЄС існує субординація. Вони функціонують незалежно один від одного і лише тісно взаємодіють з метою однакового розуміння норм права Союзу. Суд ЄС обмежується тлумаченням положень та перевіркою положень права ЄС та не має юрисдикції тлумачити та перевіряти національне законодавство держав-членів. Проте опосередковано він може надати тлумачення національного законодавства для визначення його змісту з метою уникнення повторного змісту у випадках, коли таке національне положення містить посилення на положення права ЄС [6, с. 406].

Пропоную розглянути декілька попередніх рішень, ухвалених судом ЄС, які стосуються перевезень. Одне з них було ухвалене даним судом у справі № С-22/11 від 4 жовтня 2012 року [3]. До суду Справедливості надійшло звернення, подане Korkein oikeus (Фінляндія) щодо ухвалення попереднього рішення, яке стосувалося тлумачення поняття відмови у перевезенні, що є ключовим у Регламенті 261/2004/ЄС. Звернення подано у справі між авіакомпанією Finnair Oyj («Finnair»), з одного боку, та паном Lassooy, з іншого боку, після відмови компанії Finnair компенсувати пану Lassooy збитки, завдані тим, що йому не було дозволено посадку на рейс із Барселони (Іспанія) до Гельсінкі (Фінляндія) 30 липня 2006 року. Ухвалюючи дане рішення, суд зазначив, що поняття «відмова у перевезенні» повинне тлумачитися як таке, що стосується не тільки випадків, коли відмова у перевезенні зумовлена овербукінгом, але й випадків, коли у перевезенні відмовлено з інших причин, наприклад операційних. В свою чергу, статті 2(j) та 4(3) Регламенту № 261/2004 повинні тлумачитися так, що настання «надзвичайних обставин», через які авіаперевізник змінює графік рейсів після настання таких обставин, не може бути підставою для відмови у перевезенні такими пізнішими рейсами або для звільнення авіаперевізника від його зобов'язання виплатити компенсацію пасажиру, якому він відмовляє у перевезенні таким рейсом. Тобто, в даному випадку, було захищене право особи на відшкодування шкоди, внаслідок неналежного надання послуг з перевезення. З цього слідує, що незважаючи на відсутність можливості фізичних та юридичних осіб безпосередньо подавати преюдиціальні запити до суду ЄС, їх права покликаний захищати судовий орган, до якого подано позов.

До слова, незважаючи на те, що рішення Суду справедливості не підлягають застосуванню в Україні, деякі з них опосередковано стосуються прав та законних інтересів українських громадян, які перебувають за кордоном. Наприклад, тривалий час вітчизняні перевізники страждали від штрафних санкцій, які застосовував Уряд Угорщини в особі транспортних, митних і податкових органів на підставі Постанови уряду № 156/2009. (VII. 29.) «Про суму штрафів, які можуть бути накладені в разі порушення деяких положень, що стосуються перевезення вантажів і пасажирів, автомобільного транспорту, а також про пов'язаних зі штрафами завданнях зі сторони законодавчих органів влади». До 12 листопада 2017 року даною Постановою передбачався штраф у розмірі близько

550€ за порушення порядку оплати вартості користування платними автомобільними дорогами Угорщини [8].

22 березня 2017 року Десятою Палатою Суду Європейського Союзу було розглянуто дві справи, справу за позовом Euro-Team Kft. проти Штабу поліції міста Будапешт (Case C-497/15) [4], та справу за позовом Spirál-Gér Kft. проти Штабу поліції міста Будапешт (Case C-498/15) [5]. У цих справах Трудовий і адміністративний суд міста Сегед звернувся до Суду Європейського Союзу про отримання консультативного висновку щодо тлумачення статті 9а Директиви 1999/62/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 17 червня 1999 р. «Про стягнення плати з великовантажних транспортних засобів за користування певною інфраструктурою». Суть звернення полягала у невідповідності штрафних санкцій, визначених Постановою Уряду № 156/2009 вимогам Директиви 1999/62/ЄС в частині їх ефективності, пропорційності та переконливості. Ухвалюючи дане рішення, суд ЄС зазначив, що відповідно до усталеної судової практики, за відсутності гармонізації законодавства ЄС у сфері покарань, застосованих у випадках, коли умови, встановлені положеннями цього законодавства, не виконуються, держави-члени мають право обирати покарання, які здаються їм найбільш слушними (відповідними). Однак вони повинні здійснювати цю владу відповідно до законодавства ЄС та його загальних принципів, а отже, відповідно до принципу пропорційності. Тому, коли є вибір між декількома відповідними заходами, слід звертатись до найменш обтяжливих, а спричинені збитки не повинні бути непропорційними переслідуваним цілям.

Якщо провести аналогію між компетенцією Суду справедливості щодо ухвалення попередніх рішень та судовими органами України, можна помітити деяку подібність з рішеннями Конституційного Суду України, який покликаний вирішувати питання про відповідність Конституції України законів України, інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, та з правовими позиціями Верховного Суду України, основним завданням якого є забезпечення єдності судової практики в Україні. Так само як преюдиціальне рішення суду ЄС, рішення Верховного суду формально не можуть становити прецеденту. Однак на практиці вони має юридичні наслідки навіть за межами справи, у якій виноситься. Досить часто Суд ЄС посилається на раніше прийняті рішення. Національні суди не відступають від підходу Суду справедливості. Сам Суд може відступити від тлумачення, даного при розгляді мину-

лої справи, хоча на практиці це відбувається не часто, оскільки може призвести до підірвання авторитету Суду. Разом з тим, досліджуючи правові позиції Верховного суду, можна спостерігати абсолютно протилежні висновки за подібними справами, розглянутими в різні часи.

Ще однією відмінністю є те, що Верховний Суд виносить такі рішення за наслідками розгляду справи в суді першої інстанції та апеляційному суді, тоді як суд справедливості – під час її розгляду, коли виникли певні труднощі в тлумаченні відповідного нормативно-правового акту або норми права. Тобто, якщо у національній судовій установі виникає сумнів щодо дійсності того чи іншого акта ЄС, така установа має право відкласти його застосування, зупинити провадження по справі та звернутись до Суду справедливості Європейського союзу з запитом про перевірку такого акта на дійсність з обґрунтуванням власної позиції щодо того, чому такий акт має бути визнаний недійсним.

Безумовно, практика винесення попередніх рішень може бути дієвим інструментом для формування українського законодавства у контексті його наближення до законодавства ЄС, тому, вважаю, Україні слід запозичити досвід Суду ЄС у даній сфері.

Список використаної літератури:

1. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union 2012/C 326/01. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012M%2FTXT>
2. Комарова Т. В. Юрисдикція Суду Європейського Союзу: монографія. Х. : Право, 2010. 360 с.
3. Case C-22/11, *Korkein oikeus* (Фінляндія) щодо тлумачення поняття відмови у перевезенні. *European Court reports*. URL: <https://eur-lex.europa.eu>.
4. Case C-497/15, *Euro-Team Kft.* проти Штабу поліції міста Будапешт. *European Court reports*/. URL: <https://eur-lex.europa.eu>.
5. Case C-498/15т, *Spirál-Gép Kft.* проти Штабу поліції міста Будапешт. *European Court reports*. URL: <https://eur-lex.europa.eu>.
6. Липко А. Ю. Особливості преюдиціальної компетенції Суду Європейського Союзу. *Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р.* Харків, 2016. С. 405–409.
7. Лазовські А. Огляд прецедентного права Суду Європейського Союзу у сферах, що регулюються Угодою про асоціацію між Україною та ЄС. URL: <https://eu-ua.org/>

8. Лук'яненко А. Суд Європейського Союзу як спосіб судового захисту українських транспортних підприємств на території ЄС. *Вища школа адвокатури НААУ*. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/sud-yevropejskogo-soyuzu-yak-sposib-sudovogo-zahystu-ukrayinskyh-transportnyh-pidpryemstv-na-terytoriyi-yes/>

9. Фастовець А. С. Преюдиціальна юрисдикція суду справедливості ЄС: рішення щодо дійсності актів. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 3, 2015. URL: sej.org.ua/3_2015/56.pdf.

Науковий керівник: В. О. Галан, к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Поляцкова В. Г.¹

«ДЕФІЦИТ ДЕМОКРАТІЇ» В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Така проблема як «дефіцит демократії» виникла ще з самого початку створення Європейського Союзу. Передусім йшлося про те, що Європейський Парламент був наділений переважно консультативними повноваженнями, а самі інституції віддалені від громадян ЄС, тобто в недостатній мірі враховували їх інтереси.

Що стосується розуміння такого поняття як «дефіцит демократії», то науковці й донині не дійшли до єдиної точки зору, ні щодо власне підходів до визначення цього поняття, ні щодо взагалі наявності чи відсутності даної проблеми. Наслідком цього, передусім, є відсутність критеріїв оцінки цього явища. Оскільки Євросоюз не є ані державою, ані міжнародною організацією, а є унікальним наднаціональним утворенням, як можна виміряти, оцінити, зрозуміти, що наявність демократії в такому об'єднанні забезпечена.

Говорячи ж про наукові підходи до визначення «дефіциту демократії», то їх існують два: соціокультурний та інституціональний.

Прихильники першого зазначають, що з формальної точки зору демократія може існувати, але зберігаючи при цьому дефіцит демократичної легітимності. Це є результатом недостатньої інтегрованості суспіль-

¹ Курсантка 3 курсу Інституту підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ства та відчуття політичної спільності серед громадян, відсутності політичної нації на європейському рівні.

Прибічники інституціонального підходу наголошують на тому, що нестача демократії на рівні Європейського Союзу виникає через слабкі повноваження Європейського Парламенту. Проте постанови Єврокомісії та Ради міністрів, а також рішення Суду Європейських співтовариств зачіпають відносини країн – членів ЄС. Європейська виконавча влада може виконувати свої постанови, навіть незважаючи на опір національних урядів. У той же час, поки повноваження Європарламенту незначні, цим постановами не вистачає безпосередньої демократичної легітимації шляхом «вольового акту об'єднаних європейських громадян».

Відповідно до цієї позиції, розширення повноважень Європарламенту може стати вирішенням проблеми. Тому, з метою подолання саме такого «дефіциту демократії» в 2007 році 27 державами-членами був підписаний Лісабонський договір.

Серед новел Лісабонського договору, які покликані зменшити «демократичний дефіцит», можна назвати такі: 1) розширення законодавчих повноважень Європейського Парламенту (який разом із Радою ЄС стає невід'ємною частиною процесу прийняття рішень на наднаціональному рівні); 2) надання національним парламентам повноважень впливати на вирішення питань на європейському рівні, зокрема через реалізацію права перевірки законопроектів, що розробляються Європейською Комісією (органом, що у переважній більшості випадків виступає ініціатором загальносоюзних законодавчих актів), на їхню відповідність принципу субсидіарності; 3) запровадження унікального інструменту залучення до ухвалення рішень у Союзі громадян ЄС – «громадянської ініціативи» (ч. 4 ст. 11 ДЄС та ч. 1 ст. 24. ДФЄС) . [2, с.89]

Але, існує ряд проблем з реалізацією відповідних положень. Зокрема, щодо другого пункту, то, той термін, який надається національним парламентам для проведення повноцінного аналізу законопроектів є занадто малим. Положення законопроектів можуть перевірятися тільки стосовно дотриманням принципу субсидіарності, але доцільно було ще перевіряти і на принцип пропорційності, так як це торкається питань фінансового забезпечення і тим самим привертає увагу громадян Євросоюзу. Також є певні проблеми з відсутністю достатньо існуючих технічних можливостей у всіх національних парламентах держав-членів ЄС для опрацювання значного числа законодавчих ініціатив. [3]

Що стосується третього пункту, то не дивлячись на те, що запровадження інституту «громадянської ініціативи» суттєво розширює політичні права громадян ЄС, все ж можливість реалізації такого права залежатиме від прийнятності сформульованої пропозиції. В Регламенті №211/2011 про громадянську ініціативу інституції ЄС закріпили чіткі критерії прийнятності «громадянської ініціативи», стадії реалізації цього інституту, визначили вимоги для організаторів ініціатив, порядок їх реєстрації, вимоги до кількості підписів загалом у Союзі та в окремих державах-членах, вимоги щодо перевірки дійсності (автентичності) підписів тощо. Однак, існує застереження Європейської Комісії про те, що вона не реєструватиме ініціативу громадян ЄС, яка передбачатиме внесення змін і доповнень до актів первинного права. З цього випливає, що дане застереження суперечить головній меті запровадження інституту громадянської ініціативи, адже, оскільки сама Комісія має право пропонувати поправки до Установчих договорів, то предмет громадянської ініціативи міг би також стосуватися змін і доповнень у первинному праві ЄС. [2, с.94]

Таким чином, «дефіцит демократії» існує в Європейському союзі як обмеження потенціалу легітимності прийнятих його інститутами рішень – громадяни країн-членів ЄС не можуть брати участь в попередньому обговоренні проблем, які стосуються їх безпосередньо, а мають право лише оцінювати ці рішення за результатами їх практичного втілення.

Отже, без вирішення проблеми «демократичного дефіциту» неможливі ні перехід інтеграційних процесів на якісно новий етап, ні підтримання легітимності Євросоюзу в очах її громадян на існуючому рівні. Забезпечення легітимності виключно за рахунок ефективності політики ЄС або прозорості якості процесу прийняття рішень в Євросоюзі більше неможливо.

Без загальноєвропейських партій, ЗМІ, кращого розуміння функціонування Євросоюзу для власних громадян, без транснаціональних дебатів по значущих питань і введення елементів «громадської змагальності» при занятті вищих посад вирішити проблему «демократичного дефіциту» не уявляється можливим. Створюється ситуація, при якій громадяни можуть висловлюватися «за» або «проти» проекту європейської інтеграції, а ось вплинути на його конкретний зміст їм складніше. [4, с.3]

Отже, якщо говорити про демократію, то в перекладі з грецькою мови вона означає влада народу. Тобто, громадяни обираючи своїх представників до органів державної влади наділяють їх певними повноваженнями задля забезпечення їх інтересів, інтересів держави і всього народу. З огляду на це, можна зробити припущення, що ці самі представники утворюючи таке об'єднання як Європейський Союз, передаючи йому певні суверенні права, діють у межах повноважень наданих їм громадянами, з метою забезпечити інтереси своєї держави. Виходячи з цього принцип демократії є дотриманим. Але, тоді кожна країна-член ЄС має діяти виключно в своїх інтересах, а не задля досягнення спільних цілей всіх держав-членів, як це зазначено в Договорі про Європейський Союз.

Для незалежної України, що обрала стратегію на інтеграцію до європейського співтовариства, утвердження демократичних цінностей означає цивілізаційну спрямованість та перспективу подальшого суспільного розвитку. Тільки тоді, коли буде досягнуто прагнення, закріплене в Преамбулі ДЄС, сформується «союзна нація», і можна говорити про подолання «дефіциту демократії».

Список використаної літератури:

1. Яковюк І. В. «Правові основи європейської інтеграції та її вплив на державно-правовий розвиток України»: дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2014. 474 с.
2. Трагнюк О. Я. Деякі правові засоби подолання дефіциту демократії в Європейському Союзі (на прикладі інституту громадянської ініціативи в ЄС) . *Державне будівництво та місцеве самоврядування* : зб. наук. пр. Х. : Право, 2011. Вип. 22. С. 86–95;
3. Стрелков А. «Демократический дефицит» после Лиссабонского договора. URL: http://www.perspectivy.info/oykumena/europe/demokraticeskij_deficit_posle_lissabonskogo_dogovora_2010-04-09.htm.
4. Врадій О. «Можливості подолання проблеми «демократичного дефіциту» в Європейському Союзі». *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. К., 2010. Вип. 21. С. 267–280.

Науковий керівник: Єфремова К. В., к.ю.н., с.н.с., заступник директора НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПРН України.

РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРИЄДНАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

Рада Європи і Європейський Союз відстоюють спільні цінності прав людини, демократії та верховенства права. Хоча це різні організації, які виконують різні функції, у своїй діяльності вони доповнюють одна одну. Так, спираючись на базові цінності, Рада Європи, об'єднує уряди країн Європи і світу в роботі щодо прийняття мінімальних правових стандартів, зокрема, і у сфері захисту прав і свобод, які знайшли своє вираження у Європейській конвенції щодо захисту прав людини і основоположних свобод 1950 року [1] та практиці Європейського суду з прав людини. Крім того, Рада Європи також стежить за тим як держави, які ратифікували Конвенцію, дотримувались, покладених на них у зв'язку з цим, негативних та позитивних обов'язків.

Європейський Союз розглядає загальні європейські цінності в якості ключового елемента процесу поглиблення політичної та економічної інтеграції. При розробці правових інструментів і угод, що діють в його державах-членах, ЄС часто спирається на стандарти Ради Європи, зокрема і на Європейську конвенцію щодо захисту прав людини і основоположних свобод.

З огляду на це, вважаємо, що процес приєднання ЄС до ЄКПЛ та формування його правового забезпечення є проблематикою, що має велике практичне значення для сучасної науки міжнародного права та права ЄС.

Разом з тим, слід зазначити, що Європейський Союз і досі не є стороною Європейської конвенції про права людини і його правові акти не можуть служити предметом скарг, поданих до Європейського суду з прав людини (далі – (ЄСПЛ)), тому питання, що стосуються перспектив приєднання Європейського Союзу до Європейської конвенції щодо захисту прав людини і основоположних свобод регулярно розглядаються як

¹ Студентка 1 курсу магістратури Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Радою Європи та Європейським Союзом так і є досить дискусійними і в наукових колах.

Як відомо, на початкових етапах становлення Європейського співтовариства, яке стало основою для Європейського союзу, основною метою інтеграційних процесів було розв'язання певних секторальних економічних проблем, тобто, це об'єднання мало, здебільшого, економічний та політичний характер. Питання захисту прав людини не було пріоритетним завданням ЄС на цьому етапі, зокрема, це було викликано небажанням дублювання завдань, які, на той час, вже покладалися на Раду Європи і стосувалися механізму захисту прав людини та основоположних свобод, що втілювалися у існуванні ЄКПЛ та відповідних інституцій, які контролювали виконання положень Конвенції.

Проте, в установчих договорах держави-учасниці закріпили, що Союз поважає основні права людини, які гарантуються Європейською конвенцією про захист прав і основоположних свобод. Крім того, повага прав людини – одна з ключових вимог для держави, яка претендує вступити до Євросоюзу.

Ідея приєднання Європейського Союзу до Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод почала активно обговорюватися юристами і політологами вже в кінці 1970-х років.

Перша спроба початку процесу приєднання була зроблена в 1994 році Європейською комісією, яка звернулася з формальним запитом до Суду ЄС щодо можливості почати відповідні переговори. У своєму Висновку 2/94 від 28 березня 1996 року Суд ЄС вказав, що Європейське співтовариство не володіє необхідними повноваженнями для приєднання і що подібний крок буде рівносильний зміні установчих договорів [4]. У підсумку держави-члени вирішили піти іншим шляхом і виробити власну Хартію основних прав [8] (далі – Хартія) . Незважаючи на те що прийнятий 7 грудня 2000 року документ не мав чіткого юридичного статусу і не носив обов'язкового характеру, до документа стали активно звертатися спершу генеральні адвокати, а після провалу проекту договору про Конституцію для Європи – і Суд ЄС.

Зі вступом в силу Лісабонського договору Хартія набула юридично обов'язкового характеру для інститутів ЄС, а також для держав-членів при імplementації ними права ЄС. У порівнянні з ЄКПЛ Хартія закріплює набагато ширший перелік прав, включаючи набір унікальних прав, наданих громадянством ЄС. А у пункті 3 статті 52 Хартії зазначено, що

в тих випадках, коли права, що містяться в цій Хартії відповідають правам, гарантованим Конвенцією про захист прав людини і основних свобод, зміст і обсяг таких прав повинні бути такими ж, як вони встановлені згаданою Конвенцією [4]. Однак, разом з тим, держави-члени розуміли, що при зростаючій активності Суду ЄС в області прав людини зазначене положення навряд чи буде здатне запобігти розбіжності в практиці ЄСПЛ і Суду ЄС. Тому одночасно з наданням юридично обов'язкового характеру Хартії, міжнародної правосуб'єктності ЄС, оскільки це було теж не мало важливим в процесі приєднання ЄС до ЄКПЛ, в Лісабонському договорі було закріплено положення, згідно з яким Європейський союз повинен приєднатися до Європейської конвенції [5].

Крім того, зобов'язання щодо приєднання ЄС до ЄКПЛ доповнює Протокол №8 стосовно частини 2 статті 6 Договору про ЄС щодо приєднання до ЄКПЛ, який набув чинності 1 грудня 2009 року [5]. Відтак за погодженням договірних сторін до ДЄС та ДФЄС додаються положення статей 1–3 Протоколу №8, за якими угода щодо приєднання ЄС до ЄКПЛ, передбаченого частиною 2 статті 6 ДЄС, забезпечує збереження особливостей ЄС та права ЄС щодо спеціальних положень щодо можливої участі ЄС у контрольних органах ЄКПЛ, а також механізмів, необхідних для забезпечення того, щоб позови держав, що не є членами, та особисті заяви (заяви від індивідуальних осіб) правильно адресувалися державам-членам ЄС та/або самому ЄС залежно від конкретного випадку [2]. Однією з особливостей приєднання ЄС до ЄКПЛ є і те, що, відповідно до положень Протоколу №8, воно не повинно вплинути на повноваження ЄС або його установ.

Однак, переговори щодо Угоди про приєднання були розпочаті лише в липні 2010 року. Чергова затримка після вступу в силу Лісабонського договору 1 грудня 2009 року було пов'язана з необхідністю Ради Європи, що приймає до свого складу лише держави, внести зміни до Конвенції, що було зроблено за допомогою прийняття Протоколу №14, який набрав чинності 1 червня 2010 року, яким вносилися зміни до пункту 2 статті 59 ЄКПЛ щодо того, що поряд із передбаченою можливістю її підписання членами Ради Європи, констатується можливість приєднання до Конвенції саме ЄС [6].

Після розроблення Угоди її було передано до Суду ЄС, який, відповідно до статті 218 Договору про функціонування Європейського союзу,

за запитом інституту або держави – члена ЄС має можливість перевірити міжнародну угоду, яку планує укласти ЄС, на предмет відповідності нормам первинного права ЄС [5]. У своєму Висновку 2/13 Суду ЄС від 18 грудня 2014 р. щодо відповідності проекту Угоди установчим договорам і цінностям ЄС [3] Суд постарався виявити, чи не ставить Угода під загрозу основні характеристики права ЄС і чи дотримані ті умови, які сам Європейський союз визначив необхідними для вступу. І саме на цьому етапі в процесі приєднання ЄС до ЄКПЛ виникло найбільше проблем, які не розв'язані і досі. Так, Суд ЄС не став аналізувати Угоду пункт за пунктом, однак, дав коротку характеристику Угоди, де аналізує основні проблеми, які виникнуть в разі підписання тексту Угоди.

Зокрема, правова позиція Суду щодо приєднання ЄС до Конвенції зводиться до того, що проект Угоди суперечить ч. 2 ст. 6 ДЄС та Протоколу №8 до нього.

Таким чином, враховуючи викладене, очевидним є те, що проект Угоди про приєднання, безумовно, є важливим, так як саме він містить положення, що вносять зміни до Конвенції та регулюють питання представництва ЄС в інститутах Ради Європи, а також взаємовідносин Суду ЄС та Європейського суду з прав людини після приєднання ЄС до ЄКПЛ. Однак винесення Судом ЄС негативного висновку з питання про відповідність цих положень праву Європейського союзу означає тимчасову неможливість продовження процедури приєднання ЄС до ЄКПЛ. У проєкт Угоди повинні бути внесені зміни з урахуванням всіх зауважень, висловлених Судом ЄС. Однак, на нашу думку, не всі зауваження Суду ЄС слід розглядати дійсно раціональними, перш за все, це пов'язано з досить буквальним тлумаченням положень Угоди. Так, Суд ЄС брав до уваги лише «букву закону», однак, зовсім не звертався до «духу», який зокрема виражався і в пояснювальній записці до зазначеного проєкту Угоди.

Отже, цінності та засади міжнародних механізмів захисту прав людини потребують конвергенції в масштабах Європи як на стадії правотворчості, так і правозастосування, а відкладення приєднання ЄС до Конвенції 1950 актуалізує необхідність віднайдіння прийнятних гнучких і конструктивних підходів до інтенсифікації співробітництва ЄС з РЄ у цій сфері, до осмислення змісту і можливостей його ефективної практичної реалізації [7, с. 159]. Тому, безсумнівним є те, що приєднання ЄС

до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод є важливим для розвитку системи захисту прав людини в Європі і визначальним для встановлення єдиної європейської системи захисту прав людини. Однак, враховуючи усю складність цього процесу, яка, на наш погляд, викликана, перш за все, однобічним підходом кожної зі сторін до розуміння його мети та наслідків, вважаємо, що процес приєднання триватиме доти поки сторони не зможуть прийти до консенсусу, при цьому поступившись власними амбіціями задля захисту прав та свобод окремого індивіда.

Список використаної літератури:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
2. Jörg Polakiewicz EU Law and the ECHR: Will EU Accession to the European Convention on Human Rights Square the Circle? *Social Science Electronic Publishing, Inc.*, 2013. URL: <http://echrblog.blogspot.com/2013/04/accession-of-eu-to-echr-draft-agreement.html>.
3. Opinion 2/13 of the Court (Full Court) of 18 December 2014. URL: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text&docid=160882&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir&occ=first&part=1&cid=160518>.
4. Opinion 2/94, of the Court of 28 March 1996 (Accession by the Community to the Convention for the Protection of Humanrights and Fundamental Freedoms) , 1996 E. C. R. C. M. L.R. 1996. V. 2. 1759 p. URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:3645916a-61ba-4ad5-84e1-57767433f326.0002.02/DOC_2&format=PDF.
5. Консолидированные версии Договора о Европейском Союзе и Договора о функционировании Европейского Союза с протоколами и декларациями на 30.03.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#n2.
6. Протокол № 14 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який змінює контрольну систему Конвенції: Міжнародний документ від 13.05.2004 № 14. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_527.
7. Фалалеева Л. Г. Приєднання Європейського Союзу до Конвенції з прав людини: правова позиція Суду. *Судова апеляція*. 2017. № 3. С. 151–161.
8. Хартія основних прав Європейського Союзу: Міжнародний документ від 07.12.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524.

Науковий керівник: Косінова Д. С., асистент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В КУЛЬТУРНІЙ СФЕРІ

Однією із найважливіших проблем сучасності є поява нових викликів, зумовлених явищами глобалізації у світових процесах. Більшість концепцій глобалізації базувалися тільки на економічних, ідеологічних та військових аспектах. Проте, на сьогодні це об'єктивний процес, який носить системний характер, тобто охоплює всі сфери життя суспільства – в тому числі і культурну сферу. Простежується зв'язок глобалізації з інтернаціоналізацією культури [1].

І саме актуальність нашого дослідження обумовлюється вивченням культурної політики Європейського союзу (далі – ЄС), яка спрямована на співпрацю в культурній сфері між державами-членами, на збереження культурної спадщини та підтримання необхідного рівня міжкультурної комунікації. ЄС є полікультурною спільнотою, і для того щоб цей факт не став загрозою для її існування, культура розглядається як основний засіб забезпечення ефективного діалогу і співпраці між державами-членами.

Культурна політика ЄС – досить молоде явище, що характеризується певною неоднозначністю. З одного боку, вона являє собою якийсь штучний концепт, що формується ззовні інститутами ЄС. З іншого боку, вона виступає як процес, спрямований на формування європейської ідентичності та поняття культури як єдиного загальноєвропейського простору.

Перші кроки в культурній політиці ЄС почалися в 70-х роках минулого століття, а після підписання Маастрихтського договору, культурне співробітництво стало офіційною метою існування Європейського союзу, поряд з іншими. Також положення про культурне співробітництво підкріплювалися статтею 167 Договору про функціонування Європейського союзу [2].

Сьогодні ж стратегія культурного розвитку зосереджується на трьох основних завданнях: підтримка культури як двигуна соціального й економічного розвитку; підтримка міжкультурного діалогу та роль культури

¹ Студентки 5 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

в забезпеченні мирних зв'язків усередині спільноти; зміцнення співпраці у сфері культурної спадщини [3].

Але в утворенні спільного культурного простору ЄС стикається з певними проблемами, які можуть заважати реалізувати такі цілі.

По-перше, це є мусульманський фактор. Міграційні хвилі, можливий вступ Туреччини до Євросоюзу викликає протиставлення двох релігій – християнства й ісламу. Через це дедалі більше проявлятиметься різно-рідність суспільства, і про європейську ідентичність мова йти не може. Хоча, ЄС це не релігійне об'єднання, та конфесійна належність не є критерієм вступу до спільноти, але у свідомості європейців їхня самотність ґрунтується саме на християнських цінностях. Як зазначає С. Хантінгтон, «народи й країни схожих культур зближуються, а народи й країни різних культур розходяться» [4, с. 22].

По-друге, розширений культурний простір в умовах ціннісного плюралізму створює можливість для припливу культурних цінностей низької якості, що може призвести до безконтрольного культурного різноманіття.

По-третє, як зазначають деякі науковці, у європейців відсутня спільна пам'ять стосовно епохальних подій, оскільки кожна європейська країна має власну історію зі своїм минулим, яке може не вписуватися в бажане спільне минуле Європи. Ця пам'ять впливає і на сучасних європейців.

Попри все це, ЄС продовжує об'єднувати європейські держави в культурній сфері. З цього питання прийнято вже безліч нормативно-правових актів, які регламентують проведення певних програм, які покликані на захист культурної спадщини, на підтримку молодих митців, наприклад : Висновок Ради «Про розробку плану дій, щодо культурної спадщини» від 17 червня 1994 року, Регламент Комісії ЄС № 752/93 покликаний надати інструменти контролю за вивезенням з території ЄС культурних цінностей в так звані треті держави, тобто в держави які розміщені за межами ЄС, та інші.

Європейський Союз створює фонди, які надають гранти, чи іншу фінансову допомогу у культурній сфері. Можна виділити такі фонди : 1) Europe for citizens; 2) Creative Europe; 3) European youth foundation.

І звичайно, створено інституції, які займаються саме питаннями культури, це: Комітет з культури і освіти при Європейському парламенті; Генеральний директорат з Освіти і Культури ; Виконавче агентство з освіти, культури та аудіовізуальних засобів.

Наприклад, діяльність ЄС проявляється в боротьбі з масовою культурою (Програма «Культура -2000») , шляхом надання можливостей для творчості всім прошаркам населення. Реалізуються програми, які покликані створити єдині електронні бази даних пов'язані с музеями, приватними колекціями, бібліотеками та ін., однією з таких була програма «Chance». Велика увага приділяється мові, адже це опора будь-якої культури.

Отже, цілі європейської культурної політики, сьогодні полягають у тому, щоб вивести на перший план загальноєвропейську культурну спадщину, підвищити почуття причетності до неї кожного європейця, в той же час ставлячись з розумінням і повагою до культурних, національних і релігійних відмінностей. Саме на цьому і заснована європейська інтеграція.

Список використаної літератури:

1. Беляева Е. Е. Культурная интеграция как основная стратегия культурной политики Европейского союза.: М. : МПГУ, 2012. 140 с.
2. Treaty on the Functioning of the European Union URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>
3. Ковальчук Т. І. Культурний фактор європейської інтеграції (на прикладі Європейського Союзу) : автореф. дис. ... канд. політич. наук : 23.00.04. Київ, 2009. 18 с.
4. Huntington S. The Clash of Civilizations? *Foreign Affairs*. 1993. Vol. 72. № 3.

Науковий керівник: Трагнюк О. Я., к.ю.н., доцента кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Снігур А. І.¹

КОНСУЛЬСЬКИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ТА СВОБОД ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ЗА КОРДОНОМ

В умовах сьогодення проблема захисту прав та свобод громадян України за кордоном стає все гострішою та займає все більш вагомe зна-

¹ Студентка 4 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

чення як для кожного з нас, так для суспільства в цілому. Для України питання консульського захисту громадян набуває своєї актуальності, так як сьогодні досить велика кількість українців перебуває за кордоном. За даними МЗС України налічується близько 7 200 000 громадян України, які тимчасово перебувають або постійно проживають за кордоном, з них лише 466 121 особа перебуває на консульському обліку [1, с.6, 8]. Найбільше українців проживає в Російській Федерації (2 019 423 особи) , Польщі (464 000 осіб) , США (400 000 осіб) , Італії (239 424 особи) , Ізраїлі (220 000 осіб) тощо [1, с. 7]. Така статистика вкотре підтверджує важливість та значимість інституту консульського захисту громадян за кордоном.

У юридичній літературі питанню захисту прав та свобод громадян за кордоном присвячено низку наукових праць, серед яких: Бабаєв В., Бліщенко І. П., Єрмоленко Д., Задорожня Г., Кондик О. П., Павловська Н., Фелонюк Д., та інші.

Правою основою забезпечення діяльності консульських установ з питань захисту прав та свобод громадян України є, насамперед, Віденська конвенція про консульські зносини 1963 р., Конституція України, Консульський статут України тощо.

Відповідно до ст. 5 Віденської конвенції про консульські зносини 1963 р., однією з основних консульських функцій є захист в державі перебування інтересів громадян акредитуючої держави, надання допомоги та сприяння громадянам акредитуючої держави тощо [2]. Статтею 20 Консульського статуту України передбачено, що консул зобов'язаний вживати заходів для того, щоб юридичні особи та громадяни України користувалися в повному обсязі всіма правами, наданими їм законодавством держави перебування і міжнародними договорами, учасниками яких є Україна і держава перебування, а також міжнародними звичаями [3]. Однак, в цих документах, на жаль, відсутнє законодавче закріплення самого поняття консульського захисту, що, на нашу думку, є актуальною проблемою в міжнародному праві.

Зі змісту норм зазначених законодавчих актів стає зрозумілим, що проблема захисту прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб України за кордоном є пріоритетним напрямком роботи консульських установ. З цього приводу, на сучасному етапі за межами нашої країни станом на 2019 рік функціонує 116 закордонних дипломатичних установ, серед яких: 80 – консульських підрозділів посольств; 19 – генеральних консульств; 14 – консульств та 3 консульські відділення [1, с. 4].

Варто зазначити, що основні права та обов'язки консула в сфері захисту юридичних осіб та громадян України передбачені Консульським статутом України. Пропонуємо розглянути повноваження консульських установ у даній сфері на прикладах із практики.

Так, в контексті здійснення діяльності по захисту прав громадян України за кордоном консульськими установами станом на 2019 рік було звільнено з-під варті 901 громадянина України; відвідано 1967 утримуваних під вартою громадян України, у тому числі 751 на території РФ; встановлено місцезнаходження співвітчизників та відновлено контакти з їхніми родичами в Україні у 722 випадках; повернуто на Батьківщину 21 постраждалого від торгівлі людьми; надано сприяння у звільненні та поверненні в Україну 11 незаконно утримуваних на території Росії політв'язнів та 24 моряків; за сприяння консульських посадових осіб на базі медичних та рекреаційних закладів іноземних держав пройшли лікування, реабілітацію та оздоровились 3653 громадянина тощо [1, с. 32, 33].

Таким чином, беручи до уваги норми зазначених вище законодавчих актів та дані 2019 року щодо здійснення консульськими установами діяльності по захисту прав громадян України за кордоном, можна зазначити наступне. Основним напрямом роботи консульських установ відповідно до Консульського статуту України є захист за кордоном прав та інтересів юридичних осіб та громадян України. Так, консул вживає заходів щодо виявлення випадків порушення прав та законних інтересів громадян своєї держави за кордоном та недопущення будь-якої дискримінації громадян за кордоном порівняно з громадянами держави перебування [4]; має відновлювати порушені права юридичних осіб і громадян України, приймати як письмові, так усні звернення юридичних осіб і громадян України, вести облік громадян, які постійно проживають або тимчасово перебувають у його консульському окрузі, інформувати громадян, які тимчасово перебувають у його консульському окрузі, про законодавство держави перебування [5, с. 16], а також надати допомогу у зв'язку з нещасним випадком або хворобою, арештом чи затриманням, втратою або викраденням паспорту тощо [4].

Таким чином, на консульські установи покладається широкий спектр повноважень щодо захисту прав та свобод громадян України за кордоном, однак в ході дослідження даної теми постали проблемні питання, які необхідно врегулювати для ефективнішої роботи консульських установ.

По-перше, на сьогодні поняття консульського захисту, на жаль, законодавчо не закріплено ні в міжнародному праві, ні в внутрішньодержавному праві України. На нашу думку, вирішення даної проблеми має важливе практичне значення, так як юридичне визначення поняття «консульський захист» надасть можливість чітко окреслити, що має робити консул задля забезпечення прав та інтересів українського громадянина, а що не належить до його прямої компетенції. З огляду на це, вважаємо, що напрямком вирішення вказаної проблеми, в першу чергу, є закріплення поняття «консульський захист» на законодавчому рівні.

По-друге, в зв'язку з тим, що багато громадян України знаходяться за її межами, ми вважаємо за необхідне запровадити нову процедуру консульського обліку громадян України у закордонних дипломатичних установах України.

По-третє, як відомо, консул не може бути законним представником фізичних або юридичних осіб України за кордоном через відповідні обмеження, передбачені законодавством іноземних країн та міжнародними договорами. Тому, громадянам України з метою більш ефективного захисту своїх прав, окрім звернення до консула, необхідно подати заяву до правоохоронних органів відповідно до національного законодавства країни перебування [6, с. 134]. Це, на наш погляд, свідчить про обмежені можливості консульського реагування в багатьох справах, які виникають з приводу правових спорів. З огляду на це, пропонуємо врегулювати дану проблему шляхом надання можливості консульським установам виконувати обов'язки законних представників громадян за кордоном.

На сьогодні діяльність консульських установ має високе практичне значення у механізмі реалізації завдань щодо захисту та забезпечення прав, свобод та інтересів громадян за кордоном. З огляду на це, ми вважаємо, що запропоновані нами зміни дадуть змогу врегулювати зазначені вище проблеми. Ці питання залишаються відкритими та потребують подальшого наукового дослідження, що в свою чергу призведе до можливості вдосконалення законодавства в цій сфері.

Список використаної літератури:

1. Результати роботи МЗС на консульському напрямі у 2019 році. Міністерство закордонних справ України: веб-сайт. URL: <https://mfa.gov.ua/konsulskipitannya/departament-konsulskoyi-službi/rezultati-roboti-na-konsulskomu-napryami>
2. Віденська Конвенція про консульські зносини: Конвенція ООН. Міжнародний документ від 24. 04. 1963 р.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_047#Text

3. Про Консульський статут України: Указ Президента України від 02.04.1994 № 127/94. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/127/94#Text>

4. Консульський захист громадян. Посольство України у Федеративній Республіці Німеччина: веб-сайт. URL: <https://germany.mfa.gov.ua/konsulskipitannya/konsulskij-zahist-gromadyan>

5. Павловська Н. Захист прав та інтересів громадян України, що перебувають за кордоном. Наукова бібліотека. 2013. № 16. С.15–18.

6. Фелонюк Д. Консульський захист прав та свобод громадян України за кордоном. Історико-правовий часопис. 2019. № 1 (13) . С.131–137.

Науковий керівник: Окладна М. Г., к.ю.н., доцент, доцент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Тонконог О. О.¹

ЄВРОПЕЙСЬКА ПОЛІТИКА СУСІДСТВА

Європейська політика сусідства мала на меті створити на південь і схід від нових кордонів розширеного Європейського Союзу зону стабільності, миру і добробуту шляхом налагодження тісних довготривалих відносин з сусідніми країнами.

Завдання ЄПС полягає у тому, щоб поділитися перевагами розширення ЄС 2004 року з країнами-сусідами у відношенні зміцнення економічного простору з прозорими кордонами, вільного руху товарів, капіталів, послуг, людей, економічних засад, які підвищують гідний рівень життя людей, а також розробка ефективних механізмів розв'язання проблем у різноманітних сферах: політичних, соціальних, культурних або охорони навколишнього середовища. Дану програму було розроблено з метою упередити появу нових ліній розмежування між розширеним ЄС та його сусідами та запропонувати їм можливість участі у різноманітних видах діяльності ЄС за допомогою більш інтенсивної співпраці. ЄПС продовжувала виконувати одне із стратегічних завдань Європейського Союзу, визначеного у Європейській стратегії безпеки у грудні 2003 року, а саме розбудові безпеки у сусідських регіонах.

¹ Студент 5 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЄПС слід розмежовувати із потенційним членством. У її рамках пропонуються привілейовані відносини з сусідніми країнами, які будуть розвиватися на засадах взаємного зобов'язання дотримуватися спільних цінностей, особливо у сферах верховенства права, належного державного управління, поваги до прав людини, включаючи права меншин, сприяння добросусідським відносинам, а також принципам ринкової економіки та стабільного розвитку. Рівень прагнень ЄС у його відносинах зі своїми сусідами залежатиме від міри, до якої вони поділяють ці цінності у дійсності.

Згідно із цим методом пропонується разом із країнами-партнерами визначити комплекс пріоритетних завдань, виконання яких наблизить їх до Європейського Союзу. Ці пріоритетні завдання увійдуть до спільно погоджених планів дій, що поширюватимуться на ключові сфери, у яких будуть здійснюватися відповідні конкретні заходи. Такими сферами є політичний діалог і реформа; торгівля та заходи, спрямовані на підготовку партнерів до поступової участі у внутрішньому ринку ЄС; правосуддя та внутрішні справи; енергетика, транспорт, інформаційне суспільство, охорона довкілля та дослідницько-інноваційна діяльність; а також соціальна політика та культурно-освітні контакти між людьми.[3]

Політика, яка була спершу визначена Комісією у її Комюніке про Ширшу Європу у березні 2003 року, свідчить про високий пріоритет, що надається Європейським Союзом формуванню майбутніх відносин з його сусідами. Він прагне повністю скористатися існуючими засобами та запроваджує нові механізми, такі як Європейський механізм сусідства, для сприяння транскордонній та транснаціональній співпраці.

Комісія представила Стратегію та звіти про сусідні країни 12 травня 2004 року. Зазначена Стратегія є першим важливим кроком до встановлення конкретних умов, на яких Європейський Союз буде більш тісно працювати зі своїми сусідами, щоб поділитися з ними перевагами свого розширення. За допомогою цієї Стратегії пропонується засіб для впровадження більш сучасного та політично зорієнтованого підходу ЄС до відносин з країнами-сусідами через об'єднання основних механізмів, що знаходяться у розпорядженні ЄС і держав, які входять до нього. Таким чином буде зроблено внесок у подальше просування та підтримку завдань ЄС у сфері зовнішньої політики. Пізніше буде також внесено конкретні пропозиції для Планів дій, що спиратимуться на зазначену Стратегію та звіти про сусідські країни.[1]

Робоча група Комісії з питань Ширшої Європи координує цей процес у тісній співпраці з Генеральним секретарем, Високим представником з питань спільної зовнішньої політики та безпеки, країною, що головує в ЄС, та іншими державами ЄС.

Основними складовими Європейської політики сусідства є: стратегія, яка визначає принципи, географічний масштаб і методологію впровадження ЄСП, а також питання, що стосуються регіональної співпраці. У ній також пояснюється, яким чином буде надаватися фінансова підтримка впровадженню ЄПС, і визначається, як буде здійснюватися співпраця у таких сферах, як економічно-соціальний розвиток, торгівля та енергетика.

Таким чином, дана стратегія є важливим кроком у визначенні конкретних умов, на яких Європейський Союз працюватиме зі своїми сусідами, щоб поділитися з ними перевагами свого розширення. За допомогою цієї програми пропонується засіб для більш сучасного та політично зорієнтованого підходу ЄС до відносин з країнами-сусідами через об'єднання основних механізмів, що знаходяться у розпорядженні ЄС і держав, що входять до нього.

Також слід відмітити запропонований Європейський механізм сусідства (ЄМС), впровадження якого відбуватиметься починаючи з 2007 року у рамках наступної Фінансової перспективи. За допомогою ЄМС надаватиметься фінансування для підтримки заходів з обох сторін зовнішнього кордону ЄС на заміщення існуючих транскордонних програм. Фінансування буде надаватися не лише проектам, що знаходяться власне на кордоні, але також поширюватиметься на регіональні проекти із залученням кількох країн-партнерів.[1]

До 2006 Комісія ставить за мету значно удосконалити координацію існуючих механізмів транскордонної співпраці у рамках програм сусідства.[1]

У звітах про сусідні країни визначається прогрес, досягнутий кожною країною у двосторонніх відносинах та впровадженні пов'язаних реформ. Вони відображають політичну, економічну, соціальну та інституційну ситуацію у цих країнах і зосереджуються на пріоритетних сферах Європейської політики сусідства.

Європейська політика сусідства застосовувалась до найближчих сусідів ЄС. Цими країнами є Алжир, Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Єгипет, Грузія, Ізраїль, Йорданія, Ліван, Лівія, Молдова, Марокко, оку-

повані палестинські території, Сирія, Туніс та Україна. Вона пропонує переваги поглиблених відносин, і саме з її допомогою ЄС має намір сприяти урядам даних держав у реалізації завдань політично-економічних реформ. Для досягнення цілей, сформульованих у стратегії Європейської політики сусідства, вказано пріоритети, які наблизять сусідні країни до ЄС. Саме ці пріоритети враховано у спільно погоджених планах дій, які стосуються таких питань, як політичний діалог та реформи; економічне та соціальне співробітництво та розвиток; галузеві питання (енергетика, інформаційне суспільство, охорона навколишнього середовища тощо). Україна в першу чергу повинна була продовжувати на всіх рівнях наголошувати про свій євроінтеграційний вибір і прагнення в довгостроковій перспективі набути повноправного членства в ЄС; розробити довгострокову деталізовану програму інтеграції України до ЄС. закріпити досягнуті в переговорному процесі з ЄС щодо укладення нового базового договору узгоджені положення, які будуть максимально сприятливими для практичного наближення України до ЄС у всіх можливих сферах. У зв'язку з цим, незважаючи на малу ймовірність закріплення в договорі положення про відкриття перед Україною перспективи її вступу до ЄС, продовжувати всіма можливими засобами просувати цю ідею в підготовчому та переговорному процесах. Виходячи з цього, Україна робила все можливе для того, щоб знайти спільну мову з ЄС для поглиблення співпраці у різноманітних сферах.[2]

На мою думку, Європейську політику сусідства (ЄПС) спрямована на те, щоб не виникла нова лінія розподілу між розширеним ЄС і країнами-сусідами, і надати їм можливість брати участь у різних видах діяльності ЄС завдяки тіснішій політичній, економічній, культурній співпраці. Також велику увагу приділили співпраці у сфері безпеки, зміцнення миру та підвищення прав людини. Якщо оцінити перспективу розвитку даної програми, то можна виділити, що були конкретні проблеми пов'язані з різними цілями держав-сусідів у взаємовідносинах з ЄС. Адже деякі країни сходу прагнули набути членство ЄС та намагалися знайти спільний дипломатичний діалог, але інші не мали таких перспектив та намірів. Все ж таки переваги ЄПС нівелюють усі можливі недоліки і, на мою думку, дана стратегія була влучною спробою зацікавити держави вступити в ЄС, а також зміцнити та налагодити відносини між Сходом та Заходом.

Список використаної літератури:

1. Перепелиця Г. Нові інструменти «Східного партнерства» і можливості для країн учасниць. *Відносини Україна – ЄС у форматі «Східного партнерства» і можливості для країн-учасниць*. (10) липень, 2009.
2. Друзенко Г. Європейська політика сусідства: підсумки та перспективи для нового українського уряду. URL: [http:// uspsparlament.org.ua](http://uspsparlament.org.ua).
3. Халаджи В. В. Європейська політика сусідства як важливий напрям зовнішньої політики ЄС – «східний» та «південний» виміри ЄПС. *Освіта регіонів*. 2010.

Науковий керівник: Трагнюк О. Я., к.ю.н., доцент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Тонконог О. О.¹

ХАРАКТЕРИСТИКА ДИПЛОМАТИЧНОГО ПРОТОКОЛУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Дипломатичний протокол є важливим елементом у реалізації зовнішньої політики як країн, так і міжнародних організацій. При виконанні зовнішньополітичних заходів кожна дипломатична служба повинна дотримуватися встановлених правил, традицій, умовностей, тобто це те, що в себе включає дипломатичний протокол. Саме за допомогою нього відносини між суб'єктами міжнародного права розвиваються в дружній, мирній атмосфері.

Питанням ЄС щодо зовнішніх відносин займається Європейська служба зовнішніх справ, яка на даний момент виконує роль Міністерства закордонних справ та дипломатичного корпусу на рівні Європейського союзу. Тож саме цей орган виконує основні функції щодо дотримання норм та стандартів дипломатичного протоколу. [3]

Якщо країна має намір встановити дипломатичний зв'язок з ЄС через посла, то вона повинна направити в протокольну службу Європейської комісії запит на агреман. Відповідь може прийти через пару місяців, бо всі процедурні моменти повинні бути схвалені з Європейською комісією,

¹ Студент 5 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Радою ЄС та державами-членами. Коли ця процедура благополучно завершується, про результат МЗС акредитуючої країни сповіщають вербальною нотою.[1]

В очікуванні прибуття посла Комісія протокольної служби звертається до МЗС країни з проханням надати належні послуги привілеї та імунітети і сповістити про це митну і прикордонну служби. Посол везе з собою підписані главою держави вірчі грамоти. У посла на руках повинні бути також копії цих документів. Копії передаються в протокольні відділи комісії та Ради. У протокольний відділ комісії посол передає також дві фотографії – для пропуску в будівлю комісії, а також в штаб-квартиру. Час для прийому посла окремо з головою Ради ЄС і окремо з головою комісії призначається напередодні, де останньому він вручає вірчі грамоти. Дрес-код церемонії – темний костюм або національний одяг. Посла можуть супроводжувати один-два члени місії. Обмін промовама не передбачений. Після завершення церемонії у голови Комісії посол може залишити представнику протокольної служби свою візитну картку для передачі іншим членам комісії. Посол вважається офіційно приступив до своїх обов'язків тільки після вручення вірчих грамот.[2]

Посол інформує глав інших інститутів Європейського Союзу та постійних представників країн-членів про те, що він приступив до виконання своїх обов'язків, і пропонує нанести їм візит у найближчий зручний для них час.

Дуайеном дипломатичного корпусу ЄС є папський нунцій. Глава Місії, довше за інших перебуває на цій посаді, допомагає нунцію і заміщає його, коли той відсутній. У списку дипломатичного корпусу не включається не дипломатичний склад місії, який використовується на адміністративній або технічній роботі, члени їх сімей і домашні працівники.[4]

З приводу видачі посвідчення особи або інших офіційних документів дипломатам і членам їх сімей, а також видачі дипломатичного номера машини глава Місії направляє в протокольну службу МЗС країни письмовий запит, докладаючи до нього необхідні документи.

Місія вербальною нотою сповіщає протокольну службу комісії щоразу, коли новоприбулий член дипломатичного складу місії займає свою посаду або ж припиняє свою роботу в місії. Дата початку виконання / припинення ним своїх обов'язків визначається датою вербальної ноти.

Якщо глава Місії передбачає бути відсутнім більше місяця, він сповіщає про це протокольну службу комісії і всіх інших місій, уточнюючи, хто і в якому ранзі буде заміщати його в якості тимчасового повіреного в справах. Він також повідомляє протокольну службу про своє повернення. Якщо ж глава Місії відсутній менше місяця, він інформує про це тільки протокольну службу комісії і дуайена дипломатичного корпусу, уточнюючи час відсутності, а також прізвище і ранг заміщає його тимчасового повіреного в справах.[1]

Глава місії, відкликаний своїм урядом, повідомляє про це в протокольну службу комісії, інформує про свій від'їзд глав інших місій, уточнюючи прізвище і ранг дипломата, призначуваного тимчасовим повіреним у справах.

Перед остаточним від'їздом глава місії направляє прощальні листи голові Ради ЄС і голові комісії і зв'язується з членом Комісії, який курирує відносини з представляється главою місії державою. Він також сповіщає про свій від'їзд дуайена дипломатичного корпусу.

Отож, останнім часом у міжнародній протокольній практиці планувалася тенденція до раціоналізації і спрощення деяких елементів церемоніалу. Ці явища не суперечать, а, навпаки, сприяють подальшому процесу уніфікації протокольних вимог у створенні єдиного загальноновизнаного кодексу норм. Тож ЄС не є виключенням, організація всебічно підтримує зміни у протокольній практиці для підвищення рівня міжнародного діалогу і підведення процедури до максимальної прозорості.

Список використаної літератури:

1. Бережна К. (2015) Європейська Комісія в інституційному механізмі Європейського Союзу.
2. Гнатюк М. (2013) Постмодерна дипломатія: роль дипломатичних ресурсів у формуванні міжнародної акторності ЄС.
3. Давиденко О., Фалаєва Л. (2012) Особливості реалізації Спільної зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу.
4. Рябоштан Є. Спільна зовнішня та безпекова політика Європейського Союзу після Лісабонської угоди.

Науковий керівник: Єфремова К. В., к.ю.н., с.н.с., заступник директора НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України.

ФЕНОМЕН ПРОЯВУ НАДНАЦІОНАЛЬНОСТІ У ФУНКЦІОНУВАННІ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Ідеї створення домінуючого міждержавного утворення, які лунали протягом історії Європи, з особливою силою почали набирати обертів після Другої світової війни. У післявоєнний період на континенті з'явився цілий ряд організацій. Європейський Союз утворився в результаті послідовного розвитку процесу інтеграції країн Західної Європи, яка пройшла у своєму розвитку декілька етапів. 9 травня 1950 року вважається початком процесу європейської інтеграції. Саме тоді міністр закордонних справ Франції запропонував створити спільний ринок вугільної і сталеливарної продукції Франції, ФРН та інших західноєвропейських країн. Згодом у 1992 всі держави, що входять до Європейського співтовариства підписали Договір про створення Європейського союзу – Маастрихтський договір. 26 лютого 2001 року був підписаний Ніццький договір, який вніс зміни в механізми інституційного розвитку ЄС з огляду на його майбутнє розширення. Зокрема, квоти представництва в інституціях ЄС були перерозподілені з урахуванням потенційної участі у них нових членів. Це розширення ЄС можна назвати одним з самих амбітних проєктів ЄС на цей час. Необхідність такого кроку була продиктована бажанням підвести ризику під роз'єднанням Європи, що тривало з моменту закінчення Другої світової війни, і міцно прив'язати до Заходу країни Східної Європи. [7].

На сьогодні чинною правовою основою для співробітництва є «Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» метою якої є подальший вступ України в ЄС, адже європейська інтеграція є ключовим пріоритетом зовнішньої політики, що передбачає проведення системних реформ в усіх сферах життя відповідно до норм та стандартів ЄС. Кінцевою метою європейської інтеграції є набуття Україною членства в Європейському Союзі. Дане об'єднання характеризується наднаціональністю – унікальним явищем

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

в світовій практиці, яке пов'язане з трансформацією політичних систем європейських держав внаслідок їх участі у процесі регіональної інтеграції. Варто зазначити, що нормативне закріплення терміна «наднаціональність» було здійснене в Договорі про заснування Європейського об'єднання вугілля й сталі від 1951 р. (ст. 9), однак у 1967р. дія цієї статті була скасована [1, с.41]. На жаль, на даному етапі соціального розвитку немає єдиного підходу до його визначенню ні на доктринальному, ні законодавчому рівні. Це зумовлено такими факторами: відсутністю документа, який би розкривав поняття наднаціональності; відсутністю конкретизації змісту категорії «наднаціональність» у тих документах, де вона раніше вживалася; різними методологічними прийомами, які застосовують під час проведення аналізу цього явища [2, с. 92]. З позицій західноєвропейської правової науки наднаціональність є функціональною ознакою об'єднання держав, яка характеризується передачею національними країнами окремих суверенних прав у певних сферах певному наднаціональному органу. При цьому такий процес є незворотним і поступово стає незалежним від волі окремих держав [3, с.162–170]. Схожою є також позиція інших західноєвропейських дослідників, які визначають, що наднаціональність означає передачу державами-членами частини своїх суверенних повноважень міжнародній організації, яка наділяється відповідною компетенцією задля реалізації делегованих їй повноважень [4,с.4].

У результаті довгої та кропіткої роботи далекоглядних європейських політиків і інститутів ЄС створювалося інтеграційне об'єднання. Воно не стало федерацією/конфедерацією, як це замислювалося «батьками-засновниками» спільного ринку. Принцип поділу влади не застосовується в системі ЄС, вона базується на принципі інституційного балансу, що гарантує участь практично всіх інститутів в законотворчості. Аналіз діяльності інститутів Союзу вже дає досить повне уявлення про закономірності сучасного європейського політичного розвитку. Від одностороннього волевиявлення країн-учасниць залежить те, які саме сфери господарської чи іншого роду політики повинні бути передані на наднаціональний рівень. Таким чином конкретна мета, визначена, а потім узгоджена і уточнена, стає законом для всіх учасників інтеграції, чим забезпечується її реалізація, але, здебільшого, з урахуванням національних особливостей. Наднаціональні інституції ЄС, як і наднаціональні органи будь-якої іншої міжнародної наднаціональної організації, наді-

ляються двома видами наднаціональної компетенції: предметною та юрисдикційною. Предметна компетенція визначає сфери, які передаються ЄС державами для прийняття рішень на наднаціональному рівні. Юрисдикційна компетенція визначає юридичну силу актів, прийнятих інститутами ЄС у тих сферах, які становлять їх предметну компетенцію. І предметна, і функціональна компетенція є об'єктом правового регулювання установчих договорів ЄС [5, с.227].

Характер наднаціональності є особливо вираженим в процесі реалізації членами і ЄС компетенції. Суд ЄС та Європарламент є основними провідниками наднаціональності і одночасно органами для приведення інтеграційних рішень в життя. Потенційні конфлікти між державами зазвичай узгоджуються на рівні взаємодії інститутів ЄС в результаті застосування складного процедурного механізму. Цей механізм постійно удосконалюється в зв'язку з необхідністю вирішувати завдання прийняття до союзу Союз нових країн, з поширенням компетенції інтеграційних інститутів.

Наднаціональність здатна змінити розстановку сил в світі, так як мова йде про консолідацію потужного угруповання країн. Феномен наднаціональності обумовлений цілим рядом передумов і динамікою самої системи ЄС. Це, перш за все, політична далекоглядність і волевиявлення європейських державних діячів, які дозволяли в ході економічної інтеграції створити інститути, які готові до реалізації завдань політичного союзу; готовність європейських країн «підкоритися» загальним рішенням; європейці, які засвоїли в результаті багатовікової історії і релігійної традиції ідеологію, що сприяє процесу інтеграції. Національне право та право ЄС застосовуються до одних і тих же осіб, які одночасно є громадянами національної держави і Європейського союзу. З принципу прямої дії права ЄС впливає інший, не менш фундаментальний принцип – примат європейського права над національним правом дія і пріоритет (примат) права над національним правом країн-учасниць дозволяє вважати право Союзу самостійною правовою системою. Пріоритет (або примат) права ЄС вже не можна розглядати тільки як тенденцію, хоча можливість конфліктів між національним правосуддям і правосуддям ЄС залишається. Країни-члени так чи інакше дають зрозуміти, що в кінцевому рахунку суверенітет як і раніше належить національним законодавчим органам. Тому варто згадати про принцип субсидіарності стосовно європейського права, який має на увазі таку організацію правового простору, при якій системи національ-

них правових норм доповнюють загальноєвропейську правову систему. Концепція субсидіарності отримала юридичне закріплення в нормативних актах ЄС, згідно з якою прийняття рішень в ЄС має бути в максимально можливій мірі наближена до громадян. Звідси випливає, що ЄС, навіть при наявності у нього законодавчих та інших повноважень, повинен утримуватися від втручання в ті питання суспільного життя, які не менш ефективно можуть бути вирішені центральними, регіональними або муніципальними органами держав-членів. Також варто зазначити й принцип пропорційності – один із загальних принципів права Європейського співтовариства. У розгорнутому формулюванні він звучить так: для досягнення певної мети органи влади не можуть накладати на громадян зобов'язання, які перевищують установлені межі необхідності, що впливають з публічного інтересу. Принцип пропорційності є універсальним і незмінним гарантом захисту основних прав і свобод людини за допомогою збалансованого обмеження прав і свобод та забезпечення гармонії в суспільстві. Тому наднаціональність не можна вважати альтернативою суверенітету, а повноваження наднаціональних органів – такими, що поширюють свою дію на внутрішні відносини в державах – членах ЄС. Саме суверенні держави на основі міжнародного співробітництва визначають межі наднаціональності та функції наднаціональних інститутів ЄС у випадках, коли це необхідно для досягнення національних інтересів у тій чи іншій галузі співробітництва суверенних держав [5]. Основними вимірами наднаціональності в діяльності інститутів ЄС можна вважати:

- порядок денний (проблеми політичного характеру ставляться й обговорюються в процесі роботи інститутів ЄС, що й визначає розвиток Союзу);

- характер процедури вироблення рішень (зокрема, процедура голосування кваліфікованою більшістю), що має принципове значення для розуміння сутності процесів, які відбуваються в ЄС;

- законодавчі й судові дії, які втілюють у життя ухвалені рішення (право ЄС і діяльність Суду ЄС підсилюють наднаціональний характер ЄС) [2, с. 99]. Створення відповідно до основоположних Договорів, органів ЄС: Європейської комісії, Європейського суду і Європейського парламенту, є інституційними носіями наднаціональності в ЄС, що становить виняткову важливість для формування правового простору зі складним процедурним механізмом розробки, прийняття і проведення в життя наднаціональних рішень.

Удосконалення наднаціонального феномену відбувається шляхом перегляду основоположних Договорів договірно-правова основа інтеграції, забезпечує наявність у Євросоюзі самостійного регулятивного механізму, що в перспективі гарантує його стійкість. Реальні успіхи, які супроводжували процес пошуку Європою своєї політичної форми як організованого співтовариства, що об'єднує культури і національності, взаємно збагачують один одного, здатні притягувати нових учасників проекту.

Список використаної літератури:

1. Формирования межгосударственных объединений (на примере Зоны свободной торговли и Таможенного союза ЕврАзЭС) : [монография] / отв. ред. В. Лукьянова. – М. : Анкил, 2012. – 336 с.
2. Якименко Х. Європейський Союз : правова природа об'єднання : дис. канд. юрид. наук Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2009. – 229 с.
3. Водяніков О. Наднаціональність у праві Європейського Союзу: – 2001. – №3. – С. 162–192.
4. Толстухин А. О наднациональном характере Европейского Союза / Московский журнал международного права. – 1997. – № –С. 3–19.
5. Моисеев А. Суверенитет государства в международном праве / А. Моисеев. – М. : Восток-Запад, 2009. – 384 с.
6. Мещерякова О. Наднациональность в праве Европейского Союза и проблема суверенитета : дисс. канд. юрид. наук : 12.00.10 / О. Мещерякова. – М., 2010
7. Розвиток Європейського союзу [Електронний ресурс] – Режим доступу <https://uk.wikipedia.org/wiki>

Науковий керівник: Косінова Д. С., к.ю.н., асистент кафедри права Європейського Союзу Національного Юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Чугаєвська О. Г.¹

ГРОМАДЯНСТВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

З оголошенням Україною прогресивним курсом на євроінтеграцію виникла додаткова потреба у дослідженні правового інституту громадянства

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЄС. Проблемам громадянства Європейського Союзу були висвітленні в роботах цілого ряду як сучасних учених, так і правознавців початку ХХ ст., серед яких, М. І. Суржинський, С. А. Янковський та інші.

Громадянство Європейського Союзу визнається вченими як феномен. Хоча ЄС за своєю характеристикою має багато політичних ознак, він не є державою, але немає жодної іншої міжнародної організації, яка має власних громадян. Саме через це в науці і постає питання про розуміння терміну «громадянство ЄС», природу цього феномена і як співвідноситься із громадянством держави й держави-члена цієї міжнародної організації. Також, виникає питання як співвідноситься громадянства ЄС з громадянством держав-членів.

Щоб детальніше дослідити таке явище як громадянство ЄС слід звернути увагу на історію закріплення в нормативних документах цього правового інституту. Перша спроба створити громадянство Європейського Союзу було включено до ст. 3 проекту Договору про Європейському Союзі, прийнятої Європейським парламентом 14 лютого 1984 р. («проект Спінеллі»), хоча цей проект не був прийнятий державами-членами. Перша вдала спроба закріпити зазначене поняття на міжнародному рівні відбулася із підписанням Маастрихтського договору у 1992 р. з метою захисту прав та інтересів громадян держав-учасниць ЄС. [3] В договорі зазначалось, що саме цим актом впроваджується інститут громадянство ЄС і кожний громадянин держави-члена ЄС автоматично становився громадянином ЄС.

В Амстердамському договорі 1997 р. також приділяється увага цьому інституту, а конкретизується правова природа громадянства Євросоюзу шляхом внесення уточнення про те, що воно доповнює національне, є субсидіарним, але не змінює і не скасовує його. Але особливих змін цей інститут не зазнав і тільки доповнив положення попереднього міжнародного договору. Так само і Ніццький договір, не зробив великий внесок і не вніс будь-які істотні зміни у зміст інституту громадянства ЄС.

Що стосується визначення поняття громадянства ЄС серед, то серед дослідників немає єдиної думки. Існує декілька визначень поняття «громадянство ЄС», але найбільш вдалими є думка О. М. Гладенко, прийнято розуміти правовий зв'язок громадян держав-членів ЄС з цією організацією, яка знаходить свій прояв у взаємних правах і обов'язках,

встановлених Маастрихтським договором – Договором про створення Європейського Союзу, підписаним 7 листопада 1992 р. [4]. Поряд з цим існує класична теорія громадянства, яка розуміє в якості сутності цього юридичного інституту стійкий правовий зв'язок між певною людиною та певною державою, що виражається у взаємних правах і обов'язках [3]. З аналізу зазначеної теорії слід визначити, що громадянство Європейського Союзу це не зовсім громадянство в його звичайному розумінні. Також, має сенс відзначити Договір про Європейське співтовариство. В зазначеному вище міжнародному договорі в статті 17, а саме в частині другій зазначається, що : «Кожен, хто має громадянство однієї з держав-членів, є громадянином Союзу. Громадянство Союзу є додатковим до національного громадянства, не заступаючи його. Громадяни Союзу мають права й обов'язки, що їх надає цей Договір [1]. В ст. 8 Договору про Європейський Союз зазначено, що «кожний громадянин держави-члена є громадянином Союзу». Згідно з цим громадяни наділені таким правами:

- а) право вільно пересуватися і проживати на території держав-членів;
- б) право обирати і бути обраними на виборах до Європейського парламенту, а також на муніципальних виборах в державі-члені, де вони проживають, на тих же умовах, що і громадяни даної держави;
- в) на території третьої країни, де не представлена держава-член, громадянами якої вони є – право користуватися захистом з боку дипломатичних і консульських установ будь-якої держави-члена на тих же умовах, що і громадяни даної держави;
- г) право направляти петиції до Європейського парламенту, подавати скарги Європейського омбудсмена, а також право звертатись до інститутів і консультативним органам Союзу на будь-якому з мов Договорів і отримувати відповідь на тій ж самій мові [6; 7].

Також, слід зазначити, що в процесі аналізу нормативної бази правового інституту громадянства ЄС можна зазначити, що при порівнянні європейського громадянства з національним навіть про зближення цих понять ще не можна говорити. Європейське громадянство ніби доповнює національне, є субсидіарним, але не змінює і не скасовує його. ЄС є квазідержавним, а не державним утворенням, тому складно говорити про громадянство в прямому його розумінні. Для виникнення інституту громадянства необхідна сама держава, з якою громадянин буде мати по-

стійний правовий зв'язок, де він буде членом громадянського суспільства, єдиної політичної нації, яка ще повинна сформуватися. Можливо, у даній ситуації доцільно використовувати термін не «громадянство», а інший – наприклад, «належність» до ЄС. Громадянином Союзу є кожна особа, що має громадянство держави-члена. Міжнародне право встановлює саме європейське громадянство, питання його набуття залишаються за внутрішньодержавним правом члена ЄС.

Висновок: Отже, підсумовуючи вищезазначене класична теорія громадянства розуміє в якості сутності цього юридичного інституту стійкий правовий зв'язок між певною людиною та певною державою, що виражається у взаємних правах і обов'язках. У зв'язку із зазначеним слід визначити, що громадянство Європейського Союзу це не зовсім громадянство в його звичайному розумінні

Список використаної літератури:

1. Договір про заснування Європейської Спільноти. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text.
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо документів, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус, спрямованих на лібералізацію Європейським Союзом візового режиму для України» від 14.07.2016 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1474-19/>
3. Право Європейського Союзу: мультимедійний навчальний посібник. URL: <https://arm.naiu.kiev.ua/books/eulaw/info/lec6.html#>.
4. Суржинський М. І. Громадянство Європейського Союзу: проблеми визначення. *Конституційне право та конституційний процес в Україні*. – Київ: Часопис Київського університету права, 2018. – С. 89.
5. Янковський С. А. Громадянство ЄС: інститут міжнародного права чи внутрішнього права держав Європейського Союзу? *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2012. №4. С. 265–271.
6. Право Європейського Союзу: підручник. Київ, 2018. 270 с.
7. Яковюк І. В. Громадянство ЄС: поняття і співвідношення з національним громадянством. *Проблеми законності*. Харків : Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2010. Вип. 107. С. 13–22.

Науковий керівник: Косінова Д. С., к.ю.н., асистент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА ЄС ТА НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА ДЕРЖАВ-УЧАСНИКІВ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦІЛІСНОСТІ ЇХ СУВЕРЕНІТЕТУ

Загальновідомою є взаємозалежність обсягів прав та обов'язків, яка закріплена, зокрема, в фундаментальних міжнародних документах [1]. Тож цілком логічним та виправданим слід вважати твердження, відповідно до якого розширення прав тягне за собою розширення обов'язків. І прикладів такої взаємозалежності в оточуючому нас середовищі можна знайти безліч.

Сучасні глобалізаційні процеси надають національним державам як певні переваги, які ззовні найчастіше виражаються в економічному та політичному вимірах, так і потенційні недоліки, які можуть нести загрози національним інтересам держав, зокрема, звуження національного суверенітету держав-учасників наднаціональних утворень. Але, зважаючи на вищевикладене, ми б не хотіли в рамках даного дослідження стверджувати, що інтеграція держави в певне наднаціональне утворення, завжди означає потенційну загрозу національним інтересам та безпеці цієї держави.

Так, метою даного дослідження є визначення співвідношення національного права держав-учасників Європейського Союзу (далі-ЄС) та права ЄС, як такого, в аспекті впливу на національний суверенітет. З огляду на поставлену мету, головними завданнями слід вважати: 1) з'ясування сутнісного змісту права ЄС; 2) спробу визначити рівень співвідношення права ЄС та національного права держав-членів.

Допомогти зрозуміти сутнісний зміст того чи іншого явища в юридичній площині є завданням будь-якого судового рішення. Це включає, як розуміння писаних норм, так і неписаних. Більш того, в нашому випадку необхідно зрозуміти саму суть юридичної матерії ЄС.

Відповідно до умов Лісабонського договору 2007 року, Європейський Суд справедливості (далі-Суд ЄС) має повноваження щодо тлумачення права ЄС (interpretation of Union law), відповідно до засновницьких Договорів [2]. Із чого можна зробити висновок, що такі повноваження Суд ЄС мав із самого моменту створення відповідно до Паризького договору 1951 року.

¹ Студент 5 курсу міжнародного-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Так, в рішенні *Flaminio Costa vs. E. N. E. L.* від 15 липня 1964 року Суд ЄС постановив: 'утворюючи співтовариство на невизначений строк, що матиме свої власні інституції, власні унікальні риси, правосуб'єктність (внутрішню та зовнішню), реальну владу, що набується шляхом обмеження суверенітету або передачі влади від держав до співтовариства [ЄС], держави-учасники обмежили свої суверенні права, що має наслідком створення законодавчої бази, яка має зобов'язуючий характер як стосовно їх громадян, так і них самих' [3]. Крім того, раніше Суд ЄС в рішенні *NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration* від 5 лютого 1963 року зазначав, що '...Спільнота встановлює новий правовий порядок міжнародного права, згідно з яким держави обмежили свої суверенні права...' [4]. Отже, доречним буде підкреслити, що насправді існує принцип прямої дії права ЄС, який виражається у тому, що правові норми, закріплені в нормативно-правових актах Спільноти, регулюють суспільні відносини безпосередньо в країнах-учасниках, без ратифікації останніми [5]. Крім того, основною рисою принципу прямої дії є те, що дія права ЄС охоплює правові відносини не тільки по моделі ЄС – держава-учасник, а й ЄС – громадяни держав-учасників, і держави-учасники – громадяни [6].

Слід констатувати, що натепер, враховуючи тенденції розвитку економіки, політичні вектори взаємодії, соціальне напруження, національні уряди не здатні, в рамках класичного розуміння державного суверенітету, самостійно ефективно забезпечувати інтереси держави і суспільства. Тож уряди постійно вимушені стояти перед дилемою: ефективне управління або абсолютний суверенітет. Безумовно, враховуючи принципи побудови відносин ЄС зі державами-учасниками (зокрема субсидіарності та пропорційності) [2], варіант передачі частини державного суверенітету не видається таким негативним явищем. Держава отримує пропорційно відданій частині суверенітету низку прав (своєрідне право вимоги) та механізмів їх захисту, зокрема в судовому порядку.

Таким чином, маємо констатувати, що Суд ЄС вкладає в сутнісний зміст права ЄС наднаціональну компоненту, і вводить принцип обмеження суверенітету держави-учасника на користь наднаціонального об'єднання. Таке розуміння впливає із аналізу низки рішень Суду ЄС. На даний момент розвитку європейського суспільства, своєрідний 'обмін' суверенітетом з одного боку та правом вимоги – з іншого, не можна вважати таким, що атакує національні конституційні традиції держава-

учасників, зокрема в частині цілісності їх суверенітету. Їх суверенітет фактично не обмежується, а делегується наднаціональній структурі, яка отримує разом із частиною суверенітету значний обсяг відповідальності перед державою-учасником, чим ілюструється дія принципів субсидіарності та пропорційності [7].

Список використаної літератури:

1. Хартія основних прав Європейського Союзу 07 грудня 2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524#Text.
2. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12007L%2FTXT>.
3. Judgment of the Court of 15 July 1964. Flaminio Costa v E. N. E. L. Case 6/64. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61964CJ0006>.
4. Judgment of the Court of 5 February 1963. NV Algemene Transporten Expeditie Onderneming van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration. Case 26–62. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A61962CJ0026>.
5. Марченко М., Право Европейского Союза. Вопросы истории и теории, Москва, Проспект 2010, 432 с.
6. Опришко В., Право Європейського Союзу: Загальна частина, Київ, КНЕУ, 2002, 460 с.
7. Yakoviyk I. V., Baranov P. P., Shestopal S. S., Pokhodzilo Y. N. (2019) . The legal-theoretical issues of the state sovereignty in the globalization. *Opcion*. 34(87-2) . pp. 369–275.

Науковий керівник: Трагнюк О. Я., к.ю.н., доцент, доцент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Шевела В. О.¹

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ДИПЛОМАТИЧНОГО ПРОТОКОЛУ У МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІЙ СФЕРІ

На сьогодні важко уявити, що зустрічі на міжнародній арені можуть відбуватися хаотично, без детального регламентування буквально кожної

¹ Студент 5 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

дії їх учасників. Так, дипломатичний протокол виступає деякою мірою інструментом сучасної дипломатії, за допомогою якого і відбуваються міжнародні контакти між офіційними особами держав та міжнародних організацій. Актуальність дослідження прикладних аспектів дипломатичного протоколу полягає у тому, що існує численна кількість неписаних правил поряд із нормативно визначеними, і від дотримання того чи іншого звичаю, манери спілкування залежить репутація та привабливість держави.

Автори праці під назвою «Дипломатична церемонія і протокол: принципи, процедура, практика» Дж. Вуд підкреслює, що «в цілому протокол – це сукупність правил поведінки урядів та їх представників з офіційних та неофіційних приводів» [1, с. 18]. Багато з дослідників різних аспектів теоретичного та практичного застосування явища дипломатичного протоколу підкреслюють, що найбільшою складністю є певна невизначеність правильності дій в тій чи іншій ситуації. Іншими словами, не зовсім зрозумілим видається місцезнаходження ризику, де закінчується просто міжнародна ввічливість і починаються юридичні зобов'язання суб'єкта міжнародного права з дотримання конкретно визначених міжнародно-правових норм [2]. Крім того, не варто забувати про те, що навіть якась проста недоречна дія, яка не є юридично обов'язковою для жодної із сторін, може спричинити несприятливі наслідки для авторитету держави. Так, наприклад, за часів президентства Б. Обама, під час офіційного візиту делегації США до Саудівської Аравії, дружина Президента, Мішель Обама, при зустрічі із королем Саудівської Аравії, потиснула йому руку. При цьому нормами ісламу суворо забороняється чоловікам торкатися сторонніх жінок. Але дружина Президента США не обмежилася королем, і потиснула руки також присутнім на зустрічі принцам та іншим державним чиновникам. В 2009 році, перебуваючи із офіційним візитом у Великобританії, Мішель Обама порушила один з найважливіших протокольних законів Великобританії – заборону торкатися монаршої особи – і дозволила собі обійняти королеву Єлизавету II [3].

Досить доречну оцінку необхідності дотримання правил дипломатичного протоколу в міжнародному спілкуванні французький дипломат Жюль Камбон: «Правила протоколу здаються зараз дещо старомодними. Якщо знайдуться ще люди, що ставляться до них з благоговінням, то є також люди, які їх висміюють. І ті, й інші не праві. Така властивість звичаїв: критикуючи їх, необхідно слідувати. Не роботи цього так само

нерозумно, як не знімати <...> взуття при вході в мечеть. В сутності не все так вже й безглуздо в цих урочистих дрібницях. Іноземні дипломатичні агенти представляють дещо вище за них самих. Почесті, спрямовані до них, насправді адресовані державі, яку вони представляють» [4, с. 84].

В Україні різні аспекти дипломатичного протоколу регулюється Положенням «Про Державний Протокол та Церемоніал України», затвердженим Указом Президента України від 22.08.2002 № 746/2002 [5], що значно спрощує додержання загальноприйнятих міжнародних норм, правил, традицій організації офіційних заходів. Набагато складнішим є дотримання неписаних норм і правил, тонке відчуття настрою важливих візаві.

Таким чином, можемо дійти висновку, що на сьогодні дискусія навколо прикладного застосування правил дипломатичного протоколу є актуальною та важливою. Поряд із існуючими нормативно закріпленими алгоритмами поведінки офіційних осіб під час здійснення ними своїх функцій, наявна безліч неписаних норм поведінки, прийнятих в різних суспільствах та культурах. Від особи, що виконує конкретні дипломатичні функції, вимагається не тільки слідування прописаному порядку дій, а й відчуття ситуації, знання релігійних, культурних особливостей суспільств, з якими доведеться співпрацювати. Маємо констатувати, на сьогодні, не зважаючи на помітну демократизацію глобального суспільства в цілому, стирання культурних відмінностей, уніфікацію правил поведінки на офіційному рівні, вимоги дипломатичного протоколу, що сформувалися за останні декілька століть, не втрачають значення в міжнародних зносинах.

Список використаної літератури:

1. Вуд Дж, Дипломатический церемониал и протокол: принципы, процедура, практика. Москва, Прогресс. 1974. 250 с.
2. Пелех І, Свиденко А, 'Особливості здійснення окремих дипломатичних процедур за протоколом у міжнародному праві'. Юридичний науковий електронний журнал. № 3/2019. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2019/66.pdf.
3. Деменьтьєва К, 'Кто из современных политиков чаще всего нарушает дипломатический этикет?'. URL: <https://rb.ru/article/kto-iz-sovremennyh-politikov-chashhe-vsego-narushaet-diplomaticheskij-etiket/7436037.html>.

4. Камбон Ж, Дипломат. Москва, 2006. 110 с.

5. Указ Президента України «Про Державний Протокол та Церемоніал України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/746/2002#Text>.

Науковий керівник: Єфремова К. В., к.ю.н., с.н.с., заступник директора НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України.

Шевченко Ю. А.¹

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЮРИСДИКЦІЇ ТА СУБ'ЄКТІВ ПРАВА НА ЗВЕРНЕННЯ ДО СУДУ СПРАВЕДЛИВОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

На сьогоднішній день Суд Європейського союзу (далі – Суд ЄС, Суд справедливості ЄС) являється дуже визначальною установою у системі правосуддя в ЄС. Дана інстанція, будучи унікальним судовим органом у всьому світі, суттєво впливає на прийняття рішень органами управління як наднаціонального, так і національного рівня. Саме ця судова установа визначає основні доктрини права ЄС, установлює його обсяг та зміст таким чином, щоб дотримуватись напрямку розвитку ЄС та європейських держав.

Щодо нормативного підґрунтя, яке забезпечує діяльність Суду справедливості ЄС, то слід наголосити на тому, що на сьогоднішній день він функціонує на підставі положень Договору про функціонування Європейського Союзу 1957 року (далі – ДФЕС) [1], Договору про Європейський Союз 1992 року [2]. Окрім цього необхідно згадати й про Лісабонський договір 2007 року [3], який за своїм змістом вніс значні зміни в засновницькі договори ЄС, які визначають статус Суду, таким чином посиливши його роль та значущість як учасника європейського врядування.

Слід звернути увагу на те, що значна вагомість Суду справедливості ЄС обумовлена не просто нормативним підґрунтям, адже якщо детальніше звернути увагу на деякі фактори компетенції Суду, то можна зразу-

¹ Студентка 1 курсу магістратури факультету адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

міти, чому ця установа займає центральне місце у системі правозастосування і навіть нормотворення. Відтак, переглядаючи положення ДФЄС можна прийти до висновку, що у своїй діяльності Суд ЄС виконує функції міжнародного, конституційного, частково адміністративного та цивільного суду.

Як міжнародний суд, вказана установа вирішує суперечки між державами-членами, що стосуються об'єкта установчого договору (ст. 273 ДФЄС) [1, с. 137], а також між державами-членами, до яких можна застосувати штрафні санкції, та інститутами ЄС чи між останніми. Суд ЄС може вирішувати суперечки, пов'язані з незаконною бездіяльністю (відсутністю проекту постанови або ухваленого акту) Європарламенту, Європейської ради, Ради, Комісії чи Європейського центрального банку (ст. 265 ДФЄС) [1, с. 135]. З позовом щодо бездіяльності можуть звертатися до Суду ЄС держави-члени чи інститути ЄС. За таких умов неможливо не помітити, що Суд ЄС має дуже широку сферу компетенції, яку не має жодна міжнародна судова установа, оскільки як можна помітити, Суд справедливості регулює правовідносини як між державами-членами, які є наднаціональними, так і між інститутами ЄС, що свідчить про його так би мовити «державність».

Як конституційний суд, Суд ЄС розглядає законність законодавчих актів, прийнятих спільно Європарламентом і Радою, актів Ради, Комісії та Європейського центрального банку, які не належать до рекомендацій і висновків, а також актів Європарламенту і Європейської ради, що мають правові наслідки для третіх сторін. У випадках задоволення позову Суд ЄС проголошує акт, що оскаржується, нікчемним, або вказує на ті наслідки анульованого акту, які залишаються чинними (ст. 264 ДФЄС) [1, с. 135]. Суд ЄС також уповноважений робити висновки щодо відповідності міжнародних угод, які укладаються між ЄС та однією чи більше державами чи міжнародними організаціями (ст. 218.11 ДФЄС) [1, с. 120]. Якщо передбачувана угода не відповідає положенню Договору про заснування ЄС, то її укладання вимагає внесення змін до установчих договорів. Окрім цього, Суд ЄС уповноважений давати належне тлумачення установчих договорів та актів органів ЄС. Між іншим, якщо розглядати Суд справедливості ЄС виключно як Суд конституційної юрисдикції, то все одно можна помітити його незвичайну форму утворення і існування. Оскільки якщо взяти світову практику здійснення

конституційного правосуддя, то пам'ятаємо, що як правило компетенцією до здійснення такого правосуддя наділені конституційні національні суди або наприклад як у Сполучених Штатах Америки – Верховний суд. У цьому ж випадку, з огляду на наднаціональність самого союзного утворення, відповідні риси успадкували його органи, у тому числі Суд – при здійсненні правосуддя.

Як адміністративний суд, Суд ЄС має юрисдикцію в будь-якому спорі між ЄС та його службовцями (ст. 270 ДФЄС) [1, с. 136], а також у випадках вирішення спорів, що стосуються відшкодування збитків, заподіяних інститутами ЄС чи його службовцями при виконанні ними своїх обов'язків (ст. 340 ДФЄС) [1, с. 161]. При цьому варто звернути увагу, що Суд не тільки може розглядати такі спори та вирішувати їх по суті, але й звільняти Омбудсмана, члена Комісії або Рахункової палати.

Як цивільний суд, Суд також може надавати висновки стосовно арбітражних застережень, вміщених у контракті, укладеному ЄС або від його імені (ст. 272 ДФЄС) [1, с. 136]. Він також розглядає апеляції на рішення Загального суду (ст. 256.2 ДФЄС) [1, с. 131].

Окремо слід розглянути перелік суб'єктів, які наділені правом звернення до суду, та випадки такого звернення. Отже правом звертатися до Суду ЄС наділені держави-члени, інститути ЄС та фізичні і юридичні особи. Згоди обох сторін не потрібно. Виняток – між державами-членами стосовно предмету установчих договорів.

Найчастіше до Суду ЄС звертаються інститути Союзу – Європарламент, Рада та Комісія на підставі відсутності компетенції, порушення суттєвої процедурної вимоги, порушення установчого договору або іншої норми, що стосується його застосування, або зловживання владою. Так само до нього можуть звертатися Рахункова палата, Європейський центральний банк і Комітет регіонів з метою захисту своїх прерогатив (ст. 263 ДФЄС) [1, с. 134].

Фізичні особи і юридичні особи можуть звертатися лише з таких причин:

- 1) щоб оскаржити законність актів, які мають пряме й безпосереднє відношення до таких осіб;
- 2) щоб оскаржити регламентарні акти, які їх стосуються і які не вимагають виконавчих заходів (ст. 263 ДФЄС) [1, с. 134];
- 3) щоб відновити справедливість, порушену внаслідок бездіяльності інститутів (ст. 265 ДФЄС) [1, с. 135].

4) щоб оскаржити акти, прийняті спільно Європарламентом та Радою, або самою Радою, які надають Суду необмежену юрисдикцію стосовно санкцій, зазначених у таких актах (ст. 261 ДФЄС) [1, с. 134]. Наприклад, скасувати, збільшити або зменшити суми штрафів та платежів, що накладаються на правопорушника.

Також до Суду звертаються національні суди держав-членів, щоб розтлумачити акти інститутів ЄС, статuti органів, положення установчих договорів. Так національний суд призупиняє справу, чекає на преюдиціальне рішення Суду ЄС і потім виносить остаточне рішення по суті.

Втім, таке звернення є правом судів держав-членів, а не обов'язком, і посилаючись на те, що положення актів є чіткими і зрозумілими (доктрина *act claire*), суди можуть не звертатись до Суду ЄС із роз'ясненнями.

Таким чином, підсумовуючи вищенаведене, можна сказати, що Суд справедливості ЄС є унікальним судовим органом, який поєднує в собі всі види юрисдикцій, у тому числі вирішення спорів між окремими державами-членами. Поєднуючи у собі роль судового органу міжнародного і національного рівнів одночасно, Суд ЄС набув надзвичайно важливого значення для формування правозастосовної практики і прийняття управлінських рішень органами держав-членів. Ця судова установа є унікальною також тому, що надає право на звернення державам-членам, інститутам ЄС та фізичним і юридичним особам, тим самим прирівнюючи їх у процесуальних можливостях, що також беззаперечно є світовим *ноу-хау* для органів правосуддя і міжнародного права в цілому.

Список використаної літератури:

1. Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали / за заг. ред. М. В. Буроменського. Х. : Право, 2015. – 328 с.
2. Договір про Європейський Союз від 7 лютого 1992 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029#Text.
3. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community (2007/C 306/01) . *Official Journal of the European Union*. – 2007, 17 December. – Vol. 50.

Науковий керівник: Галан В. О., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

«ДЕФІЦИТ ДЕМОКРАТІЇ» В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ ТА ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ

Європейська інтеграція у політичній, економічній та соціальній сфері згодом обумовила необхідність розширення можливостей участі громадян в управлінні та прийнятті рішень на рівні Європейського союзу (далі – ЄС) . Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у 2014 році обумовлює актуальність теми даного дослідження на рівні української доктрини.

Тенденція до поглиблення євроінтеграційних процесів, бажання країн-учасниць створити «більш міцний союз» між народами і пов'язаний з ним феномен наднаціональності, обертаються для ЄС «пасткою дефіциту демократії» [1, с.162]. Поняття «дефіцит демократії» було введено в науковий обіг та практичний вжиток у 1970-х рр. юристом Жоржем Веделем, який надав загальну характеристику цього явища у Доповіді, присвяченій необхідності розширення законодавчих повноважень Європарламенту, від 25.05.1972 р. Хоча сам термін «дефіцит демократії» не вживався, у документі підкреслювалася і обґрунтовувалася важливість демократизації Співтовариств шляхом залучення громадян до політичного життя через Парламентську Асамблею (Європейський парламент) [2, с. 169].

На сьогоднішній день в науковій літературі існують два підходи до розуміння «дефіциту демократії»: інституціональний та соціокультурний. Прихильники першого наголошують, що нестача демократії на рівні ЄС виникає через слабкі повноваження Європейського Парламенту порівняно з Радою та Єврокомісією. За соціокультурним підходом вважається, що політична система, з інституційної точки зору, може відповідати всім формальним стандартам демократії, зберігаючи при цьому дефіцит демократичної легітимності. Тобто демократія в ЄС не може нормально функціонувати за умови відсутності єдиного народу на європейському рівні. Зрозуміло, що це видається неможливим, але представники цього підходу вважають, що є перспективи формування «союзної нації».

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Аналіз наукових праць, у яких досліджується проблема «дефіциту демократії» ЄС дає підстави зробити висновок, що більшість авторів підкреслюють, що боротися із цим явищем шляхом лише створення інститутів, які властиві національним політичним системам, неефективно.

Лісабонський договір 2007 року ввів певні новели, які покликані зменшити «демократичний дефіцит». Серед них зокрема: розширення законодавчих повноважень Європейського Парламенту; залучення національних парламентів до роботи Європейського Союзу з метою реалізації принципу субсидіарності; гарантування прав людини та громадянських свобод; запровадження унікального інструменту до ухвалення рішень громадян ЄС – інституту «громадянської ініціативи» (стаття 8b вказує, що щонайменше один мільйон громадян, які є громадянами значної кількості держав-членів, можуть запропонувати Європейській Комісії в межах її повноважень висунути будь-яку належну пропозицію з питань, щодо яких, на їхню думку, слід ухвалити правовий акт Союзу на виконання Договорів) [4].

Вважаємо, що Лісабонський договір підвищив ефективність роботи структур ЄС, розширив політичні права громадян Союзу, визнавши право кожного із них на участь у демократичному житті Союзу, однак повністю не вирішив проблему «дефіциту демократії».

Ми погоджуємося із Вінниковою Н. А., що можна визначити декілька шляхів легітимації формування і прийняття рішень в ЄС з урахуванням, того, що участь громадян у цьому процесі може бути прямою і опосередкованою:

- легітимація у форматі ЄС – держави-члени (участь громадян опосередкована національними урядами) ;
- легітимація через представництво в Європейському Парламенті (участь громадян опосередкована діяльністю євродепутатів) ;
- легітимація через національний референдум (прямий вплив громадян на прийняття загальноєвропейських рішень) ;
- легітимація через прямий контакт із Євроінституціями (участь громадян у самітах громадян ЄС) ;
- легітимація за принципом субсидіарності (представництво інтересів місцевих і регіональних громад на рівні ЄС) [5].

На нашу думку, рівень легітимності ЄС і довіри до нього є недостатнім. Саме тому подолання «дефіциту демократії» є можливим лише у разі розвитку та оптимізації взаємодії принципів федералізму та демократич-

ності. Ключем до проблеми демократії ЄС є, на нашу думку, визначення того, чи є Європейський Союз міждержавною організацією суверенних держав чи в повній мірі федеральною європейською державою.

Отже, наразі важливим є розвиток інститутів ЄС та максимальне наближення як процесу їх формування, так і принципів їх діяльності до усталених поглядів на демократію (максимальне залучення національних парламентів та громадян до обговорення певних питань та участі в прийнятті рішень; легітимація через представництво). Важливим моментом під час вирішення цієї проблеми буде також поведінка громадянського суспільства в загальноєвропейському масштабі і здатність широких суспільних верств запропонувати власне бачення та конкретний механізм реформування ЄС.

Список використаної літератури:

1. «Дефіцит демократії» в Европейском Союзе: смыслы и интерпретации. М. А. Шульга. *Политическая наука*. 2014. № 2. С. 162–182. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/defitsit-demokratii-v-evropeyskom-soyuze-smysly-i-interpretatsii/viewer>
2. Вплив громадян на функціонування ЄС та проблема «дефіциту демократії». А. В. Кулабухова. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 29. С. 166–178. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dbms_2015_29_17
3. Деякі правові засоби подолання дефіциту демократії в Європейському Союзі (на прикладі інституту громадянської ініціативи в ЄС). О. Я. Трагнюк. *Державне будівництво та місцеве самоврядування* : зб. наук. пр. / редкол. : Ю. П. Битяк та ін. Харків.: Право, 2011. Вип. 22. С. 86–95. URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:z5xIBsGeN10J:77.244.44.156/bitstream/123456789/3237/1/Tragnuk_86.pdf+&cd=14&hl=ru&ct=clnk&gl=ua
4. Treaty of Lisbon. 2007/C306/01. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A12007L%2FTXT>
5. Питання демократичної легітимності в сучасному європейському теоретичному дискурсі. Н. А. Вінникова. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Сер. «Питання політології»*. 2009. № 861, вип. 15. С. 18–28. URL: http://philosophy.karazin.ua/ua/kafedra/staff_pol/nauka/teor_seminar/%D0%92%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%9D.%D0%90..pdf

Науковий керівник: Косінова Д. С., к.ю.н., асистент кафедри права Європейського Союзу Національного Юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ЩОДО ДЕЯКИХ АСПЕКТІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІНІЦІАТИВИ

Запозичення політичного та нормотворчого досвіду є дієвим інструментом для держав, яким не вистачає власних правових традицій. Поєднання євроінтеграційного напрямку та вже існуючих правових інститутів є вдалим базисом для спроб запровадження нових демократичних тенденцій.

Саме такою тенденцією є запровадження інституту міжнародної ініціативи в Європейському союзі (далі – ЄС). Якщо народна законодавча ініціатива не є новою формою народовладдя, а передбачається у багатьох країнах Європи, то громадянська законодавча ініціатива (далі – громадська законодавча ініціатива; ініціатива, Європейська громадянська ініціатива), яка за своєю суттю, до того ж, міжнародна, є унікальним та новим інститутом для західної демократичної традиції.

Однак, попри свою унікальність та очевидні переваги, є справедливим твердження про ризики та недоліки такого інституту.

У зв'язку із неоднозначною оцінкою та недостатнім досвідом застосування, є актуальним аналіз громадської законодавчої ініціативи в ЄС для більш повного розуміння природи цього інституту, механізмів та обмежень під час процедури подачі ініціативи та запозичення деяких елементів для більш доступної реалізації народом України свого суверенітету.

Згідно зі ст. 11(4) Договору про Європейський Союз (ДЄС) щонайменше один мільйон громадян, що є громадянами значної кількості держав-членів, можуть запропонувати Європейській Комісії в межах її повноважень висунути будь-яку належну пропозицію з питань, щодо яких, на їхню думку, треба ухвалити правовий акт Союзу на виконання договорів. Процедура та умови, необхідні для такої пропозиції громадян, визначаються Європейським Парламентом і Радою, які діють за допомогою постанов згідно зі звичайною законодавчою процедурою [1].

Першою постановою, яка регламентувала процедуру реалізації ініціативи є постанова, ухвалена Європейським Парламентом та Радою ЄС

¹ Студентка 1 курсу магістратури міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

16.02.2011 № 211/2011 [2]. Надалі, зазначеними уповноваженими органами ухвалювалися постанови стосовно деяких технічних аспектів дії інституту, а також були введені деякі спрощення процедури.

Так, постановою Європейського парламенту та Ради ЄС від 17.04.2019 № 2019/788 з січня 2020 року було запроваджено низку процедурних змін. Зокрема, передбачено гнучкий старт збирання підписів з можливістю його відстрочки до шести місяців, за згодою країн-учасниць вік підписантів може бути знижений до 16 років тощо [3].

Зважаючи на об'єктивно вдале та прогресивне правове регулювання Європейської громадянської ініціативи, доречно навести переваги інституту. Так, законодавча ініціатива вперше є міжнаціональною. Баланс між інтересами ЄС, держав-учасниць та громадян ЄС стає більш врівноваженим.

Більше того, поріг який треба подолати для просування ініціативи є значно нищим, аніж на національних рівнях – всього лише один мільйон підписів, що становить приблизно 0,2% від кількості громадян ЄС [3].

Модерація у питаннях розвитку та нормотворення стає більш доступною та зазнає якісних перетворень. Як зазначається, зокрема, на офіційному сайті для подачі ініціативи, такий інститут покликаний викликати дискусії, бути новим засобом зв'язку між громадянами ЄС та інституціями ЄС [4].

Разом з тим, справедливим буде окреслити суб'єктивний погляд на недоліки інституту. Так, остаточне рішення щодо прийняття громадянської законодавчої ініціативи залишається за Європейською комісією. Наведе означає, що навіть за умови набрання необхідної кількості підписів та відповідності усім вимогам процедури, ініціатива може бути відхилена.

Окрім того, за Європейською комісією залишається право редагування, внесення змін до тексту ініціативи, хоча із обов'язковою реалізацією цілей такої ініціативи. Тобто запропоновані засоби досягнення цілей ініціативи можуть бути змінені тією мірою, яку Європейська комісія вважатиме за необхідне, однак, яка, можливо, не передбачалася заявниками та підписантами[3].

До того ж, вимога щодо представництва семи країн заявниками ініціативи, з одного боку, сприяє представництву та волевиявленню більш

широкого кола держав-членів, з іншого – ускладнює старт процедури [4]. Має право на існування думка, що подача ініціативи не обов’язково може виходити з імперативно встановленої кількості держав-учасниць, оскільки наступний етап набрання підписів забезпечує необхідне представництво.

Таким чином, Європейська громадянська ініціатива є прогресивним інструментом та гарантією для громадян ЄС [5]. Україна може запозичити технічні аспекти реалізації цього інституту для більшої ефективності подання петицій. А також, такий міжнаціональний механізм є ще одним вдалим прикладом для запровадження народної законодавчої ініціативи в Україні.

Незважаючи на зазначені недоліки, Європейська громадянська ініціатива є тим необхідним рупором, який сприятиме вирішенню глобальних проблем у середині європейської спільноти та укріпленню ефективності співпраці «трикутника влади» ЄС.

Список використаної літератури:

1. Consolidated version of the Treaty on European Union. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012M/TXT&from=EN> (дата звернення: 24.10.2020) .
2. Regulation (EU) No 211/2011 of The European Parliament and of The Council of 16 February 2011 on the citizens’ initiative. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:065:0001:0022:en:PDF> (дата звернення: 24.10.2020) .
3. Regulation (EU) No 2019/788 of The European Parliament and of The Council of 17 April 2019 on the citizens’ initiative. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2019.130.01.0055.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2019%3A130%3ATOC (дата звернення: 24.10.2020) .
4. European citizens’ initiative. How it works. URL: https://europa.eu/citizens-initiative/how-it-works_en (дата звернення: 22.10.2020) .
5. European citizens’ initiative Forum. URL: https://europa.eu/citizens-initiative-forum/home_en (дата звернення: 22.10.2020) .

Науковий керівник: Трагнюк О. Я., к.ю.н., доц. кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Не можна не погодитись з тим, що права людини є пріоритетом для будь-якої демократичної держави світу. У процесі поглиблення європейської інтеграції розширювалось коло делегованих повноважень, це необхідно для того щоб, інтеграція могла розвиватися, а інтеграційні інститути в рамках установчих договорів були ефективними. В результаті розширення їх функцій інститути ЄС стали приймати законодавчі акти, так названі, акти вторинного права. У зв'язку з цим для громадян членів-держав ЄС виникла потреба у правовому захисті від порушень їх прав з боку інститутів Європейського Союзу [2].

Необхідно зазначити, що установчі договори Європейського співтовариства не гарантували дотримання прав та основних свобод людини у правовій системі Європейського Союзу (далі – ЄС) . А вже в Єдиному європейському акті (далі – Акт) вперше було зроблено посилання на принцип захисту прав людини. У третьому абзаці преамбули Акта зазначається, що держави – члени ЄС «сповнені рішучості сприяти спільними зусиллями розвитку демократії, що спирається на основні права, визнані конституціями і законами держав-членів, Конвенцією про захист прав людини і основних свобод і Європейською соціальною хартією» [4].

Тим часом Маастрихтський договір доповнив положення Єдиного європейського акта в частині визнання принципу захисту прав людини і чітко закріпив цей принцип. З цього випливає, що Європейський Союз поважає основні права, гарантовані ЄКПЛ і, «оскільки вони впливають із конституційних традицій держав-членів, визнає їх в якості загальних принципів права Співтовариства» [1]. Слід відзначити, що аргументи, використані Судом у справах *Hauer і Rutili*, були враховані, і спеціально відображені в змісті цієї статті. Таким чином, захист основних прав і свобод відіграв важливу роль у подальшому розвитку Європейського Союзу [6].

У процесі регулювання дотримання прав і свобод людини особливе значення має проголошення Хартії основних прав Європейського Союзу

¹ Студентка 5 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

та наступні висновки саміту Європейської ради в Кельні. Не можна не відзначити, що новий перелік основних прав людини має важливе значення для правової системи ЄС. Вказаний перелік прав змінювався після ухвалення Декларації 1989 р. і став частиною первинного права ЄС із набуттям чинності Лісабонським договором[3].

Також потрібно наголосити на тому, що у 1997 р. Амстердамський договір приніс нововведення в галузі захисту основних прав і свобод на рівні Європейського Союзу. Таким чином, Договір дозволяє Суду застосовувати до всіх актів інститутів ЄС мінімальні стандарти, пов'язані із захистом прав людини, оскільки вони впливають зі спільної конституційної традиції держав-членів та міжнародного права прав людини.

Тривалий час захист прав людини, які були порушені внаслідок прийняття актів Співтовариства, здійснювався Судом ЄС на підставі ст. 220 Договору ЄЕС [7]. Однак проти такої практики виступили Верховні суди ФРН та Італії: вони відмовилися визнати принципи верховенства права ЄС і його прямої дії, оскільки згідно з установчими договорами інститутів ЄС не пов'язані обов'язком дотримуватися основних прав і свобод людини. Зазначимо, що рушійною силою стала саме практика розширення компетенції Суду ЄС у сфері захисту прав людини, її було продовжено і в наступні десятиліття. Так, Суд ЄС переглянув раніше висловлену власну позицію щодо відсутності у нього права розглядати справи про дотримання прав людини державою-членом, якщо дане питання не пов'язане з дотриманням державою-членом зобов'язань згідно з установчим договором, визнавши за собою право розглядати справи, які пов'язані з дотриманням державами-членами основних прав і свобод, закріплених Конвенцією, якщо вони мають тісний зв'язок з правами економічного характеру, гарантованими установчими договорами.

На сучасному етапі розвитку інтеграційних процесів Суд ЄС захищає, по-перше, «функціональні» права, які впливають зі змісту установчих договорів і їх специфіка полягає в тому, що вони захищаються тоді, коли Союз має конкретну компетенцію в даному питанні; по-друге, основні права громадян Союзу, що передбачені Маастрихтським договором, по-третє, основні права і свободи людини, так званого «четвертого покоління» [5].

Загалом, можна виокремити судові та позасудові способи захисту. Захист у судовому порядку прав особи від порушень з боку інституцій ЄС належить до юрисдикції Суду ЄС [1]. До позасудових інститутів, що

забезпечують захист прав особи, можна віднести такі органи: омбудсмен Європейського Союзу, Агентство основних прав Європейського Союзу та органи ЄС (Комісія ЄС та Рада ЄС). Слід наголосити, що функції цих органів у галузі прав особи належать до захисту прав особи від порушень з боку органів Європейського Союзу, а не країн-учасниць ЄС.

Підводячи підсумок можна зазначити, що більш ніж півстоліття тому принцип захисту прав людини в рамках правопорядку ЄС було важко реалізувати. Поступово соціально-політичні зміни призвели до утвердження принципу захисту прав людини та основних свобод в якості принципів права Співтовариства, аж до утвердження в Європейському Союзі цінностей, спільних для всіх держав-членів. Європейський Союз та його держави-члени, на мою думку, поважають права людини в процесі реалізації положень *Acquis*, а також судової практики Суду ЄС та ЄСПЛ.

Список використаної література:

1. Общая теория прав человека / Отв. ред. Е. А. Лукашева. – М., 1996.
2. Тиунов О. И. Международно-правовые стандарты как фактор глобализации правового пространства. *Глобализация, право, XXI век: Моск. юрид. форум: По материалам выступлений*. – С. 159–161.
3. Хартія основних прав ЄС від 7 грудня 2000 р.
4. Единый европейский акт. Договор о Европейском Союзе / Отв. ред. Ю. Борко. – М., 1994. – Т. II. – С. 9.
5. Право Европейского Союза: Учебник / Под ред. С. Ю. Кашкина. – М., 2004. – С. 38.
6. Суд Европейских сообществ. Избранные решения / Отв. ред. Л. М. Энтин. – М., 2001. – С. 70–83.
7. Договор об учреждении Европейского Экономического Сообщества. Договоры, учреждающие Европейские сообщества: Документы Европейского Союза / Отв. ред. Ю. Борко. – М., 1994. – Т. I. – С. 241.

Науковий керівник: Трагнюк О. Я., к.ю.н., доц., кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЗМІСТ

Жуков І. М.	
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ ТИМЧАСОВИХ ЗАХОДІВ.....	3
Маринів І. І.	
ПРЕЦЕДЕНТНА ПРАКТИКА СУДУ ЄС ЩОДО НЕДІЙСНОСТІ ПРИВАТНО-ПРАВОВИХ ПРАВОЧИНІВ, ЩО СУПЕРЕЧАТЬ ACQUIS COMMUNAUTAIRE	8
Чевичалова Ж. В.	
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ І СВОБОДА ДУМКИ, СОВІСТІ ТА РЕЛІГІЇ. ОКРЕМІ ПИТАННЯ.....	11
Гайдамака В. О.	
ЄВРОПЕЙСЬКА СОЦІАЛЬНА МОДЕЛЬ: СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ	16
Зуб В. В.	
ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА В СТРУКТУРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТУ	19
Косінова Д. С.	
КОНЦЕПЦІЯ СВОБОДИ РОЗСУДУ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	23
Муравйова С. В.	
НАДНАЦІОНАЛЬНІ ТА/ЧИ НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ: ЩО ЗАХИЩАЄ ГЛОБАЛЬНА СТРАТЕГІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ІЗ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ?	26
Полич В. П.	
КОНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ЗДОРОВЕ НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ТЕНДЕНЦІЯ У РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА В ХХІ СТОЛІТТІ	29
Ріонідзе Х. Т.	
ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА ПРИНЦИП ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ	32
Соколова О. О.	
ЄВРОПЕЙСЬКІ ПАРОСТКИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПАТЕНТНИХ ПРАВ.....	38

Туренко А. Ю.	
ВТРАТА ЕКОНОМІЧНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ В УМОВАХ ЧЛЕНСТВА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ?	42
Фокіна Н. В.	
PREREQUISITES OF ESTABLISHING AND FUNCTIONING OF STATE AID SYSTEM IN EUROPEAN INTEGRATION PROCESS.....	47
Шульга В. О.	
ДО ПИТАННЯ ПРО КОНВЕРГЕНЦІЮ МІЖНАРОДНОГО ТА НАЦІОНАЛЬНОГО РІВНІВ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ РЕСТИТУЦІЇ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ	51

Трибуна Молодого Науковця

Бараболя В. В.	
НЕДОТОРКАНИСТЬ ЯК ГАРАНТІЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДИПЛОМАТИЧНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ.....	58
Беркела Г. Ю.	
ПРАВОВИЙ СТАТУС ДИПЛОМАТИЧНИХ АГЕНТІВ ТА КОНСУЛЬСЬКИХ ПОСАДОВИХ ОСІБ: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА	60
Бугай Ю. Р.	
ХАРАКТЕРИСТИКА ДИПЛОМАТИЧНОГО КОРПУСУ: ОБОВ'ЯЗКИ ТА ФУНКЦІЇ ДУАЙСНА.....	64
Габунія М. Г.	
ЛІСАБОНСЬКИЙ ДОГОВІР ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	68
Габунія Н. Г.	
ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ЄС	72
Гой А. В.	
РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОГРАМИ COSME В УКРАЇНІ	74
Демченко В. О.	
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ – ОСОБЛИВЕ НАДНАЦІОНАЛЬНЕ МІЖДЕРЖАВНЕ УТВОРЕННЯ	76
Дуброва Г. О.	
ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЧЕСНИХ КОНСУЛІВ У ДВОСТОРОННЬОМУ СПІВРОБІТНИЦТВІ ДЕРЖАВ	80

Клімова В. В.	
ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВЧИНЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ КОНСУЛОМ.....	84
Кравченко Л. В.	
СПІВРОБІТНИЦТВО ЄС ТА УКРАЇНИ В ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ	88
Курочкіна А. І.	
СУЧАСНИЙ СТАН СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ.....	91
Кучер Я. М.	
СПЕЦІАЛЬНА МІСІЯ.....	93
Лобко М. С.	
ОСОБЛИВОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄС	95
Любарський Б.	
ДИПЛОМАТИЧНІ ПЕРЕГОВОРИ.....	100
Малик К. Р.	
ДО ПИТАННЯ ПОРУШЕННЯ ЦІННОСТЕЙ ЄС.....	104
Малик К. Р.	
ДО ПИТАННЯ ДИПЛОМАТИЧНОЇ СУПЕРЕЧКИ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА УГОРЩИНОЮ	107
Мікурова А. С.	
РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ.....	110
Олійник О. Д.	
ДИПЛОМАТІЯ ТА РОЗВІДКА.....	112
Острук А.	
РОЛЬ БЕСІД В ДИПЛОМАТИЧНІЙ ПРАКТИЦІ УКРАЇНИ.....	116
Осьмірко І. Р.	
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ШПІЦБЕРГЕНА	119
Пашкова К. І.	
ДО ПИТАННЯ ЩОДО РЕАЛІСТИЧНОСТІ КОНЦЕПЦІЇ ЗІТКНЕННЯ ЦИВІЛІЗАЦІЙ ЗА ГАНТІНГТОНОМ.....	123
Пащенко А. С.	
ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРИ УХВАЛЕННЯ ПОПЕРЕДНІХ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ СПРАВЕДЛИВОСТІ	126

Поляцкова В. Г.	
«ДЕФЦИТ ДЕМОКРАТІЇ» В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ	132
Приліпко В. В.	
РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРИЄДНАННЯ	
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ	
КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ	
І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД.....	136
Рудай Л. Є.	
ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	
В КУЛЬТУРНІЙ СФЕРІ	141
Снігур А. І.	
КОНСУЛЬСЬКИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ТА СВОБОД	
ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ЗА КОРДОНОМ	143
Тонконог О. О.	
ЄВРОПЕЙСЬКА ПОЛІТИКА СУСІДСТВА	147
Тонконог О. О.	
ХАРАКТЕРИСТИКА ДИПЛОМАТИЧНОГО ПРОТОКОЛУ	
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	151
Хоменко М. В.	
ФЕНОМЕН ПРОЯВУ НАДНАЦІОНАЛЬНОСТІ	
У ФУНКЦІОНУВАННІ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СИСТЕМИ	
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	154
Чугаєвська О. Г.	
ГРОМАДЯНСТВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	158
Шевела В. О.	
СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА ЄС ТА НАЦІОНАЛЬНОГО	
ПРАВА ДЕРЖАВ-УЧАСНИКІВ В КОНТЕКСТІ	
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦІЛІСНОСТІ ЇХ СУВЕРЕНІТЕТУ.....	162
Шевела В. О.	
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ДИПЛОМАТИЧНОГО	
ПРОТОКОЛУ У МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІЙ СФЕРІ	164
Шевченко Ю. А.	
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЮРИСДИКЦІЇ ТА СУБ'ЄКТІВ ПРАВА	
НА ЗВЕРНЕННЯ ДО СУДУ СПРАВЕДЛИВОСТІ	
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	167
Шешеня А. Р.	
«ДЕФЦИТ ДЕМОКРАТІЇ» В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ	
ТА ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ.....	171

Шигапова Е. І.	
ЩОДО ДЕЯКИХ АСПЕКТІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІНІЦІАТИВИ	174
Штромаєр А. Д.	
ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ	177

Наукове видання

**УКРАЇНА І ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ:
ШЛЯХ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ**

**Збірник наукових статей за матеріалами
IV Всеукраїнської науково-практичної конференції
з європейського права**

(м. Харків, 19 листопада 2020 р.)

Відповідальний за випуск: *Яковюк І. В.*

Підписано до друку 22.11.2020.
Формат $60 \times 84 \frac{1}{16}$. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 10,8. Обл.-вид. арк. 9,8.
Тираж 60 прим.